

ANA LEMIĆ

Sakralna baština na Velebitu i u Gospočko-senjskoj biskupiji

Predgovor

Ovo je kratki pregled sakralne baštine cijelog Velebita, ne Velebita kojemu granice određuju geografi, nego Velebita kojemu je granice odredio UNESCO, tako da ga ne odvoji od ljudi. Jer, cijeli kraj, sa svih strana Velebita, živio je od te čudesne planine. Ne samo oni što su živjeli na planini i oni koji su živjeli pod samom planinom nego i oni kojima je kilometrima uokolo osiguravao načine da preživi. Danas je pust i Velebit i u najvećoj mjeri i područja oko njega. Ali još uvijek postoje tragovi nekadašnjeg života, jer su utisnuti u kamen ili izgrađeni od kamena. I ne samo Velebit. I u cijeloj Gospočko-senjskoj biskupiji velik dio povijesti i prošlosti zapisan je u mnogim ruševinama koje pomažu da se to bogatstvo lako istraži i da se njime ponosimo. Mnogi stari gradovi, utvrde, obrambene kule stradale su u ratovima, osobito s Osmanlijama, a neke je razgradio i Zub vremena. Gotovo sve što su naraštaji moćnih Frankopana gradili: u Blagaju, Cetingradu, Slunju, Drežniku, Ogulinu, Modrušu i drugdje po slunjskom i ogulinskom kraju. Osim zapisa i dokumenata po mnogim arhivima stoje i ruševine, ti nijemi svjedoci. Mali broj njih je obnovljen, neke samo djelomično da se zaštite od daljnog urušavanja, a najviše je onih koje nijemo, polagano i u tišini nestaju.

I Lika, Krbava, Gacka također još i danas na mnogim kamenim glavicama, kukovima, uzvisinama skrivaju ostatke starih gradova Kurjakovića, Mogorovića, Karlovića, Lapčana i drugih slavnih plemena. Svi su oni u svojim utvrđama ili uz njih imali samostane, crkve, kapele, kapelice u kojima su glagoljicom pisali ili prepisivali misale i brevijare.

Ovaj rad posvećen je njima, slavnim imenima naše hrvatske prošlosti i onome što je ostalo iza njih, makar samo u tragovima. Ali, i onome što imamo i danas, mnogobrojne crkve, kapele, kapelice, pokoji samostan, jer su nastali poslije, kad je prohujalo vrijeme stoljetnih osvajanja, puštošenja, razaranja pa su se opustjeli krajevi naselili novim stanovništvom. I njihove su mnogobrojne svetinje stradale u Drugom svjetskom, a nastavljeno je to u Domovinskom ratu. Ali, to je bilo drugo vrijeme pa su mnoge obnovljene, a mnoge su dočekale svoju obnovu tek u neovisnoj i samostalnoj našoj domovini.

Uvod

Možda se na prvi mah čini nelogičan ovakav odabir područja u kojima se piše o sakralnoj baštini. Ali, samo na prvi pogled. Naime, prvotna mi je namjera bila prikupiti podatke o sakralnoj baštini na Velebitu, a tome je prethodilo precizno definiranje granica unutar kojih će biti govora o sakralnoj baštini.

Granica s primorske strane Velebita jasno je odredena; ide morskom obalom do Rovanske, pa dalje kopnom do velikog zavoja na rijeci Zrmanji. Međutim, kopnenu granicu, onu s ličke strane, bilo je teže odrediti. Jer, s druge strane te drage planine prostrala se Lika (ovdje se misli na Liku u širem smislu) o kojoj Fran Binički piše: *Liepa ti je Lika naša, djedovina naša! Liepa je, bogata i srećna. Ko bieli se golubovi biele selo i gradovi, a u selih i u gradovih ko biserje na prstenu ponosne crkve i samostani.*¹

Dakle, trebalo je odrediti granicu dokle obuhvatiti podnožje Velebita s kopnene strane. A kako? Ta, Velebit ne završava oštrom crtom kao što ju s morske strane čini obala. Pružio je Velebit svoje izdanke negdje dulje, negdje kraće, a između njih i po njima smjestila se sela i zaselci.

Stoga sam za kopnenu granicu, koliko ići u dubinu kopna, konzultirala Javnu ustanovu *Park prirode Velebit*. Od tadašnje stručne voditeljice Parka prirode Velebit (u dalnjem tekstu PPV) dr. sc. Ane Brkličić, dipl. ing. biologije, dobila sam preporuku da obuhvatim *Rezervat biosfere Planina Velebit* kako ga je definirao UNESCO 1978. godine. To su nešto proširene granice PPV-a (cca 5 km uokolo).

Područje izvan PPV-a naziva se prijelaznom zonom rezervata biosfere. Ona uključuje gradove i općine koji gravitiraju Parku prirode.

Nadalje, od dr. sc. Ane Brkličić sam saznala da PPV aktivno radi na predstavljanju Velebita kao rezervata biosfere s naglaskom na suradnju sa stanovnicima područja na neki način naslonjenih na granice PPV-a. Naime, cilj je pokazati da se život ljudi ne može razgraničiti crtom, tj. granicom zaštićenog područja. Gledajući popis naselja, bez onih koja se nalaze u području PPV-a, a uvrštena su UNESCO-ovom odlukom u rezervat biosfere, stvorila sam sliku područja koje se opisuje. Unutar granica *Rezervata biosfere Planina Velebit* UNESCO je precizno nabrojio naselja koja se smatraju dijelom rezervata, njih ukupno oko 130, tako da granica s primorske strane počinje kod Sv. Jelene sjeverno od Senja prateći obalu do Rovanske i nastavljajući dalje do Vinjerca s druge strane Velebitskoga kanala pa sve do velikog zavoja rijeke Zrmanje, pa dalje do Kruševa.

Kopnena granica idući od sjevera prema jugu, odnosno od sjeverozapada prema jugoistoku kako je savijen velebitski hrbat, počinje, grubo gledano, kod Krivog Puta i ide preko Veljuna Primorskog, Prokika, Otočca, Gospića, Gračaca, Obrovca i Krupe do Kruševa.

Promatrajući cijelo to područje zaključuje se da je unutar granica *Rezervata biosfere Planina Velebit* uključen, osim cijelog Velebita, gotovo sav Senjski dekanat i veliki dijelovi Gospočkog i Otočkog i manji dio Udbinskog dekanata, a to znači oko polovica Gospočko-senjske biskupije i manji dio Zadarske nadbiskupije, kojoj pripadaju naselja južnije od Sv. Marije Magdalene pa sve do Kruševa.

¹ Fran Binički, »Grob Hrvatove sreće«, *Hrvat*, 1901.

Takav odabir, koliko god se činio neprikladnim, nužan je, jer se planina Velebit po današnjem teritorijalnom ustroju prostire Ličko-senjskom i Zadarskom županijom, a po crkvenom ustroju velikim dijelom Gospočko-senjskom biskupijom, a dijelom Zadarskom nadbiskupijom. Svi ti razlozi odredili su naslov *Sakralna baština na Velebitu i u Gospočko-senjskoj biskupiji*.

Bez obzira na to što se područje *Reservata biosfere Planina Velebit i Gospočko-senjska biskupija* teritorijalno gledano djelomično preklapaju, pregled sakralne baštine Velebita u ovom radu bit će zasebno prikazan jer se i planina Velebit znatno razlikuje i morfološki, krajobrazno, klimatološki od ostalih dijelova Gospočko-senjske biskupije i život na njemu zbog tih osobina bio je nešto drugačiji i imao svoje zakonitosti, osobito zbog toga što su se velebitski stanovnici tijekom

godine selili iz svojih stalnih naselja u sezonska zbog lakšeg preživljavanja. I po crkvenom ustroju lako je izdvojiti Velebit jer najveći njegov dio danas pripada Senjskom dekanatu, sve do Sv. Marije Magdalene na obali Velebitskoga kanala, a južniji dio pripada Ražanačkom i Novigradskom dekanatu, a samo jedna župa, ona u Tonkovcu (Erveniku) pripada Benkovačkom dekanatu. Opis sakralnih objekata na Velebitu bit će prikazan uglavnom kronološkim slijedom i od sjeverozapada prema jugoistoku počevši s onima najstarijima od kojih je ostalo nešto materijalnih dokaza ili pak memorija u narodu koji je na tim mjestima živio ili pogedje i danas ima života pa i svjedoka o njemu, a iza toga sve one sakralne građevine koje su sagradili novonaseljeni žitelji kada je minula opasnost od turskih provala pa sve do današnjih dana.

I. SAKRALNA BAŠTINA NA VELEBITU

Koliko god je Velebit posebna naša planina, koliko god se divimo njegovoj krajobraznoj raznolikosti, od strmih litica, rastrganih kamenih kukova i glavica, tajanstvenih šuma, crnogoričnih, bjelogoričnih ili mješovitih, proplanaka, dolaca, duliba, rascvjetanih livada, još već dojam izmamljuju sela razmještena po cijeloj planini, pogotovo napuštena ili s jednim ili dvoje stanovnika. Ostajala bih zatećena gdje su kuće smještene, kako izgrađene i sve ono uz njih po čemu se vidjela snalažljivost da se lakše živi, ali i borba da se opstane, prezivi. Ali ono što me se najviše dojmilo, zbog čega mi je srce najsnažnije kucalo, bile su crkve, kapele i crkvice. Sve odreda. Za one u mjestima i selima na podnožju planine, u mjestima koja su i danas naseljena bilo mi je razumljivo da imaju crkvu ili kapelu. Ali hodati satima velebitskim proplancima i ugledati kamenu crkvicu nasred polja i ništa i nikoga u blizini. Ništa me se na Velebitu nije toliko dojmilo. Osjećaš tu snagu, snagu prirode, snagu Onoga koji je sve to stvorio. Jer, tu si sam s prirodom, za razliku od gradova gdje ti je zaklon na svakom koraku. Tu na planini osjećaš se malen pred tom silnom snagom, ali istovremeno i velik jer si tu pa si dio toga, sve promatraš, prisutan si i odolijevaš kao da te netko štiti i kaže: Ne boj se! I više se ne bojiš. Ideš dalje, tražiš, istražuješ. I, traži, nači ćeš! I tražila sam i našla ih. Čak i one od kojih nije ostalo gotovo ništa, osim predaje koja se prenosila s oca na sina i tako generacijama. Od mnogih nije ostalo ni to, osim pretpostavki da su postojale. Kad sve

to prodeš, planina ti je još tajanstvenija, svetija. Pa Velebit je sam po sebi kao Božji hram; svečan, pun dojmova. Njegova veličina: s jedne strane kamena golet, a s druge guste šume, pa se čini neprohodan s obje strane, što izaziva divljenje, strahopštanje i stvara vječnu tajanstvenost: i kad je tišina bez daška vjetra, huk bure, lomljavina juga, tresak groma, sve je ondje drugačije.

Poznato je da je Velebit bio naseljen od davnina, počevši još od starih paleomediteranaca koji su se potkraj ledenoga doba kao nomadski lovci idući za stadima divljih koza i ovača zadržavali i oko Velebita. Postupnim pripitomljavanjem tih životinja od lovaca su postali nomadski stočari koji su se koristili velebitskim pašnjacima seleći se iz nižih zona u više kako se kroz godinu pomicalo i vegetacijski pojas. Nekoliko milenija poslije na te prostore dolaze ilirska plemena koja su dolaskom Rimljana uglavnom romanizirana. I danas o tome svjedoče mnogi ostatci njihovih gradina duž cijelog Velebita na kamenim kukovima i glavicama iznad Velebitskoga kanala.

Nakon propasti Rimskog Carstva novi gospodari postali su Huni i Avari, čije je pljačkaške pohode zaustavio dolazak starih Hrvata. Svi oni živjeli su na Velebitu i oko njega i njihovim smjenjivanjem nije potpuno izbrisana trag njihova boravka. Iza svakog od tih davnih velebitskih stanovnika ostao je poneki trag vidljiv u obrambenim suhozidinama na gradinama, ostatcima nastambi, tumulusa, grobova, od kojih mnogi i danas zjape otvoreni, ulomcima keramike, bunara, lokava, čak i zapis o korištenju vode dvaju ilirskih plemena, Parentina i Ortoplina. Oni su nositelji tzv. gradinske kulture. I mnogi toponimi svjedoče o narodima koji su živjeli na tom prostoru, npr. Dušikrava, Basaća, Panos (čak nekoliko vrhova i naselja), Oltari, Vilinji kuk, Vilenski kuk, Vilinska vrata, Vilinski stol, Pandore i dr.

Stari Hrvati učinili su prekretnicu u životu oko Velebita. Pokraj opustjelih predantičkih i antičkih naselja razvijala su se nova hrvatska naselja. Hrvati s ličke i primorske strane Velebita dijelili su pašnjake uspostavivši mede koje su se podudarale s granicama plemenskih teritorija. Za velebitske pašnjake bili su zainteresirani i zaostali romanski nomadi koji su sebe nazivali »Vlahi v Hrvatih«.²

Iako su prihvaćanjem kršćanstva stari Hrvati napustili svoju staru vjeru neki su se običaji i vjerovanja zadržali i dulje. Svoje nove crkve podizali su najčešće na mjestima

Crkvica sv. Roka u Radlovcu, srednji Velebit, foto A. Lemić, 20. kolovoza 2005.

² Branimir Gušić, »Naseljenje Velebita do Turaka« (Ž. Poljak, Velebit), 1969.

nekadašnjih poganskih svetišta. Stoga je papa Grgur I. Veliki dopustio da se stara predslavenska i slavenska svetišta smiju pretvarati u kršćanska. Ta nova, kršćanska svetišta posvećivana su uglavnom onim svecima koji su svojim zaštitnim moćima odgovarali onima prethodnim. Na hrvatskim prostorima kršćanstvo je prodiralo korak po korak, a na velebitskim su ti koraci bili vjerojatno znatno sporiji zbog zahtjevnog prostora a i život je bio polunomadski pa se nije cijele godine živjelo na istom prostoru te je i gradnja kršćanskih crkvica koje su trebale potisnuti poganske bogomolje bila sporija. Što se tiče crkvenog ustroja taj prostor potpadao je pod Krčku i Rapsku biskupiju, jer je Rapska biskupija teritorijalno bila proširena na cijeli otok Pag i na dio susjednoga kopna prema Velebitu a onaj južnije pod biskupije u Ninu i Zadru sve do 1157. godine, kada je obnovljena Senjska i 1185., kada je osnovana Krbavska biskupija. Te sakralne građevine obično su se nalazile na prostranim velebitskim pašnjacima na koja je dolazio mnoštvo stočara sa svojim blagom sa svih strana iz svojih stalnih naselja koja su bila nešto niže u planini. I danas postoje tragovi tih starih ranokršćanskih stočarskih svetišta. Narod ih uglavnom naziva *crikvine* ili *crkvine*.

Od nekih je ostao jedva primjetan dio suhozida, od nekih samo hrpa kamena a od nekih priča o njihovu postojanju koja se prenosila ne samo kroz naraštaje nego i danas.

Ostaci tih starohrvatskih stočarskih kapelica vidljivi su i danas na mnogim velebitskim pasištima: Jezerima, Mirevu, Dundović padežu, Vidovcu, Šugarju, Javorju, Malom i Velikom Rujnu, Njivama Lekinim, Malom i Velikom Libinju, a tu možemo ubrojiti i Crikvinu između dvaju vrhova na sjevernom Velebitu i drugdje na velebitskim prostranstvima. Potječu iz ranoga srednjeg vijeka, a napuštene su u vrijeme turskih provala, jer se stanovništvo zbog opasnosti odsečilo u sigurnije krajeve i prekinula se nit koja bi povezala uspomene na njih. Njihovu sudbinu dirljivo je zabilježio i pop Martinac prepisujući *Drugi novljanski brevijar*: *Turci nalegoše na jezik hrvatski... robeć, harajući, kuće Božje paleći i oltare Gospodnje rušeći... Popali ognjem okolne utvrde sa mostane te crkve Gospodnje...*³

Budući da od tih ranosrednjovjekovnih kapela i crkvica s velebitskih prostranstava danas postoje dijelovi zidina, od nekih samo temelji ili jedva prepoznatljiv trag, a od nekih samo predaja o njima koju su velebitski stočari prenosili na naraštaje iza sebe i tako sačuvali uspomenu na njih, potrebno ih je malo opširnije spomenuti jer su mahom danas na nepristupačnim područjima i uglavnom se o njima malo zna.

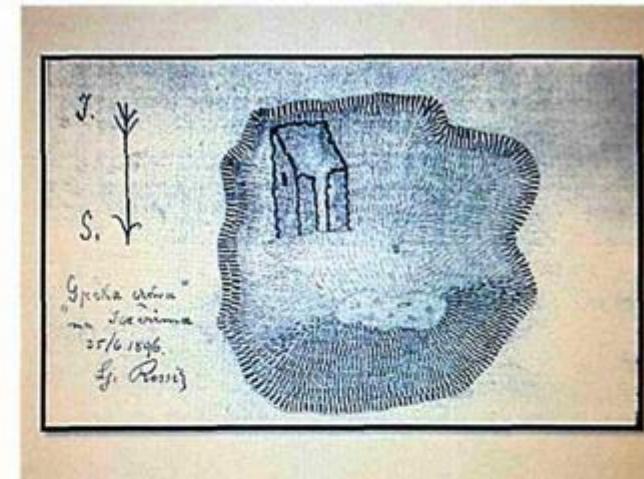
Svakako u stare, mahom ruševne, treba ubrojiti i crkve s podnožja planine, u naseljenim mjestima, npr. u Sv. Jeleni, Senju, Sv. Jurju, Starigradu kod Senja, Karlobagu, Sv. Mariji Magdaleni, Starigradu-Paklenici, Selinama, Rovanjskoj, Ribnici (Kruševo) i drugdje.

Sakralni objekti na Velebitu u ranom srednjem vijeku

Ostatci crkvice na Jezerima

Jezeri su prostrana visoravan na sjevernom Velebitu prosječne visine oko 1500 metara, kamo su preko ljeta dolazili mnogi stočari. Vrh Lažinac dijeli ih na Primorska i Krasnarska. Na sredini između Lažinca i Ivanjevca nalazi se

³ Iz izvornika preveo na suvremeniji hrvatski jezik akademik Stjepan Damjanović.

Crtež Ljudevita Rossija od 25. lipnja 1896. godine, kada je botanizirajući po Velebitu naišao na zidine ove stare stočarske crkvice i nacrtao ih. Preuzeto iz Rossijeve neobjavljene knjige *Velebitom uzduž i poprieko*.

u narodu poznata Crikvina s ostacima jedne od najstarijih ranohrvatskih stočarskih kapelica.

Pravokutna je tlocrta dimenzija 10,4 x 5,8 metara, izvana četvrtastog i iznutra polukružne apside. Prastari žrtvenik od kamena živca pretvoren je u oltar oko kojega je poslije uzidana kapelica. Glavičić i Rukavina pišu da nije poznato kojem je svecu bila posvećena ali od Ante Vukušića sa Zavižana sam doznaла da je prema usmenoј predaji koja se sačuvala u njegovu kraju bila posvećena sv. Anti, zaštitniku djece i blaga. Ljudevit Rossi u svojoj neobjavljenoj, rukom napisanoj knjizi *Velebitom uzduž i poprieko* spominje kapelicu iznad najveće vrtače na Jezerima koju je posjetio 25. lipnja 1896. godine. Izradio je skicu tada zatečenog stanja i zapisao »Grčka crkva«.

Crikvina na Mirovu

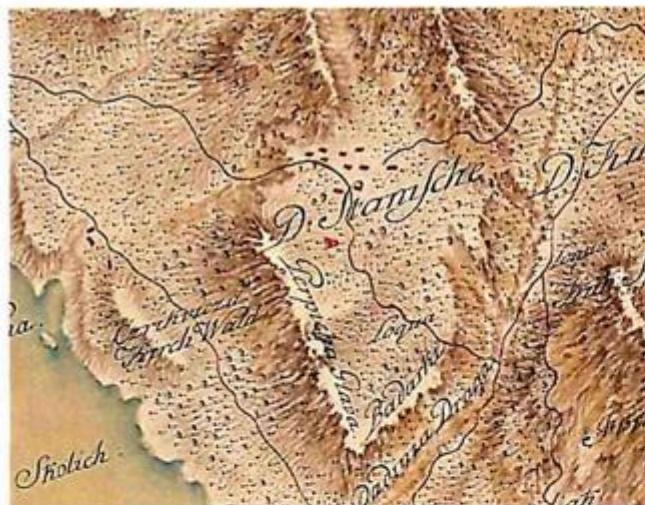
Visoravan Mirovo je prostrani planinski pašnjak stočarima iz mnogih podgorskih sela i zaselaka. Još i danas o tome svjedoče ostatci mnogih stočarskih stanova, cisterne za vodu i duboka snježnica. Ondje je lokalitet koji je od davina poznat pod nazivom *Crikvina*, što upućuje da je tu nekad davno bila crkvica, najvjerojatnije u dotursko vrijeme pa je u razdoblju kad je stanovništvo zbog turske opasnosti izbjeglo u sigurnije krajeve crkvica propala i prekinula se predaja o njoj, njezinu postojanju i svecu kojem je bila posvećena. Glavičić pretpostavlja da je bila posvećena sv. Mariji od Mirova koja se slavila 22. srpnja, na blagdan sv. Marije Magdalene, na što ga podsjeća pobožna pjesma sačuvana u Bosni i Hercegovini:

Ognjem pali Ognjena Marija
Gromom gori svetištelj Ilja
Mirom miri Mirovna Marija.⁴

Ostatci crkvice na Dundović padežu

Dundović padež je poveća udolina valovita dna obrubljena šumom i smještena sjeverozapadno od prašumskog predjela Štirovača. Kako se na Dundović padež prema sjeverozapadu nastavljaju Šegotski i Bilenski padež, a s druge strane prema jugoistoku Štirovača, Jovanović i Crni padež, taj cijeli kom-

⁴ A. Glavičić, *Prilog istraživanju starohrvatske sakralne arhitekture na primorskim padinama Velebita i Velike Kaple (I. dio), Senjski zbornik*, 1981-82.

Karta iz 18. stoljeća na kojoj je vidljiva ruševina ispod kuća i Crkveni gaj ispod nje. Izvor: www.mapire.eu

pleks predstavlja je veliko pasište na koje su dolazili stočari iz područja Jablanca, Stinice, Starigrada, Živih Bunara i dr.

Gotovo je isčezenula predaja da je upravo na Dundović padežu kao središnjem dijelu tih pašnjaka postojala planinska crkvica na visini oko 1240 metara. O tome su pisali Ante Glavičić⁵ i Ante Rukavina⁶. S tom namjerom sam 4. rujna 2016. godine otišla na Dundović padež. Još izdaleka uočava se Glavica, malo uzvišenje u dijelu Padeža. Tek kad se dode na samu Glavicu uočavaju se ostaci suhozida. Iako se na vanjskom dijelu kamenje rasulo naslućuje se da je bila pravokutna oblika. Nešto bolje se raspoznaće polukružna apsida. Nitko od živućih Podgoraca ne zna niti je čuo od svojih predaka kad je crkvica bila izgradena i kojemu je sveču bila posvećena, iz čega se zaključuje da je još iz predturskog doba pa novo bunjevačko stanovništvo koje se naselilo nakon povlačenja Turaka nije imalo nikakvih saznanja o njoj.

Ostatci crkve u Staništu

Stanište je naselje u općini Karlobag Ličko-senjske županije, smješteno na južnim padinama Velebita, tri kilometra sjeverno od Karlobaga. Od mještanina Ivana Jelinčića sam doznala, a on od svojih predaka, da je nekad davno u Staništu, niže ispod kuća, bila crkva sv. Stane (Anastazije) i da se još vide zidine, a Joso Bačić me odveo tamo. I zaista, još se dobro vide temelji i dio zida do visine jednog metra i debljine oko metar. Po koracima sam izmjerila da je mogla biti duljine oko 15 metara.

Iako o davnom postojanju crkve u Staništu nisam nigdje uspjela pročitati, ipak sam je uvrstila u baštinu ovoga kraja vjerujući memoriji u narodu koji je tu živio, a malo me ohrabrila i austrijska karta iz 18. stoljeća na kojoj je ucrtana ruševina *Czrikvicza Kirch Wald* na položaju koji odgovara onomu što sam vidjela. Drugo ohrabrenje mi je dalo postojanje Crkvenoga gaja niže ispod navodne crkve pa sve do mora i mali kameni otočić, zapravo hrid, na topografskoj karti označen kao *Hrid Crkveni gaj*. Na topografskoj karti su označene *Staniške glavice* i jedna od njih zove se *Crkvena glavica*. Ovo pišem s velikom rezervom, jer nigdje nisam našla podataka o crkvi osim u narodnoj predaji, a postoje i ruševine i toponimi na kartama.

⁵ Ante Glavičić, *Prilog istraživanju starohrvatske sakralne arhitekture na primorskim padinama Velebita i Velike Kapeline* (I. dio), *Senjski zbornik*, 1981–82.

⁶ Ante Rukavina, *Zvona ispod zvjezda*, Gospic, 1989.

Ruševine crkve sv. Vida u Vidovcu, foto A. Lemić, 16. siječnja 2016.

Ostatci crkve u Ledeniku (Cesaričkom)

Ledenik Cesarički smješten je na južnim padinama Velebita, 11 kilometara sjeveroistočno od Karlobaga. Među stanovnicima Ledenika postoji i danas uspomena na staru crkvu koja se nalazila iza kuća, odnosno Pod Sklopinom. Nitko se ne sjeća kada je izgradena i kojemu je sveču bila posvećena. Na nju podsjeća i dio zida koji mi je pokazala mještanka Ika Vrban. Od crkve je ostalo zvono koje je bilo obješeno na hrast pokraj crkve i tu su se održavale sv. mise.

Ruševine crkve sv. Vida

Crkva sv. Vida nalazi se na jugozapadnom, od bure zaštićenom, obronku Gradine iznad Karlobaga, na visini oko 145 metara. Iz Glavičićevih istraživanja saznaje se da je sagrađena u 13.–14. stoljeću i jedinstven je primjer ranogotičke arhitekture na području Hrvatskog primorja. Duljina joj je s vanjske strane 12, a širina 6,9 metara. Debljina zida varira od 60 do 90 cm. To je jednobrodna građevina s užom kvadratnom apsidom. Prednja lada crkve imala je šiljasti kameni svod. Crkva je s unutarnje strane ožbukana najprije grubom pa finom žbukom na kojoj se naziru tragovi boje. Pripada arheološkoj baštini i preventivno je zaštićeno kulturno dobro.

Ruševine crkve sv. Ivana na Gori

Crkva sv. Ivana na Gori nalazi se na velebitskom obronku što se uzdiže iznad Kranjske poljane, na kamenoj glavici 1017 metara visine. Pripada župi Ribnik u Gospičkom dekanatu. Vrijeme njezine izgradnje još nije sasvim rasvjetljeno, ali postoje mnogi zapisi o njoj, od kojih će neke ovdje iznijeti. Radoslav Lopašić spominje crkvu sv. Ivana na Gori na 10. str., a na kraju knjige u III. prilogu u cijelosti donosi povelju kojom se obvezuju glavari hrvatskih Vlahu prema crkvi sv. Ivana na Gori.⁷

O istoj crkvi piše i Stjepan Pavičić:

Na tom zemljisu jugoistočno od Počitelja, a jugozapadno od Kukljica bila je sagrađena crkva sv. Ivana, oko koje je kasnije osnovan i franjevački samostan. Crkva je stajala na brdu visokom 1017 m, već u velebitskom sklopu, te se i zvala »Sveti Ivan u Lici na gori«. Kako se vidi, crkva sv. Ivana na Gori bila je u 15. stoljeću osobito cijenjena u Lici.

⁷ Radoslav Lopašić, *Bihać i bihačka krajina*, Matica hrvatska, 1890.

Ruševine crkve sv. Ivana na Gori, foto A. Lemić, 24. ožujka 1990.

Kako je stajala na zemljisu Mogorovića, svakako su je oni i osnovali, pa su je stoga i bogato nadarivali, iako je imala i svoja vlastita imanja... U turskom napredovanju franjevci su napustili svoj konvent oko sv. Ivana na Gori, ali mora da su prije toga bili opljenjeni, jer se od spisa iz toga samostana očuvalo vrlo malo. Predaja se o njemu ipak održala, a zabilježio ju je još 1696. biskup Glavičić.⁸

Crkva sv. Marka u Šugarju

Ruševine crkve sv. Marka u Šugarju visoke do 1,5 metra nalaze se na lokalitetu Crikvina na visini oko 300 metara, iznad Lukova Šugarja. Ne zna se pouzdano kada je izgrađena. Može se jedino pretpostaviti da je izgrađena na temeljima neke znatno starije crkve iz predturskog doba, a možda i prije. U vrijeme izgradnje crkvice nije odmah osnovana župa, nego je 8. listopada 1781. osnovana kapelanijska kao istopstava karlovačke župe. U kasnijem razdoblju kad je došlo do raseljavanja velebitskih naselja i kapelica na Crikvini na Šugarju je zapuštena. Posljednji put je ondje služena sv. misa dvadesetih godina prošlog stoljeća, sazvana sam od Duje i Tonke Došen. Danas je ruševina i zaboravljena je.⁹

Tragovi stočarske kapele na Javoru

Javorje je travnata uvala lijevo od puta koji vodi od mora kroz Jelovačka vrata u Liku, u Ribnik. Obilazeći napuštena sela diljem Velebita od starih Podgoraca sam saznala da je davno, nitko ne zna točno kada, na Javoru bila mala stočarska kapelica posvećena sv. Ivanu Krstitelju. Tragom tih priča krenula sam 11. listopada 2017. iz Ljubotića u Javorje, gdje sam zatekla jednog pastira s povećim stodom ovaca bez čije pomoći vjerojatno ne bih ni pronašla te skromne ostatke stočarske kapelice. Potpuno je srušena, gotovo do neprepoznatljivosti.

Ruševine crkvice sv. Marije na Malom Rujnu

Otpriklike na sredini malorujanskog polja, gdje i danas стоји napuštena kuća Marka Dabca, nalazi se lokalitet od davnini zvan »Vrtal prid crikvom«.¹⁰ U vrijeme moga posjeta 23.

⁸ Stjepan Pavičić, *Seobe i naselja u Lici*, Muzej Like Gospic, 1990.

⁹ A. Rukavina, *Zvona ispod zvijezda*, Ličke župe 1989.

¹⁰ Ante Glavičić, Prilog istraživanju starohrvatske sakralne arhitek-

srpnja 2017. zatekla sam ostatke zidina visine do 1 metra i obrasle gustim grmljem, koje izmjerene korakom iznose oko 8,5 x 5 metara.

Prema podatcima koje je Glavičić saznao od Ljube i Marka Dabca iz Šibuljine, koji su tamo dolazili još osamdesetih godina prošlog stoljeća, zidovi su pripadali nekoj staroj crkvi ali oni nisu znali kojem je sveću bila posvećena i kada je propala.¹¹

Nešto dalje odatle, uz put koji vodi u raseljeno selo Račabuš, nalazi se monolitna stijena u narodu poznata kao kamen »Baba«. Dimenzije su joj 4 x 3 x 2,5 m i kultno je mjesto iz pretkršćanskog razdoblja. Mira Trošelj pišeći o Kamen Babi na Malom Rujnu spominje što je Branimir Gušić pisao o tome: ...to je kultno mjesto iz pretkršćanskog razdoblja. Tu bi Podgorke svakog proljeća pri izgonu blaga na rujanske pašnjake prosule po kamenu malo žita i proile malo maslinovog ulja da bi paša toga ljeta bila izdašna, a blago zdravo, plodno i muzno.¹² Dalje, Mira Trošelj navodi da je od kazivačice Dare Dabac dozna da je Kamenu babu na Malom Rujnu između dvaju svjetskih ratova blagoslovio pop Došen iz Like, pa se taj kamen zove još Babin ili Popov kuk. Od tada su domaće žene-babe donosile svijeće i za većih blagdana molile se Babi, ali se smisao poslije prenio na bilo koju živu staru babu na južnom Velebitu.¹³

Stara crkva Majke Božje na Velikom Rujnu

Veliko Rujno je jedno od najvećih velebitskih krških polja. Smješteno je na terasi južne primorske velebitske padine. Nekad je bilo veliko pasište za blago pa su ondje imali ljetne stanove mnogi žitelji iz tog dijela Podgorja, ispričala mi je Milka Marasović, koju sam 2008. godine zatekla pred njezinom obnovljenom kućom. Nedaleko od staroga puta i u blizini kuća Marasovića stoji sačuvan oltar stare crkvice Velike Gosposjine. O njoj nema pisanih podataka. Evo što je o tome zapisao Ante Glavičić: Prema svemu ova stara crkva mora da je izgledala kao ostale planinske zavjetne crkvice. Od te stare crkve, na svom prvotnom mjestu, ostao je samo oltar koji su starosjedoci posebno štovali, zbog nekog groba »nevina djeteta« koje je pod njim tko zna kada sahranjeno.¹⁴

Tragovi crkve sv. Marije na Malom Libinju

O postojanju kapelice na Malom Libinju Ivan Krajač je zapisao: Kojih par stotina metara od kuće Kneževića na Libinjama i danas se pozna trag kapelice u zemlji s apsidom, a pok Petar Knežević, stric današnjeg Petra Kneževića, našao je nešto niže u Velikoj Uvali zakopan kalež i crkveni zvonac. U narodu se priča, da zvona te kapelice leže i danas zakopana negdje u njezinoj blizini...¹⁵

Sličnu predaju, koju je čuo od svojih predaka i koja se još uvijek prepričava, ispričao mi je današnji mještanin Malog Libinja koji je ondje obnovio djedovinu i zajedno s Vladom Karamarkom, nadzornikom Parka prirode Velebit, odveo me na to mjesto gdje je bila spomenuta kapelica sv. Marije, kako je rekao. Da se nije sačuvala predaja ne bi se mogla običi lokacija kapelice jer joj je trag jedva prepoznatljiv.

ture na primorskim padinama Velebita i Velike Kapele (I. dio), *Senjski zbornik* 1981–1982.

¹¹ Isto

¹² Mirjana Trošelj, »Mitske predaje i legende južnovelebitskog Podgorja«, *Studia mythologica slavica XIV*, 2011.

¹³ Isto

¹⁴ Ante Glavičić, *ibid.*

¹⁵ Dr. Ivan Krajač, »Sa južnog Velebita«, *Hrvatski planinar*, 1931.

Ostatci stočarske kapele sv. Jakova kod Malih Močila, foto A. Lemić, 14. lipnja 2017.

Ostatci stočarske kapele sv. Petra pod Zjačom, pod Sv. Brdom, foto A. Lemić, 18. svibnja 2017.

Ruševine crkve sv. Jakova kod Malih Močila

Ostatci crkve sv. Jakova nalaze se nedaleko od Malih Močila na južnom Velebitu, iznad Selina. Ne zna se kad je sagradena. Dimenzije su oko 9,5 x 5,5 m. Služila je kao proštenište pastirima koji bi se na spomenan sv. Jakova okupili iz mnogih velebitskih sela. Nakon Drugoga svjetskog rata sve se manje posjećivala jer se i velik dio velebitskih sela raselio i crkva je postala trošna i urušila se. Posljednjih godina ponovno se hodočasti iz Selina do crkve sv. Jakova i oživi uspomena na vremena kad se živjelo na Velebitu.

Ostatci crkve Mučeništvo sv. Ivana Krstitelja na Ličkim docima

Oprilike na sredini višeg dijela Malog Libinja, poznatog i kao Lički doci, i danas stoje ostatci starohrvatske crkvice Mučeništva (Glavosijeka) sv. Ivana Krstitelja na zemljištu Nikolice Bucića iz Selina.¹⁶ Crkvicu su gradili Vinjerčani i Selinjani na prijelazu iz 17. u 18. stoljeće.¹⁷ Ispred crkve, oko metar udaljenosti od ulaza, izgrađen je podest od kamenih blokova dimenzija 2 x 2 x 0,5 m. Točno ispred vrata crkvice išla je hrvatsko-mletačka granica. Iz pučke predaje saznaće se da su došli Ličani i postavili granicu ispred ulaza u crkvicu tako da ostane na hrvatskoj strani, što je značilo da je crkvica bila velika narodna svetinja i Hrvati su je branili pod svaku cijenu.¹⁸ K toj crkvici za blagdan Glavosijeka sv. Ivana Krstitelja dolazilo je mnogo svijeta sa svih strana na hodočašće i zavjete. Uz crkvicu je velika okrugla Ivanjska lokva, koja je s proljeća i jeseni bila puna vode za napajanje blaga, ali voda je i bitni vanjski element svetišta po pretkršćanskom starohrvatskom Zaratustrovu kultu.¹⁹

Ostatci crkvice sv. Petra pod Zjačom (iznad Velikog Libinja)

Na području Libinja, pod brdom Zjačom ljeti su boravili mnogobrojni stočari. Na austrijskoj karti iz 1763–1768. godi-

ne ucrtana je kapelica sv. Petra točno na hrvatsko-mletačkoj granici. Ta karta mi je bila i najbolji vodič te sam se 1. lipnja 2017. otputila tamo.

U povećoj suhozidnoj ogradi uočavaju se ostatci crkvice. Bila je zidana od donekle obradenoga kamena povezanog žbukom zidova debljina oko jedan metar. Vanjske dimenzije crkvice su oko 6,5 x 5,30 m. Zapadno od ulaza složen je podest na koji su se ostavljali darovi na dan sv. Petra kad se služila misa i vršio blagoslov, a nakon toga, kako je to bio običaj, bilo bi narodno veselje. Točno pokraj crkve prolazila je granica između Venecije i Turskog Carstva, što dokazuju oznake LXXX i 1830 uklesane u stijenu iznad crkvice.

Tragovi crkvice sv. Nedilje na Vrhpragu

Žitelji Jasenica Mile i Mara Šarlija i njihov prijatelj Ilija ispričali su mi da na Vrhpragu, iza debelog zida kako oni nazivaju burni zid, pod Tulovim gredama postoji lokalitet koji je u narodu poznat pod imenom Crikvina jer je na tom mjestu davno postojala crkvica sv. Nedilje, što su oni čuli od svojih predaka. To mi je jednom prilikom ispričao i prof. Baričević pa sam s Vladom Karamarkom, djelatnikom Parka prirode Velebit obišla lokalitet Crikvinu, gdje se još uvijek naziru temelji gradevine koji upućuju na pravokutnu gradevinu s polukružnom apsidom duljine oko 6–7 m i širine oko 4 m, što sam izmjerila korakom.

Istovremeno kad sam saznala o nekadašnjem postojanju crkvice na Vrhpragu saznaла sam i za tzv. Fratarski put koji vodi od crkve sv. Frane Podpragom točno na lokalitet Crikvinu i ostatke crkvice sv. Nedilje. Put je graden i popločan kamenom. Za pretpostaviti je da je stariji i od crkvice jer nastavlja preko Vrhpraga i izlazi na Majstorsku cestu, koja je djelomično prešla preko toga puta. Dio toga puta od kapele sv. Frane do Vrhpraga koristili su redovnici idući od sv. Frane Podpragom do Vrhpraga, do crkvice sv. Nedilje, pa ga je narod prozvao *Fratarski put*.

Osim tih starih pastirskih crkvica poredanih po velebitskim prostranstvima i danas postoje ruševine starih crkava i samostana s podnožja planine, s njezine primorske strane počevši od ostataka pavlinskog samostana iz 14. st. u naselju Sv. Jelena sjeverno od Senja.

¹⁶ Dr. Ivan Krajač, »Sa južnog Velebita«, *Hrvatski planinar*, 1931.
¹⁷ Damir Magaš, *Povijesno-zemljopisne značajke crkvenog života u Vinjercu*, 1998.
¹⁸ Dr. Ivan Krajač, »Sa južnog Velebita«, *Hrvatski planinar*, 1931.
¹⁹ Dr. Ivan Krajač, »Sa južnog Velebita«, *Hrvatski planinar*, 1931.

Zvonik crkve sv. Karla Boromejskog u Karlobagu, foto A. Lemić, 14. prosinca 2015.

Ruševine crkve sv. Filipa i Jakova u Starigradu Senjskom, foto A. Lemić, 3. studenoga 2017.

Dio zidina, također pavljinskog samostana koji se spominje 1364. godine, vidljiv je u uvali Sv. Spasa nekoliko kilometara južnije od Senja.

U Sv. Jurju, u središtu mjesta, uz more su ruševine crkve sv. Filipa i Jakova, najznačajnijeg spomenika gotičke arhitekture pod Velebitom.

U Starigradu Senjskom na uzvisini pod Golubić gradom stoje zidine crkve sv. Jelene još iz 11. stoljeća.

Stariim crkvama pod Velebitom može se ubrojiti i crkva sv. Nikole u Jablanu iznad samog mjesta.

U Karlobagu, u blizini ostataka crkve sv. Karla Boromejskog koja je srušena u vrijeme gradnje Jadranske magistrale, stajala je stara crkva sv. Ivana, što je vidljivo na staroj austrijskoj karti.

U malom mjestanu uz more, u Sv. Mariji Magdaleni, gdje je ujedno i granica Senjskog i Ražanačkog dekanata i županija Ličko-senjske i Zadarske, postoji kapela posvećena sv. Mariji Magdaleni. Od mještana sam saznala da je na jednom kamenu uklesano 1181.

Nešto dalje, između Starigrada-Paklenice i Selina nalazi se crkva sv. Petra po stilskim karakteristikama datirana u romaničko razdoblje XI/XII. stoljeće.

Na groblju u Starigradu-Paklenici su ruševine crkve sv. Jurja čija je apsida presvodena šiljastim svodom, što je svrstava u atipičnu predromaničku gradevinu iz 11. stoljeća.

U Rovanskoj, uz samu morsku obalu postoji predromanička crkva sv. Jurja. Potjeće iz 9. do 11. stoljeća. Sačuvana je u svom prastarom obliku polukriž ili slova L. Kupola je elipsasta s bačvastim svodom. Ta starohrvatska crkva zamisljena je bila kao kalendar i veliki sunčani sat s otvorima koji su na određen način pokazivali točno vrijeme. Zaštićeni je spomenik nulte kategorije i kulturna je baština Republike Hrvatske. U Kruševu je na groblju obnovljena stara crkva sv. Jurja, inače gradena u rasponu od romanike do baroka.

U dijelu Kruševa, u Ribiću, postoji stara crkva sv. Kuzme i Damjana datirana između 12. i 14. stoljeća, izgradena na starim temeljima, što je ustanovljeno prilikom arheoloških iskapanja. U Domovinskom ratu je srušen zvonik, a sav inventar i crkveno ruho je spaljeno.²⁰

²⁰ Za sve navedene sakralne gradevine podatci uzeti s <https://bus.hr/hrvatska/kulturna-dobra>

I Bunjevci, koji su Velebit naselili unatrag nekoliko stoljeća, ostavili su vidljiv trag u više od pet stotina raseljenih sela, zaselaka i ljetnih staništa. Ali najvjerodstojniji su dokaz stalnosti čovjeka na Velebitu, njegove volje da onđe živi i opstane on i njegovi naraštaji, mnogobrojne sakralne gradevine. Jer, samo čvrsta vjera u Boga davala je snagu za težak život u planini, za sigurnost opstanka i za umješnost kojom se suprotstavljaljo čudima planine, gajila nada da će jednoga dana biti bolje.

Ali molitva je snažnija, skrušenija, a ufanje da će se molitva uslišiti je veće ako mole u crkvi. Stoga je žuljevita ruka Podgorca, Primorca i Ličanina teškom macom tesala tvrdu velebitsku stijenu i nastajale su mnogobrojne crkve, kapеле, zavjetne kapelice, rasplala ... rasuti po cijeloj dužini planine, a i na različitim visinama.

Crkve uz more su velebnije i bile su župne crkve ne samo za dotično mjesto nego i mnoga sela iznad njih visoko u planini. Bit će spomenute od sjevera prema jugu.

Kapelica sv. Mihovila u Majoriji u Senjskoj Dragi

Kapelicu je izgradio 1838. godine cestovni inženjer Josip Kajetan Knežić kao klasicističku rotondu. Kupola joj je zaključena malim tamburom. Crkvicu je blagoslovio senjski biskup Mirko Ožegović 8. svibnja 1838. godine. Obnovljena je 2006., kada ju je blagoslovio mons. dr. Mile Bogović, gospičko-senjski biskup. Kapela sv. Mihovila s fontanom i Knežićevom grobnicom iza kapele pripada sakralno-profanoj graditeljskoj baštini sa statusom zaštićenoga kulturnog dobra.

Župna crkva Krasno

Krasno je smješteno na istočnim padinama Velebita na nadmorskoj visini 714 metara.

Franz Bach u svojem djelu *Regimentsgeschichte* navodi 1827. godinu kao gradnju nove crkve sv. Ante na mjestu stare crkve istog sveca.²¹ To je jednobrodna gradevina s peterostranim svetištem i zvonikom koji u plitkom reljefu izlazi iz zidne mase pročelja. Izgradena je u stilu kasnoga

²¹ Krasno, monografija u povodu 200. obljetnice Župe sv. Antuna Padovanskog i 170 godina školstva u Krasnu, 2007.

Ruševine crkve sv. Jurja na groblju u Starigrad-Paklenici, foto A. Lemić, 28. rujna 2016.

klasicizma. Župni dvor i cisterna izgradeni su u prvoj polovici 19. st.

Župna crkva sv. Jurja u Sv. Jurju

Izgrađena je 1856. godine na blagoj uzvisini u istoimenoj župi osnovanoj 1774. Po stilskim karakteristikama je kasno-barokna jednobrodna građevina s nešto užim pravokutnim svetištem. Glavni oltar sv. Jurja, kao i bočni oltari posvećeni Srcu Isusovu i Gospu Lurdskoj izrađeni su od polikromiranog drva.

Crkva pripada sakralnoj graditeljskoj baštini. Župi sv. Jurja pripadaju: kapela sv. Ivana i kapelice sv. Nikole, sv. Ante i Srca Isusova u mjestu i kapelica sv. Ane u Oltarima.

Župna crkva sv. Luke u Lukovu

Prvi je put spominje biskup Ivan Antun de Benzoni 1733. godine nakon kanonske vizitacije. To je jednobrodna građevina s peterokutnim svetištem. Posljednja obnova uradena je 1997. godine.²²

Župna crkva sv. Jakova u Starigradu kod Senja

To je jednobrodna građevina s peterostranim svetištem i sakristijom s južne strane. Zvonik je na preslicu s dva zvona. Sagradena je 1896. godine sa stilskim karakteristikama kasnog baroka. Pripada sakralnoj graditeljskoj baštini i zaštićeno je kulturno dobro. U groblju je kapela posvećena istom sveću.

Župna crkva sv. Josipa u Jablancu

U sredini mjesta u blizini obale izgrađena je 1795., a posvećena je 1799. i postala je župnom crkvom.²³ To je jednobrodna građevina sa širim peterostranim svetištem koje je od lade izdignuto za četiri stepenice i odvojeno trijumfalnim lukom. Uz glavni ulaz u crkvu postavljeni su kipovi apostola sv. Petra s ključevima i sv. Pavla s mačem u ruci, rad štuka-

²² Darko Nekić, *Lukovo kroz povijest, Zbornik radova i inventarna knjiga zavičajne zbirke*, 2002.

²³ Mile Bogović, Crkva u velebitskom podgorju 2018. u prošlosti i sadašnjosti, Senjski zbornik, 2018.

Kapela sv. Jurja u Rovinjskoj (9.-11. st.), foto A. Lemić, 24. ožujka 2014.

turske škole Somazzi. I unutrašnjost crkve ukrašavaju skulpture u štuku iz 18. stoljeća, rad braće Clementa i Jakova Somazzi. Važan je spomenik barokne arhitekture i ubraja se u sakralnu graditeljsku baštinu i zaštićeno kulturno dobro.

Crkva sv. Ivana Krstitelja u Sv. Ivanu (Gornja Prizna)

To je gotička građevina koja postoji od 1418., a zvono je dobila 1713.²⁴ Obnovljena je 1969. godine.

Kapela sv. Ante u Prizni-Gradini Priznarskoj nalazi se uza samo more. Sagradena je 1807. godine.²⁵ Pravokutna je tlocrta sa zaobljenom apsidom. Zvonik je preslica za jedno zvono.

Crkva sv. Jelene u Cesarici

Sagradena je 1773. godine.²⁶ Cesarička župa smatra se jednom od najstarijih župa po čašćenju Gospe Lurdske. U njezinu čast je 1899. izgrađen i posvećen oltar. U dva navrata kapucini su bili župnici u Cesarici, od 1872. do 1875. i od 1920. do 1922., a od 1925. godine kapucini su i službeno preuzezeli cesaričku župu.

Crkva sv. Karla Boromejskog u Karlobagu

To je bila trobrodna barokna bazilika sa zvonikom nad sakristijom na sjeveroistočnom dijelu sjeverne lade. U Drugom svjetskom ratu, 31. kolovoza 1944. godine crkvu je bombardirala saveznička 16. eskadrila S. A. A. F-a. Među ostalim o crkvi je mons. dr. Mile Bogović zapisao: *Iz izvješća iz 18. stoljeća doznajemo da je god 1723. crkva sv. Karla imala tri oltara. Na velikom je slika sv. Karla koji kleći pred križom. Po strani su još sveci: Petar, Bartol, Pavao, Šimun, Presv. Trojstvo, Sebastijan, Juraj, Rok i Jakov. Pokrajnji je oltar Majke Božje s djetetom Isusom. Tu su još sveci: Augustin, Nikola, Sveta Obitelj. S lijeve strane je pokrajnji oltar sv. Križa. Pored toga tu su sveci: Petar, Bartol, Šimun, Pavao, Presv. Trojstvo.*

²⁴ Pavle Rogić, Naseljenost velebitske primorske padine kroz historiju, Senjski zbornik, 1965.

²⁵ Pavle Rogić, Naseljenost velebitske primorske padine kroz historiju, Senjski zbornik, 1965.

²⁶ Mile Bogović, Crkva u velebitskom podgorju 2018. u prošlosti i sadašnjosti, Senjski zbornik, 2018.

Kapela sv. Kuzme i Damjana u Ribnici, foto A. Lemić, 27. rujna 2017.

Crkva sv. Nikole na groblju u Jablancu, foto A. Lemić, 14. rujna 2017.

Gradnjom nove trase Jadranske ceste trebalo je u samom Karlobagu srušiti crkvu sv. Karla Boromejskog. Karlobažani su odlučno prosvjedovali i zatražili pomoć Zavoda za zaštitu spomenika u Rijeci, koji je bio nemoćan. Političkom odlukom donesenom u Gospicu zaključeno je da je zakonski zaštićen samo crkveni toranj, što je značilo da nema zapreke da se sruši zdanje crkve. I tako je 16. lipnja 1958. godine zagrebačko poduzeće Viadukt počelo na veliku žalost Karlobažana rušiti crkvu sv. Karla Boromejskog, u čemu nije htio sudjelovati ni jedan mještanin. Od lijepi i velike crkve sv. Karla Boromejskog ostao je samo crkveni toranj, sakristija i dio zapadnog zida. Stare grobnice u crkvi i oko nje su opustosene, a kosti pokojnika su djelomično baćene u grobniču iza crkve a dio pobacan u more. Nadgrobne ploče su gotovo sve uništene, samo je manji dio spašen i prenesen u kapucinski samostan. Zahvaljujući Ivanu Kukuljeviću Sakcinskemu, koji je popisao čije su grobnice i tko ih je podigao te objavio u *Nadpisima...* ipak je poznato kome su pripadale.²⁷ Većina natpisa na pločama bila je na latinskom jeziku. Na prostoru ispred crkve bila je i ploča kanonika senjskoga kaptola Šime Starčevića iz 1859. godine. Ali zvonik i dio zida svjedoče o vremenu i njegovoj politici koja nije imala razumijevanja za tako vrijednu baštinu. Pogotovo što se to moglo izbjegći provodeći magistralu na tom dijelu s gornje strane naselja, čime bi se izbjegle velike gužve na ionako tijesnoj rivi za silni promet u ljetnoj sezoni. Tim više što i ostatci te nekadašnje prekrasne bazilike pripadaju sakralnoj graditeljskoj baštini i zaštićeno su kulturno dobro.

Kapucinski samostan s crkvom sv. Josipa u Karlobagu

Nakon oslobođenja Like i Krbave od Turaka 1689. godine, car Leopold I. Habsburg bio je dužan na tim područjima uspostaviti svjetovnu i crkvenu upravu. Odmah je započela rekatolizacija oslobođenog područja misijskim djelovanjem popa Marka Mesića i ondašnjega gvardijana kapucinskog samostana u Rijeci, o. Marina iz Senja. Za lakše misijsko djelovanje izgradeni su gostinjci u Perušiću i Ribniku. Njihov je misijski rad prepoznao modruško-senjski biskup Benedikt

²⁷ Ivan Kukuljević Sakcinski, *Nadpisi starovjek i novovjek na crkvah, javnih i privatnih zgradah itd. U Hrvatskoj i Slavoniji*, Knjižara jugoslavenske Akademije, 1891.

Bedecković i molbom se obratio caru Leopoldu I. za izgradnju samostana u Karlobagu.

Za kapucinski samostan u Karlobagu temeljni kamen postavio je lički arhidakon Marko Mesić na blagdan sv. Ane 26. srpnja 1710. godine u vrijeme vladavine cara Josipa I. Uza samostan izgrađena je i crkva sv. Josipa, koja zajedno sa samostanom stvara četverokut. Samostan je imao i boračište s crkvom u Kaniži kraj Gospicu. Ubraja se u sakralnu graditeljsku baštinu i zaštićeni je spomenik kulture.

Župna crkva Baške Oštarije

Baške Oštarije su naselje u općini Karlobag. Smještene su na Velebitu u zapadnom dijelu Like. Nalaze se uz cestu Gospic-Karlobag. Župna crkva Pohodenja BDM Elizabeti na Baškim Oštarijama gradena je od 1855. do 1858., a novi veliki oltar postavljen je 9. veljače 1866. za župnikovanja Bonaventure Kertizze. U proljeće 1943. godine stradala je od talijanskoga zrakoplovnog bombardiranja. Uz pomoć austrijskih katolika obnovljena je 1989–1990., što je istaknuto na ploči u crkvi pokraj ulaza. Pripada sakralnoj graditeljskoj baštini.

Župa sv. Luke u Lukovu Šugarju

Uspostavljena je 1809. godine. Tom novonastalom župom upravljali su popovi glagoljaši, među kojima je bio poznati pop glagoljaš Šime Starčević.²⁸

Župna crkva sv. Ante u Tribanj-Kruščici

Izgrađena je 1868. To je jednobrodna crkva sa sakristijom. Glavni je oltar drveni sa svetohraništem i drvenim kipom sv. Antuna. U niši je gipsani kip Gospe Lurdske. Zvonik je presliča s dva zvona. Crkva je 1987. godine potpuno obnovljena.

Župna crkva sv. Jurja u Starigrad-Paklenici

Sagrada je 1850. godine. To je jednobrodna crkva sa sakristijom. Glavni oltar je od drveta sa slikom sv. Jurja. Oltar prema puku i ambon je od velebitskoga klesanoga kamena. U nišama su postavljeni kipovi Gospe od Zdravlja i sv. Josipa.

²⁸ I. Botica, *Kapucinski trag u Podgorju*, 1970: 120–121.

Oltar u crkvi sv. Jelene u Cesarici, foto A. Lemić, 11. prosinca 2007.

Župna crkva Rodenja BDM (Male Gospe) u Selinama

Sagrada je 1840., posvećena 1850., a obnovljena 1987. godine. To je jednobrodna crkva sa sakristijom i drvenim glavnim oltarom sa svetohraništem. Na glavnom oltaru je slika Rodenja BDM. Prema puku je drveni oltar, a jedan pobočni oltar je od istarskoga kamena i mramora s drvenim kipom Bogorodice, a drugi također drveni s drvenim kipom sv. Antuna Padovanskog. Zvonik-preslica je srušen a priručna betonska preslica bila je na zemlji i zvono u njoj. Poslije je izgrađen zvonik pokraj crkve. Akademik Jerko Bezić snimio je glagoljaško crkveno pučko pjevanje o Božiću 1964. godine. Do 1808. godine u župi je djelovala bratovština sv. Marka.

Župna crkva sv. Antuna Padovanskog u Vinjercu

Jednobrodna je gradevina sa sakristijom. Izgrađena je 1652. godine. Iz toga vremena je i glavni oltar od mramora s drvenim oltarnim kipom sv. Antuna Padovanskog koji u desnoj ruci drži knjigu, a u lijevoj bijeli Ilijiljan. Bočni oltari su također mramorni s drvenim kipovima Gospe od Zdravlja i sv. Franje.²⁹ Godine 1846. crkva je rekonstruirana, a izgradnja današnjeg zvonika počela je početkom 20. stoljeća i završena 1983. godine.

Vinjerac s crkvom sv. Antuna, Slivnica s crkvom sv. Kuzme i Damjana, Seline s crkvom sv. Marka i planinske kapele sv. Jakova kod Malih Močila i Glavosijeka sv. Ivana na Libinju činili su jedinstvenu župu. Godine 1826. od te zajedničke župe nastaju tri župe: u Vinjercu, Slivnici i Selinama.

Župna crkva sv. Jeronima u Jasenicama

Sagrada je 1874. godine na mjestu gdje je do tada bila crkva Presvetoga Trojstva, a posvećena je 1879. u istoime-

noj župi osnovanoj u XII. stoljeću. Sagradena je od sivoga klesanoga kamena. Na pročelju je zvonik na preslicu (ala romana) s dva zvona.

U Domovinskom ratu je bila minirana i spaljena na dan sv. Jeronima 30. rujna 1991. godine. Nakon rata, nakon povratka mještana je obnovljena. Danas pripada Novigradskom dekanatu Zadarske nadbiskupije.

Župna crkva sv. Josipa u Obrovcu

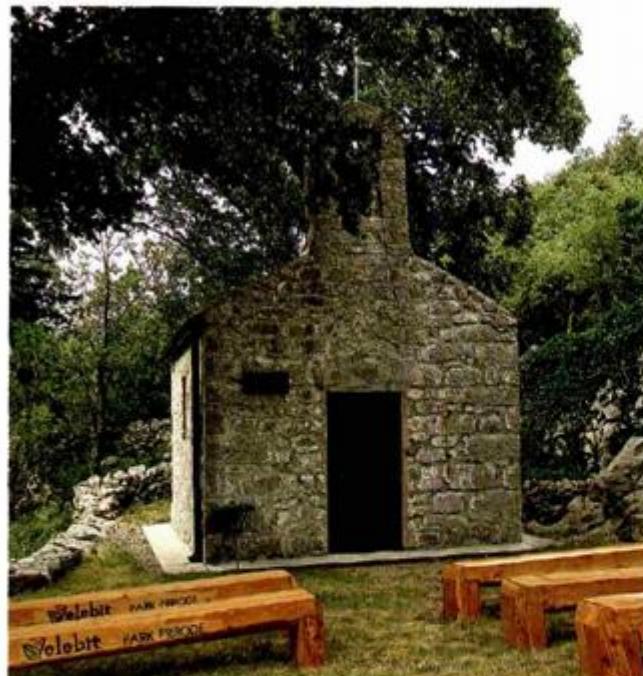
U osnovi je srednjovjekovna gradevina, dogradena u XV. stoljeću i konačno barokizirana 1794. godine. To je jednobrodna gradevina s četvrtastom apsidom. Na pročelju je portal a iznad njega ploča s natpisom o godini obnove. Crkva ima zvonik sa satom. Apsida je pregradena kamenom pregradom na svetište i sakristiju. Imala je tri mramorna oltara. Po klasifikaciji je sakralna graditeljska baština s pravnim statusom zaštićenoga kulturnog dobra.

Crkva sv. Mihovila u Erveniku Gornjem (Tonkovac)

Spominje se još 1402., kada je u Erveniku bilo oko 500 vjernika katoličke vjere. S vremenom je crkva postala premalena te je do temelja srušena i 1839. izgrađena je nova crkva sv. Mihovila sredstvima iz crkvenog fonda i darovima vjernika. Imala je dva oltara. Na glavnom oltaru nalazila se umjetnička pala sv. Mihovila arhandela, dar carskog dvora iz Beča. Zvonik je preslica s dva zvona. Još 1940. godine u Gornjem Erveniku je bilo oko 600 stanovnika katoličke vjere. Tijekom Drugoga svjetskog rata župna kuća iz 1849. godine je spaljena, a župnik ubijen. Prema popisu stanovnika 1991. bilo ih je 32. U Domovinskom ratu crkva je opljačkana i oštećena. Godine 1996. je obnovljena. Oltar je drveni sa svetohraništem i slikom sv. Mihovila. Oko crkve je groblje.

Ali, čovjeku koji je živio na planini župne crkve bile su daleko pa ih se posjećivalo uglavnom u dane proštenja. Stoga su u pojedinim, povećim planinskim naseljima gradene crkvice, najčešće od klesanoga kamena povezanog žbukom,

²⁹ Zupe.zadarskanadbiskupija.hr/?page_id=1466

Kapela Srca Isusova u Velikim Brisnicama, foto A. Lemić, 21. lipnja 2009.

Crkva sv. Josipa u Obrovcu, foto A. Lemić, 12. travnja 2014.

da bi pobožni velebitski živalj lakše i češće mogao isповijediti svoju vjeru, uputiti svoje molitve svecima zaštitnicima kojima su podigli kapelice. Takve kapelice još i danas postoje. U Velikim Brisnicama postoji kapela Presvetoga Srca Isusova, koja je prije desetak godina obnovljena i raseljeni Brisničani se na blagdan sveca zaštitnika sastaju na sv. misi i druženju. I u Gornjoj Kladi je kamena kapelica koju mještani održavaju. Vrijedna spomena je i kapela sv. Nikole u Donjoj Kladi. Kapelica sv. Jelene u krškom polju Mliništu je dosta zauštena jer je Mlinište odavnije raseljeno, dok je kapelica sv. Roka u susjednom Radlovcu obnovljena i mještanima su godinama na Rokovo služili sv. misu kapucini iz Karlobaga. Crkva Uznesenja Marijina (Velike Gospe) na Velikom Rujnu svake godine okuplja vjernike iz mnogih podgorskih mjesta i veliko je marijansko proštenište na Velebitu. U groblju u Ljubotiću je kapela sv. Ante, Potpragu pod Tulovim gredama kao spomenik Majstorskoj cesti preko Velebita, cesti Sv. Rok–Obrovac izgradena je crkva sv. Frane, blagoslovljena na svečev spomendan i dan otvorenja ceste 4. listopada 1832. godine i drugdje.

Ali, u narodu su se sačuvale uspomene i na one koje su u novije vrijeme srušene. Tako npr. Senjani s tugom pamte kad je u noćnim satima srušena crkva sv. Ambroza, u Ivanči je srušena kapelica sv. Roka, u Miškovićima kapela sv. Mihovila, čiji su kip mještani sačuvali i danas se nalazi u crkvi sv. Nikole u Jablancu. Nakon Drugoga svjetskog rata na ulazu u Cesariću bila je crkvica Majke Božje koju su komunisti srušili i izgradili spomenik partizanima. Sličnu je sudbinu doživjela i kapelica sv. Dominika, također srušena nakon rata, pa prekrasna bazilika sv. Karla Boromejskog u Karlobagu. U ponekim selima gdje nema crkve pojedini mještani su izgradili, najčešće na ulazu u selo, zavjetne kapelice ili postavili raspela uz važne pješačke putove i njihova raskrižja. One također svjedoče njihovu vjeru, potrebu da se u svojoj blizini mogu pomoliti i osjećati se zaštićeno ili bar prekrižiti u prolasku pokraj njih. Osim za molitvu crkve, crkvice, kapelice bile su mjesta okupljanja. U njima se molilo za kućnu čeljad, da u polju ljetina rodi, da u toru blago napreduje i da se plodi, kod crkvica se sastajalo, razgovaralo, pozdravljalno,

mirilo, zapjevalo, zaigralo kolo, smijalo i plakalo, ženilo, krstilo, umiralo. Uz rad, molitva je bila sastavni dio života, nešto što se podrazumijevalo, što je naprosto tako, jer često se radilo i molilo istovremeno. Molitva je davala nadu, a nada volju da se ustraje. Nisu samo crkve i kapelice i sveci zaštitnici kojima su bile posvećene imali važnu ulogu u njihovu vjerskom životu nego i u svakodnevnom.

Cesto se tražio zagovor i od svetaca kojima nije bilo posvećenih crkava i crkvica na ovim prostorima. Jednu takvu molitvicu sam čula jako davno od jedne starice. Odnosila se na zaštitu od groma a glasi: *Presveti Gospodine, spasi me od vatre, groma i zlih ljudi po zagovoru svete Barbare*,³⁰ jer Barbara je bila jedna od najpopularnijih pretkongregacijskih svetica u srednjem vijeku i jedna od četrnaest svetih pomoćnika a njoj se molilo za zagovor kod vrućice, iznenadne smrti i munje.³¹ To je vrijedilo i za tzv. *ognjene svece*, od Karmene do Mandaline (od 16. srpnja kad se slavi Gospa Karmelska pa do 22. srpnja kada je blagdan sv. Marije Magdalene). Postoje i izreka kojom se zabranjuju svi poslovi na dan sv. Ilijе jer će udariti grom: *Na Ilinje ni u goru ni u vodu*.³²

Po svecima u kalendaru planirani su i radovi u polju, po njima se očekivale i predviđale vremenske prilike. Približavanje Sv. Luke upozoravalo ih je na moguću zimu jer je iskustvo puno puta pokazalo da je sv. *Luka snigom tuka*, a to je bilo i vrijeme berbe kupusa pa je nastala izreka sv. *Luka zelje puka*.³³ Upravo u to vrijeme se s visinskih velebitskih naselja selilo u zimska boravišta. Oni s nešto nižih nadmorskih visina su pravu zimu čekali o Sv. Kati jer im je iskustvo pokazalo, a oni to prenosili dalje tumačeći:

*Sveta Kata zatvara vrata,
voli pod pod, jaram na pod.*³⁴

³⁰ Čula od starice Nane Kadić prije više od 60 godina.

³¹ Vid Jakša Opačić: *Velika knjiga svetaca*, Mozaik knjiga, 2011.

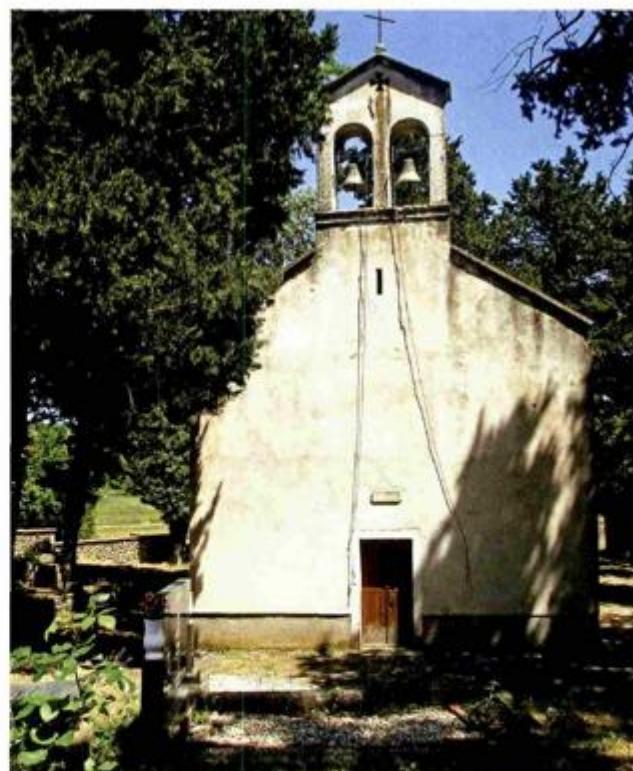
³² Iz okoline Lovinca, Rukopisna zbirka Nikole Bonifačića Rožina, IEF, Zagreb

³³ Čula od Mare Čačić s Baških Oštarija.

³⁴ *voli pod pod=volovi u podrum
jaram na pod=jaram na tavan*. Ovo mi je ispričao Ivica Čačić ro-

Kapela sv. Jelene u Mliništu, foto A. Lemić, 26. rujna 2006.

Crkva sv. Mihovila u Tonkovcu (Ervenik), foto A. Lemić, 9. lipnja 2010.

Stanovnicima s kognitivne strane je stvorilo izreku *Sveta Kata, snig na vrata*. Dolazak zime najavljujivali su Sv. Martin, za kojeg se govorilo *sveti Martin, puške na klin*,³⁵ ili *sv. Martin prasce na klin*³⁶ a za Sv. Nikolu se govorilo: *Sv. Nikola svrće kola*,³⁷ jer je tada bilo snijega pa su za prijevoz služile saonice. Ako je Božić bio bez snijega prognozirali su: *O Božiću zelen brig, o Uskrsu bili snig*.

Isto tako, ako je o Božiću bilo toplo i vjetrovito, tješili su se: *Božićno jugo ne traje dugo*. Ili: *Ako se o Božiću zeleni žito, proliti ne zeleni otava*.³⁸ Mnogi su prognozirali vrijeme za cijelu nadolazeću godinu pamteći i bilježeći dane od Sv. Lucije do Božića. Kako to traje dvanaest dana svakom danu je pripadao jedan mjesec kalendara, brojeći dan po dan od Sv. Lucije. Prvi dan je nagovještavao vrijeme u siječnju, drugi u veljači, itd. sve do Božića. Sv. Lucija naviještala je blizinu Božića i govorilo se *sv. Luca, Božić na vrata kuca*.³⁹ Isto se o Sv. Luciji očekivao snijeg, a ako ga do tada nije bilo, govorilo bi se: *sv. Luca snig razbuca, ako ga nema, onda ga spremi*.⁴⁰ Svićećica (2. veljače) je predstavljala polovicu zime pa su tako znali hoće li lako prebroditi zimu računajući ako na Svićećicu imaju polovicu hrane, polovicu krme za blago

dom iz velebitskog sela Karaule, koji sada živi na Baškim Oštarijama.

Mnoge kuće bile su gradene tako da je njezin prizemni dio predstavlja *podrum* u kojem je boravilo blago (odatle: *voli pod pod*, a iznad podruma je bio stambeni prostor iznad kojega je tavan, koji su takoder zvali pod pa odatle: *jaram na pod*).

³⁵ Čula od Kate Stilinović.

³⁶ Ana Tomljenović, *Smiljan i okolica, tradicijska kultura, život i običaji u 19. i prvoj polovici 20. st.*, 2011.

³⁷ To znači da se s kola skidaju kotači i stavljaju saonice, jer se tada očekuje snijeg. To mi je kazala Kata Stilinović iz Gospića.

³⁸ Čula od Ivice Čaćića s Baških Oštarija.

³⁹ Ana Tomljenović, *Smiljan i okolica...*, 2011.

⁴⁰ Nikola Bonifačić Rožin, *Rukopisna zbirka*, IEF, Zagreb.

i polovicu drva za ogrjev smatralo se da će bez poteškoća izići iz zime. Isto tako za Svićećicu ili Kandeloru postojala je izreka: *Kandelora, zima fora, snig do mora* jer je to tek polovica zime, koja je u veljači znala biti opaka. Za blagdan Pepevnice, u narodu poznate još kao Čista srijeda, govorilo se *Čista srida čisti criva*,⁴¹ jer je toga dana post i nemrs nakon poklada kad se obilno jela kalorična zimska hrana i masni uštipci. Proljeće je od godine do godine znalo ili uraniti ili okasniti pa je i za to narod s objiju strana Velebita imao izreke: *Sveti Josip cvitom posip* (ako je proljeće uranilo) ili pak: *Sveti Josip snigom posip*, jer se dogadalo da u ožujku itekako bude snijega, ili *sv. Josip goru posip-ili pupom ili krupom*. U ožujku vrijedi i izreka: *Na Blagovist goveda u obist, čobani u nesvit!* Blagovijest je donosila i proljeće, osobito na primorskoj strani Velebita. O tome sam čula simpatičnu pjesmicu koju su djeca govorila berući šparoge:

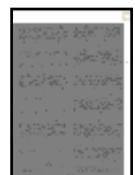
*Šparoga, šparoga,
daj ti meni dva roga,
ja ču tebi zelen list
kad osvane Blagovist.*⁴²

I Sv. Juraj ima značenje: *Jurjev danak, junački sastanak*. Za Sv. Matiju se govorilo *sv. Matija led razbjija*.⁴³ I po Sv. Medardu (8 lipnja) prognoziralo se vrijeme. Govorilo se: Što Medardo daje četrdeset dana traje, što znači kakvo je vrijeme bilo na Medardovo uglavnom će tako potrajati više od mjesec dana. U velebitskim selima s primorske strane to isto je vrijedilo i za četrdeset mučenika (10. ožujka), koji su takoder oko četrdeset dana pretkazali kakvo će biti vrijeme, jer je vrijeme obrade zemlje onđe počinjalo prije nego u Lici. I radovi u polju obično su se planirali prema pojedinim

⁴¹ Čula davno u Kaniži kraj Gospića, ne sjećam se od koga.

⁴² Ispričao mi Vinko Starčević iz Rijeke, koji je rođen u velebitskom selu Starčević Pod.

⁴³ Ana Tomljenović

svecima u kalendaru jer se pratilo kakvo je vrijeme oko datuma pojedinih svetaca i lakše pamtilo. Doduše, u tome su se razlikovale primorska i kopnena strana Velebita jer su i klime različite na tim dijelovima. S ličke strane proljetni radovi su počinjali otrplike u ožujku, pa se tako nakon Blagovijesti oralo, sijala jara žita. O *Ivanjici* (Sv. Ivan Nepomuk) se sadio grah jer je tada bila mala mogućnost mraza. Kupus se presadiava u lipnju i govorilo se ako se oko Svetog Ante posadi i u prašinu da će se primiti, ali se pazilo da to ne bude na dan *Srca Isusova* jer se vjerovalo da bi ga crv pojeo. Košnja je počinjala obično oko *Antonje*, najzad oko *Petrove*, a žetva o Sv. *Jakovu*.

Takoder se vjerovalo ako se do Sv. Ane šljive ne pretvore u rogače i ne otpadnu sa stabla da će sve uspjeti sazoriti i bit će rakije. Govorilo se:

*Sv. Ana sve će nama reći
 'Oće l' rakija iz kotla poteći.'*⁴⁴

Isto tako zanimljiv je običaj kad se na Božić djeci govorilo da moraju biti dobri i ne smiju se potući jer će dobiti čireve.

Na Veliki petak se pilo crno vino jer se vjerovalo *koliko se vina popije, toliko krvi privrije*.

Na Blagovijest, na dan Sv. Josipa i Veliki petak se oralo sirotinji, odnosno onima koji nemaju svoje blago za rad.

Oko Gospojine se kosila otava. Nekad davno, dok nisu i u Liku uvezene nove sorte krumpira, nego se sadilo staro autohtono sjeme krumpira, njihovo vadenje počinjalo je tek o Miholju. Tada su se brale i šljive za rakiju i pekmez.

I mi djeca nismo početak sezone kupanja na Novčići vezali za neki suhoparni datum u kalendaru, nego za blagdan sveca koji se slavi tih dana, tako se lakše pamti. To je bio Sv. Vid (15. lipnja). Prvog dana kupanja dotične sezone čučnuli bi uz vodu i molili:

*Ja u vodu, zmija u goru.
 Sveti Vide vidi što je u vodi
 pa me osloboди.
 Sveta kišo padaj na me
 Majko Božja moli za me.*⁴⁵

Tada bi se poškropili vodom i kupanje je moglo početi.

Sezona kupanja bi nam završavala oko Veličke Gospe, koja se u Lici smatrala jesenskim svecem, jer prva kiša oko Veličke Gospe donijela bi zahladjenje. O tome govore i izreke:

*Sveti Lovrenac svake vode studenac,*⁴⁶ jer je blagdan sv. Lovre 12. kolovoza ili sv. *Rok, iz vode skok* (16. kolovoza). I datumi rođenja lakše su se pamtili po svecima u kalendaru nego redni brojevi dana i mjeseci u godini. Tako se npr. govorilo: rođen o Sv. Marku, o Jakovljevoj, o Mijošu itd.

I izmjene godišnjih doba, odnosno duljina trajanja dana i noći se lakše pamtila računajući po svecima u kalendaru. Tako sam u Ličkom Novom saznala kako oni to računaju; *od sv. Ivana litnjeg do sv. Ivana Božićnog*⁴⁷ dan se skraćuje. Isto tako govorilo se da *na Božić je dan dulji toliko koliko pivac skoči s praga*.⁴⁸

Godinama sam obilazila velebitske crkvice i kapelice, a k mnogima sam odlazila na mise i hodočašća i molila zajed-

no s ljudima koji su nekad ondje živjeli i vraćali se u dane svoga zaštitnika dok im je na Velebitu bio dom. Neki su u njima kršteni, neki vjenčani, a neki su samo čuli za njih jer su rođeni daleko od planine koja je othranila njihove pretke. Prikupljala sam podatke o njima za svoju osobnu zbirku. Dolazeći godinama, uvidjela sam da su neke popravljene ili pak obnovljene, a mnoge i dalje samuju i propadaju. Možda će se još neke obnoviti, ali mnoge zasigurno neće, jer ih je vrijeme razgradilo gotovo do neprepoznatljivosti i putovi k njima davno su zarasli, jer ondje više nema ni stocara a pogotovo života u njihovoj blizini i tako će nestati i ona tanka nit koja čini sjećanje na njih. Zato neka fotografije svjedoče o njihovu postojanju, njihovoj sudsbi i sudsbinu onih koji su ih gradili i u njima se molili, a to su bili oni koji su živjeli na Velebitu i u njegovu podnožju s obje njegove strane. Sve ovo svjedoči o jakoj vjeri ljudi koji su živjeli na Velebitu i mislili da će ondje opstati ne samo oni nego i djeca njihove djece i da će se tako taj ciklus stalno ponavljati. Ali razvoj znanosti i tehnike je jačao i širio se posvuda, ali na njihovoj surovoj planini ništa od tog napretka nije zamijenilo njihove žuljive ruke. I polako se Velebit raseljavao. I ne samo Velebit. I Like je opustjela. I u njezinim selima iz godine u godinu broj stanovnika se smanjuje. U Domovinskom ratu gotovo sve ličke crkve bile su srušene, ali nakon njega su i obnovljene.

Ali ostat će te crkvice i kapelice i svjedočiti o prohujalom vremenu. Svjedočit će o vjeri toga naroda. One velebitske, a i mnoge podvelebitske crkve, kapele, crkvice nisu velebne gradevine koje je projektirao vrsni graditelj, niti oltarnu sliku oslikao vrhunski majstor. Njihova vrijednost je u tome što uopće postoje ondje gdje jesu, a to je duž cijelog Velebita i na svim visinama počevši od njegova podnožja pa do tisuću i pet stotina metara nad morem. To vrijedi i za male zavjetne kapelice i raspela.

I one su važne jer svjedoče o vjeri ljudi koji uporno žive na ognjištima predaka i svaki iih je sve manje. Ako i ta mala sela i zaselci, koji nisu imali snagu za izgradnju kapelice, a kamoli crkve, ostanu pusta, neka im te zavjetne kapelice i raspela budu spomenici i neka svjedoče da je tu živio narod koji je ljubio Boga Svemogućega. Sve ono što sam osjećala obilazeci crkve i crkvice, sva moja divljenja njima, malim, skromnim, u planini činilo mi se kad bih sama stajala pred tim kapelicama ili njihovim ruševinama, osamljenima i nijemima, kod kojih dugi nitko nije bio, da su mi molitve poniznije, skrušenije, uvjerljivije. Isto je bilo i na tlu gdje su nekad bile a vrijeme ih razgradilo jer i onaj komadić tla na kojem su stajale bio mi je svet, bio mi je crkvica i jednako skrušeno, možda čak i skrušenije nego u nekim velebnim katedralama molila sam Očenaš i bila sam zahvalna Bogu da postoje jer one svjedoče višestoljetnu vjeru i ljubav koju je gajio i osjećao prema Bogu moj narod, narod kojemu pripadam. Zato sam sretna što još uvijek postoje jer one su svjedočanstvo, dokaz i trag koji ne smijemo izgubiti. Zato sam prije prikaza pojedine crkve, kapele, raspela... stavila fotografiju naselja u kojem se nalaze jer će i sam pogled na fotografije tih naselja i prostor gdje su bile smještene bez riječi objasniti da nisu ni mogle biti velebnije.⁴⁹ To je najviše što je mogao učiniti čovjek toga vremena i mjesta gdje je živio. Tih ljudi uglavnom ondje više nema ali ostavili su nam trag ne samo o svom postojanju na tim prostorima nego i o svojoj vjeri koja im je pomagala da ustraju. Ali dokle, ako ih ne sačuvamo? Neka fotografije budu dokument o njihovu postojanju. Tako će nam i ova vrsta baštine na ovakav način ostati zapisana na dragoj planini. Velebit to uistinu jest! Draga planina!

⁴⁴ Ispričao mi M. Vrban, koji je to čuo od svoga oca, koji je rođen u Pejakuši na srednjem Velebitu.

⁴⁵ Molitvica koju smo mi djeca molili prvog dana kupanja. Čula od starijih kupača.

⁴⁶ Čula od Kate Stilinović iz Gospića.

⁴⁷ Čula od Ijube Vukelić iz Ličkog Novog. Naime, Sv. Ivan litjni (ljetni) je 24. lipnja tj. tri dana nakon ljetnog solsticija, a Sv. Ivan Božićni je 27. prosinca, tj. šest dana nakon zimskog solsticija, dan se skraćuje od ljetnog do zimskog solsticija.

⁴⁸ Čula od Ruže Jurišić iz Perušića.

⁴⁹ Fotografije naselja su uvrštene u knjigu s istom tematikom, a ovdje sam ih moralu izostaviti zbog ograničenog opsega rada.

Ruševine staroga grada Blagaja, foto A. Lemić, 1. veljače 2020.

Grb Frankopana i Devinskih na kapeli sv. Vida u Humcu (Brinje),
foto A. Lemić, 1. travnja 2019.

II. SAKRALNA BAŠTINA GOSPIČKO-SENJSKE BISKUPIJE

Poseban poticaj za uspostavom Gospočko-senjske biskupije dogodio se na sjednici Hrvatske biskupske konferencije od 12. do 14. ožujka 1996. u Zagrebu kad je predloženo postavljanje biskupijskog sjedišta »iza Velebita«. Dana 14. svibnja 1997. imenovan je Odbor za formiranje nove biskupije u sastavu: Mile Bogović, Tomislav Šporčić i Nikola Imbrišak. Dana 18. studenoga iste godine Sveta Stolica je donijela odluku o imenovanju Mile Bogovića pomoćnim biskupom sa sjedištem u Gospočiću, koji je od 4. lipnja 1999. i službeno to postao. Ujedno je dobio zadatku da još jednom ispita potrebu nove biskupije, na što je Bogović potvrđno odgovorio 24. veljače 2000. ustvrdivši da je biskupija potrebna na spomenutom prostoru i treba biti unutar Riječke metropolije.

I ubrzo, točnije 25. srpnja 2000., uspostavljena je Gospočko-senjska biskupija, kada je papa Ivan Pavao II. izdao svečanu bulu kojom je dotadašnju Riječko-senjsku nadbiskupiju podijelio na dva dijela: Riječku nadbiskupiju, kojoj je pripalo pet dekanata: Riječki, Opatijski, Bakarski, Delnički i Crikvenički i Gospočko-senjsku biskupiju, kojoj je pripalo ostalih pet dekanata: Senjski, Otočki, Gospočki, Slunjski i Ogulinski. Granica između tih dviju biskupija poklapa se s granicom između Primorsko-goranske, Ličko-senjske i Karlovačke županije. Istog dana je imenovan mons. dr. Mile Bogović prvim biskupom novoosnovane biskupije. Svečanost uspostave nove biskupije i ustoličenje prvoga gospočko-senjskog biskupa sa sjedištem u Gospočiću održana je 25. srpnja 2000., na dan sv. Jakova, zaštitnika bivše Krbavske biskupije.

Grb nove Gospočko-senjske biskupije učinjen je iz grba mons. dr. Mile Bogovića uz male preinake. U sredini štita je središnji križ stiliziran u obliku glagoljskog slova »a«. U sredini štita su tri smeda trokuta koji simboliziraju kopneni dio biskupije s vrhuncima Velebita, Plješivice i Kleka i oplakuju ih more i natapaju vodopadi Plitvica i Rastoke. Iznad dva gornja vrhunca su dvije zvijezde koje predstavljaju dva središta biskupije: Gospočić i Senj. Između njih je glagoljsko slovo »š« koji označava broj 2000 – godinu velikog jubileja.

U početku nije bilo adekvatno riješeno pitanje biskupskog ordinarijata, sve do 1977. godine, kada je Grad Gospočić ponudio zgradu dječjeg vrtića u parku Kolakovcu u koji

se preselio ordinarijat 2003. godine, kada je vrtić iseljen u novu zgradu.⁵⁰

Godine 2012. obnovljen je Udbinski dekanat, tako da Gospočko-senjska biskupija danas ima šest dekanata.

Iz naprijed navedenoga saznaće se da nova biskupija obuhvaća slunjski, ogulinski i otočko-brinjski kraj. Liku, Krbavu i Podgorje od Sv. Jurja pa do Sv. Marije Magdalene i dio primorja od Sv. Jurja do Sv. Jelene, što zauzima površinu od 8.395 km² te pripada većim biskupijama po površini, na kojoj živi oko 69.411 vjernika (katolika), što je svrstava u manje biskupije.

Cijeli prostor današnje Gospočko-senjske biskupije tijekom prošlosti bio je u više navrata naseljavani, pa rasejavani i ponovno naseljavani. I danas stoje svjedoci tog vremena u mnogim ruševinama kao npr. stari grad Plaški, čiji ostaci stoje na Plaškoj glavi malo podalje od današnjeg naselja, a župa Plasi se spominje još 1185. te ostatci Cetina koji je u vlasti Frankopana od 1438. I ruševine jedne od najvećih utvrda, Drežnik-grad, koji je 1253. Bela III. darovao knezovima Nelipićima, a od 1321. je u vlasti knezova Krčkih Frankopana, potvrđuju njihovu moć. Danas je obnovljena kula i dio zidina.

U tom sjevernom dijelu biskupije ponosno stoje ruševine starog Slunja, kojim su također gospodarili knezovi Frankopani. Nakon nestanka njihove loze grad je 1527. preuzeila državna, a poslije vojna vlast. Na kamenoj užvisini, nad Koronom, na bogatu prošlost podsjećaju ruševine starog Blagaja, koji su držali Babonići, poslije prozvani Blagajskim. Nakon Karlovačkog mira 1699. služio je vojnim vlastima, a nakon njihova odlaska vrijeme ga je razgradilo do današnjeg izgleda.

Kao posebno mjesto, kad govorimo o povijesnom značaju biskupije, svakako treba istaknuti Modruš, koji je bio jedan od najistaknutijih srednjovjekovnih feudalnih naselja u Hrvatskoj. Smješten na povijesenom položaju, omogućio mu je da je bio upravnim i političkim središtem stare hrvatske države. Kasnijim nastankom manjih feudalnih posjeda u mnogim tadašnjim mjestima Modruš je bio i središtem

⁵⁰ Mile Bogović, *Lika i njezina crkva u prošlosti i sadašnjosti*, 2014.

Ostatci crkve sv. Vida u Modrušu, foto A. Lemić, 24. siječnja 2020.

Crkva Sv. Trojice u Podovima (Perušić) iz predturskog doba, foto A. Lemić, 1. lipnja 2015.

cijeloga frankopanskoga kneštva sve do modruške diobe frankopanskih posjeda na grane sinova kneza Nikole IV. 1449. Modruš i grad Tržan dobio je knez Stjepan Tržački-Frankopan.⁵¹ Modruš je tada zapravo predstavljao cijeli današnji ogulinski kraj i dio Gorskoga kotara, a upravno središte u 14. i 15. stoljeću je Tržan, a naselje oko utvrde dobivalo je naziv Modruš.⁵² Nakon što je Krbavi zaprijetila turska opasnost biskupska stolica je preseljena u Modruš, a zbog sve žešćih provala Turaka Bernardin Frankopan gradi Ogulin.

Ličko-krbavsko područje bilo je jedno od žarišta srednjovjekovne kulture, osobito glagoljske. Ne samo da se glagoljica upotrebljavala u Lici i Krbavi u crkvenoj i svagdanjoj uporabi nego su je širili i u druge krajeve, pogotovo što su zbog nesigurnosti odlazili u druge krajeve, osobito u Istru, kao npr. pisac i minijaturist Bartol Krbavac, koji je morao napustiti Krbavu. Od njega potječe Berlinski misal iz 1402., Ljubljanski i Ročki misal, Bakarski brevijar. U Ličkoj Ostromici nastao je Misal kneza Novaka po kojem je prireden za tisak naš prvočetak 1483. Ta regija je znatno ojačala tijekom 14. i 15. stoljeća, što je omogućilo napredak kulturnog života koji će biti znatno obilježen djelovanjem glagoljaškoga kruga. Sredinom 15. stoljeća na vrhuncu moći je hrvatska plemečka obitelj Kurjakovića, koji su u Turnu, jugoistočno od Vrhovina, sazidali svoje dvore i pavlinski samostan, gdje su glagoljicom i hrvatskim jezikom izdavali svoje pravne dokumente. Na ličko-krbavskom prostoru bilo izradom tij. podrijetlom pisara, bilo uporabom nastalo je trinaest liturgijskih knjiga, sedam misala i šest brevijara. Njima se danas diće najpoznatije svjetske biblioteke u Vatikanu, Beču, Berlinu, Parizu, Oxfordu, Ljubljani i drugdje. Bez obzira na to gdje se danas nalaze te knjige, nastale prije više od pola tisućljeća, svjedoče starinu, originalnost i kontinuiranost povijesnog procesa koji zovemo hrvatskom kulturom, a nadasve izaziva ponos što pripadamo narodu koji ih je stvorio. Uz Kurjakoviće, na prostoru današnje Gospičko-senjske biskupije bili su moćni Frankopani.⁵³ Iako je Hrvatska u 15.

⁵¹ Milan Kruhek, *Modruš-feudalni utvrđeni i biskupijski grad*, ur. V. Lipičak i S. Sučić, Ogulin, 2002.

⁵² Mile Bogović, *Lika i njezina crkva u prošlosti i sadašnjosti*, Državni arhiv u Gospicu 2014.

⁵³ Stjepan Damjanović, Glagoljaško blago Like i Krbave, Kalendar 2003.

Temelji crkve sv. Marka Groba u Podudbini, zapravo su tu temelji dviju crkava, jedne, veće iz predturskog doba i druge unutar tih temelja nastale nakon oslobođenja od Turaka 1689., foto A. Lemić, 23. travnja 2016.

stoljeću proživiljavala najteže razdoblje svoje krvave povijesti, kad su Turci osvajali mnoge granične gradove, kad su u bojevima padali i feudalni gospodari i njihovi vitezovi, po-božni redovnici i seoski svećenici i golem broj mladih ratnika, knjige su održavale svijest o slobodi, o obrani prostora, o važnosti pisane riječi. Hrvatsko ime je tada jednako branila knjiga kao i hrabri ratnici na njezinim granicama prema istoku. Od poštovanja prema knjizi, od poštovanja prema jeziku, zemlji, narodu i pojedincu ovisi i naša budućnost.⁵⁴

Ponovit ću za Mirkom Markovićem: Lika je u prošlosti bila bogata i kulturno profilirana.⁵⁵

Na prostoru današnje Gospičko-senjske biskupije bila su u srednjem vijeku četiri biskupijska sjedišta: Senj (oko 1150–1460), Krbava (1185–1460), Modruš (1460–1493) i Otočac (1493–1534) te oko 20 samostana. Za vrijeme turške vladavine nestale su sve biskupije osim Senjske s dva samostana. Važno je napomenuti da je Senjska biskupija bila prva u katoličkom svijetu koja je dobila dopuštenje za uporabu narodnog jezika u katedralnoj crkvi. Tu povlasticu dao je papa Inocent IV. 1248. tadašnjem senjskom biskupu

⁵⁴ Josip Bratulić, *Hrvatske inkunabule*, Kalendar, 2000.

⁵⁵ Mirko Marković, *Ličani kroz prošlost*, 2006.

Filipu.⁵⁶ Od tada je prošlo oko osam i pol stoljeća, kada Gospić nije ni postojao, a danas je biskupijsko sjedište prostora koji je strašno trpio kroz svoju povijest i potrebna mu je, uz materijalnu i velika duhovna obnova, a biskupijsko sjedište je jedno od njih.

Dekanati Gospočko-senjske biskupije

Gospočki dekanat

Sjedište mu je u Gospicu. Obuhvaća župe: Aleksinica, Baške Oštarije, Bilaj, Brušane, Bužim, Donje Pazarište, Donji Kosinj, Gornji Kosinj, Gospic, Kaluđerovac, Klanac, Lički Novi, Lički Osik, Lički Ribnik, Perušić, Smiljan, Široka Kula i Trnovac.

Osnivanjem Krbavskog biskupije na Sinodi u Splitu 1185. akti o tome sačuvani su u dva prijepisa: splitskom i trogirskom, koji se razlikuju o pripadnosti sjevernog dijela Like. Biskup Bogović je bio sklon vjerovati trogirskom prijepisu koji područje današnjeg Gospicā daje Krbavskoj biskupiji.

Na području današnjega Gospočkog dekanata malo je sačuvanih srednjovjekovnih crkvenih građevina ili pak ostataka, ulomaka i sl. Prema stilskoj pripadnosti iz doba gotike sačuvana je crkva Sv. Križa u Perušiću (zvonik i zidovi broda) i kapela Sv. Trojice u Podovima (župa Perušić) i crkva sv. Ivana na Gori, na Velebitu iznad Metka na koti 1017 m nadmorske visine, ruševine crkve sv. Marka u Markovu Selu (Perušić). Iz toga razdoblja u katastarskoj općini Konjsko Brdo, na lokalitetu Crkvina koji pripada zaselku Pocrnići, podalje od naselja na maloj uzvisini i u blizini golemog bunara postojala je gotička crkva sv. Jeronima gradena tijekom 15. stoljeća, s gotičkim stilskim obilježjem i pravokutnim svetištem.⁵⁷

Predromanici pripadaju spolje na kapeli u katoličkom groblju u Smiljanu, ulomak u Volarici (Barlete). Romanici pripada crkvina na Mlakvenoj Gredi (područje Kosinja), crkva sv. Ivana u Volarici (potpuno srušena, poznaju se samo temelji), spolj na pravoslavnoj crkvi Rođenja Bogorodice (Mlade Nediljice) u Mlakvi kraj Gornjega Kosinja.⁵⁸

U nemirna vremena zbog sve češćih turskih napada gospočka je ravnica nepogodna za razvoj većega grada. Stoga i Turci nakon osvajanja Like 1527. u Novom blizu Velebita vide bolji strateški položaj. U oslobođenju Like od Turaka i u njezinu naseljavanju veliku ulogu odigrao je pop Marko Mešić. Područje današnjega Gospicā pripalo je obnovljenoj župi u Novom. Tek početkom 18. stoljeća krajška uprava gradi upravne zgrade i vojne stanove. Od 1707. ondje stanuje vojni zapovjednik Oberburg, ali u crkvenom pogledu i dalje pripada župi Novi. Međutim, Gospic se počeo ubrzano razvijati u glavno zapovjedno sjedište u Lici i Kravici. Crkva sv. Ivana Nepomuka bila je sjedište vojne kapelanie, kojoj je porastao ugled kad je Gospic 1746. postao središtem Ličke pukovnije.

Godine 1767. dvorska komisija je predložila da se sjedište župe prenese iz Novoga u Gospic, s čime se složio i senjski biskup. Privremenim upravitelj župe bio je i dalje župnik iz Novoga do smrti, jer je župnička služba bila trajna. Kad je umro arhidiakon Tintor u Novom, za prvog arhidiakona imenovan je Ivan Krstitelj Suzani, uveden 15. lipnja 1781.

⁵⁶ Mile Bogović, *Lika i njezina Crkva u prošlosti i sadašnjosti*, 2014.

⁵⁷ Z. Horvat, *Srednjovjekovne katedralne crkve Krbavsko-modruške biskupije*, Zagreb-Gospic, 2003.

⁵⁸ Zorislav Horvat, *Srednjovjekovne katedralne crkve Krbavsko-modruške biskupije*, 2003.

Unutrašnjost gospičke katedrale, foto A. Lemić, 30. siječnja 2019.

u župničku i arhidiakonsku službu u Gospicu. Njega je 1810. naslijedio Grgur Pančić.

Nakon što je 1969. odlučeno da se biskupijsko sjedište premjesti iz Senja u Rijeku svećenici Ličani s Gospičaninom Vladom Pezeljom na čelu izrazili su bojazan zbog udaljavanja Like od biskupijskog sjedišta. To je rodilo ideju da se osnuje biskupsko sjedište s ove strane Velebita. Ali, trebalo je vremena i priprema i konačno 2000. Gospic je postao biskupijsko sjedište i sjedište istoimenog dekanata. Nekadašnja župna crkva Navještenja BDM postala je katedralom.

Župa Gospic

Danas katedrala, a prije župna crkva u Gospicu, posvećena Navještenju Blažene Djevice Marije, izgradena je 1783. godine u oblicima baroknoga klasicizma. Svojim oblikovanjem predstavlja rijedak primjer sakralne arhitekture graničarskog naseljenja ličke regije i primjer je tipizirane krajiške crkve 18. stoljeća i tako prilagodena matrici grada. To je jednobrodna građevina dvoranskog tipa. Svetište je izduženo i s trostranim završetkom. Prostor deambulatorija ima funkciju sakristije. Zvonik je ugrađen u zapadno pročelje.

Na pročelju katedrale, s desne strane portala postavljen je reljef autora Roberta Frangeša Mihanovića, predstavnika hrvatske moderne, koji je za taj rad nagrađen odličjem. Postavljen je 1909. godine, na stotu obljetnicu bitke kod Bilaja protiv Napoleonove vojske, gdje jedan od graničara drži barjak iznad lubanja mrtvih suboraca. Reljef predstavlja pokretno kulturno dobro s pravim statusom zaštićenoga kulturnoga dobra. Crkva je 15. rujna 1991. godine zapaljena ali je obnovljena čim su se stvorili uvjeti. Godine 2000. papa Ivan Pavao II. proglašava je katedralom, kada je osnovana i Gospočko-senjska biskupija.

Gospočkoj župi pripadaju kapele: sv. Ivana Nepomuka u samom gradu i sv. Marije Magdalene na gradskom groblju.

Župa Lički Osik

Prvotno je župa osnovana u Budaku oko 1690. Crkva sv. Josipa sagradena je 1842. te je tada premješteno župno sjedište. Oštećena je u Drugom svjetskom ratu, a obnovljena je 1967. U Domovinskom ratu je zapaljena 1. rujna 1991., ali su župljani uspjeli spasiti oltarne kipove i orgulje. Ostalo je sve spaljeno.

Kapele: Sv. Duha u Mušaluku, sv. Marka u Budaku i sv. Mihovila u Vukšiću.

Župa Široka Kula

Široka Kula je naselje u Gradu Gospicu Ličko-senjske županije. Područje Široke Kule bilo je naseljeno još u antičko doba. Na važnoj rimskoj prometnici koja je vodila od Trsta prema Solinu, skrenuvši u Senju preko Velebita Kula (Anulus) je bila jedna od putnih postaja, što je vidljivo na Peutingerovojoj tabli.⁵⁹ O starosti naselja svjedoče i nalazi Mijata Sabljara, a i mnogi drugi.

Župna crkva sv. Mateja u Širokoj Kuli sagrađena je 1734. godine. Vinko Sabljar navodi da je 1857. u župi Kula sa župnom crkvom sv. Mateja bilo 345 katolika.

I crkva i župni stan minirani su 1948. godine. Nije obnovljana jer se nije mogla dobiti dozvola za obnovu. Tek 1999. godine sagrađena je nova crkva sv. Mateja.

Župa Brušane

Brušane su naselje u Gradu Gospicu Ličko-senjske županije. U godini 1857. kada je obavljen popis stanovnika u Brušanima je bilo 60 kuća i 589 stanovnika. Smještene su na istočnim padinama Velebita u zapadnom dijelu Like, u mikroregiji Ličke zavale u Gorskoj Hrvatskoj, uz cestu Gospic–Karlobag.

Župna crkva sv. Martina nalazi se u sredini sela uz glavnu prometnicu. Sagrađena je 1842. godine. To je jednobrodna crkva s poligonalnim svetištem. Zapadno od svetišta je sakristija. Zapadno pročelje orientirano je prema jugu. Zvonik je zabatni.

U podu sakristije nalazi se ploča s natpisom: OVA JE CRIKVA GRAĐENA 1842. I OVO NAS DVA POBRATIMA JESMO OVU PLOČU NAČINILI I NAPRAVILI CRIKVU.

Pretpostavlja se da je natpis iz predturske crkve i po obliku kamena čini se da je bio nadvratnik. Nakon izgona Turaka u području Starog Sela razvija se naselje u kojem je već 1700. godine bila drvena crkva, a 1728. sagrađena je zidana. Nakon izgradnje Knežičeve ceste Gospic–Karlobag brušansko naselje značajnije se razvija uz tu cestu i na temeljima stare crkve izgradena je današnja crkva sv. Martina biskupa (1834–1842).

Poseđuje arhitektonske, povijesne i ambijentalne vrijednosti. Pripada sakralnoj graditeljskoj baštini i zaštićeno je kulturno dobro.

Pomoćni oltar posvećen je sv. Roku kao suzaštitniku župe.

U Drugom svjetskom ratu bila je spaljena i obnovljena 1963. a u Domovinskom ratu ponovno oštećena, ali i obnovljena.

Župa Lički Novi

Lički Novi se u pisanim dokumentima prvi put spominje 1185. godine. Od 1626. do 1686. godine bio je pod Osmanlijama. U vrijeme krajiske uprave pripadao je Ličkoj pukovniji i Smiljanskoj satniji. Danas je naselje u Gradu Gospicu Ličko-senjske županije. Godine 2001. u selu su bila 343 stanovnika.

Župna crkva sv. Antuna Padovanskog bila je od drveta u vrijeme gradnje 1690. a 1723. biskup Pokmajević nalazi zidanu crkvu. Novljanskoj župi pripadao je i Gospic, u kojem je zbog strateških razloga bio smješten stožer vojnog zapovjednika Like. To je razlogom da je mješovita crkve-

no-državna komisija 1768. predložila da se i sjedište župe prenese iz Novog u Gospic, što je učinjeno 1776. te je Gospic postao župa a Novi kapelanija sa stalnim kapelanom. U shematizmu Senjske i Modruške biskupije za 1803. godinu u Ličko-krbavskom dakonatu među ostalima spominje se i župa Lički Novi. Drugi svjetski rat donio je uništenje mnogih crkava i smaknuća svećenika. I u Domovinskom ratu stradale su mnoge ličke crkve i kapele pa tako i u Ličkom Novom. Imala je vrijedan inventar i kip sv. Antuna. U Domovinskom je ratu zapaljena.

Župi pripada kapela sv. Jurja u Podoštri.

Župa Bilaj

Na Gradini (640 m), na desnoj obali rijeke Like u središtu današnjeg Bilaja nalaze se ruševine srednjovjekovnoga grada Bilaja ispod kojega se u 15. stoljeću razvilo trgovište. Grad se sastojao od osmerostrane kule, konaka i dvorišta. Sve je bilo opasano gradskim platnom zatvarajući podgrade. Od staroga grada se malo sačuvalo, a u Domovinskom ratu, kada je Bilaj bio na prvoj crti obrane, dodatno je oštećen.

Bilaj je danas naselje u Gradu Gospicu Ličko-senjske županije. Smješten je u dolini rijeke Like uz cestu Gospic–Gračac i željezničku prugu (postaja Bilaj–Ribnik).

Nakon oslobođenja Like od Turaka u Bilaju je 1689. sagrađena crkva posvećena sv. Leopoldu, zaštitniku tadašnjeg cara. Nova crkva, posvećena sv. Jakovu apostolu sagrađena je oko 1710., a današnja 1848. godine. Nalazi se izvan naselja na maloj uzvisini pokraj goleme monolitne stijene u kojoj postoji pećina.

To je jednobrodna građevina s polukružnom apsidom. Pobunjeni Srbi i četnici zapalili su je 11. rujna 1991. godine. Izgorio je sav crkveni inventar, čak i crkvena zvona. Tadašnji župnik, vlč. Stipe Zeba, ostao je u Bilaju sa svojim župljanim. Mise su se služile u špilji u blizini crkve.

Župa Ribnik

Župna crkva sv. Petra i Pavla u Ribniku izgrađena je 1878. godine u stilu kasnoga klasicizma. To je jednobrodna građevina s peterostranom apsidom. Glavnim pročeljem je orijentirana prema sjeveru, iz kojega u plitkom reljefu centralno izlazi zvonik. Opremljena je neostilskim inventarom tirolske provenijencije. Na glavnom oltaru je oltarna pala s prikazom sv. Petra i Pavla te kipovi sv. Ivana Nepomuka i Bogorodice. Bočni oltari su posvećeni sv. Luciji i sv. Marku.

Župa Trnovac

Danas je Trnovac naselje u Gradu Gospicu Ličko-senjske županije. Popisom 2001. imao je 127 stanovnika. U mjestu je župna crkva sv. Nikole, kapelica Gospe od sedam žalosti i križni put. Toj župi pripada i kapelica Marije Pomoćnice i kapelica sv. Jakova, obje na Jadovnom.

U selu Trnovcu zavučenom među velebitske obronke na podnožju Privije nalazi se župna crkva sv. Nikole biskupa. Orientirana je sjeverozapadno, jednobrodna je i pravokutna tlocrta s peterostranom apsidom. Zvonik je rizalitno istaknut ispred glavnog pročelja. Sakristija je s južne strane uza svetište. Glavni oltar i dva bočna oltara rad su tirolske radionice. Izgrađena je 1860. i obnovljena 1962. godine i ponovno nakon Domovinskog rata jer je bila oštećena. Ubraja se u sakralnu graditeljsku baštinu sa statusom zaštićenoga kulturnog dobra. Kapele: Marije Pomoćnice na Jadovnom i kapelica sv. Jakova na Strmeniku.

⁵⁹ Mirko Marković, *Descriptio Croatiae*, 1993.

Župa Klanac

Župna crkva Uznesenja BDM smještena je otprikljike u sredini sela, na raskriju putova, malo na osami i na povišenom mjestu. Župa u Klancu osnovana je 1690. godine, a današnja crkva je izgradena 1842. godine u klasicističkom slogu i pretpostavlja se da je izgradena na temeljima starije crkve. Zidana je kamenom i popločana štokanim pločama. To je jednobrodna gradevina s pravokutnom ladom i svetištem nešto užeg i kvadratnog tlocrta. Sakristija je južno, uza svetište. Zvonik je zabatni iznad glavnog pročelja, s piramidalnom kapom i sa sve četiri strane ima monofor za zvona.

Glavni je oltar Blažene Djevice Marije, a lijevi bočni oltar posvećen je sv. Anti. Ispred oltarne slike naknadno je stavljen kip Isusa Krista. Desni bočni oltar posvećen je sv. Jurju. Propovjedaonicu i krstionicu izradio je 1890. godine majstor Kušlan iz Kranjske. Na koru su orgulje, rad Sebastijana Dobnika iz 1907. godine.

Na pročelju s lijeve strane postavljena je ploča Anti Starčeviću, koji je kršten u toj crkvi. Uz crkvu se nalazi župna kuća i kurija pa sve zajedno čine skladan graditeljski sklop. Pripada sakralno-profanoj kulturnoj baštini i zaštićeno je kulturno dobro.

Župa Smiljan

Smiljanski kraj nalazi se u podvelebitskom dijelu srednje Like u kojem su se tijekom milenija smjenjivali mnogi narodi: Japodi, Rimljani, Hrvati, Osmanlije, Vlasi Srbi. Hrvati-Bunjevci.⁶⁰ O svemu tome svjedoče mnogi ostatci i arheološki nalazi. U groblju se nalazi kamena rimska urna. Srednjovjekovni grad Smiljan podignut je na istoimenoj glavici visine 608 m nadmorske visine u zaselku Milkovića Varoš. Godine 1696. spominje ga biskup Glavinić prilikom vizitacije. Tlocrt srednjovjekovnog Smiljana izradio je Juraj Kovačević, iz kojega je vidljivo da se sastojao od okrugle kule i gradskog platna koje ga je okruživalo.

Današnji Smiljan je smješten na sjeverozapadnom rubu Ličkog polja, podno brda Krčmar (773 m). U doba Vojne krajine Smiljan je pripadao Ličkoj pukovniji, a u njemu je bila 11. satnija.⁶¹ U Smiljanu je rođen Nikola Tesla, jedan od najvećih svjetskih izumitelja, elektrotehničara i fizičara. Njegova rodna kuća i pravoslavna crkva sv. Petra su obnovljeni i dio su *Memorijalnog centra Nikola Tesla*, kojim gospodari Muzej Like u Gospicu.

Župna crkva Gospe Karmelske u Smiljanu nalazi se u naselju u blizini groblja. To je jednobrodna gradevina pravokutna tlocrta s užim peterostranim svetištem uz koje se sa zapadne strane nalazi sakristija. Izgradena je u historističkom slogu. Opremljena je neogotičkim inventarom tirolske radionice. Zbog sačuvanosti inventara iz vremena gradnje te arhitektonskih, povijesnih i ambijentalnih vrijednosti ubraja se među važnije sakralne objekte u regiji te predstavlja sakralnu graditeljsku baštinu s pravnim statusom zaštićenoga kulturnog dobra. Župi pripada kapela u groblju.

Župa Bužim

Bužim datira još iz srednjeg vijeka, a nalazio se na lokalitetu *Gradina* na 652 m nadmorske visine. Iz doturskog vremena nema pouzdanih podataka. Spominje ga biskup Glavinić 1696. godine prilikom vizitacije ličkih župa nakon oslobođenja od Turaka. Danas je od starog Bužima donekle očuvano spremište za vodu, čiji se polukružni svod uzidan kamenom

⁶⁰ Ana Tomljenović, *Smiljan i okolica*, Državni arhiv u Gospicu 2011.

⁶¹ Ibid.

djelomično urušio. U blizini su vidljivi dijelovi zidina, jer je sve zaraslo u grmlje.

Župna crkva sv. Terezije Avilske ili Terezije od Isusa, karmeličanke i crkvene naučiteljice, smještena je otprikljike na sredini sela. To je jednobrodna gradevina pravokutna tlocrta. Svetište je izvana poligonalno, a iznutra kvadratna oblika. Zvonik je zabatni. Od inventara sačuvani su glavni oltar koji je replika i desni oltar koji je neogotički iz tirolske radionice. Pod je popločan štokanim kamenim pločama.

Crkva je izgradena 1780. godine, a posvećena je 7. srpnja 1804.⁶² u istoimenoj župi koja je osnovana 1807. godine. Pomoćni oltar posvećen je sv. Roku, koji je suzaštitnik župe. Crkva pripada sakralnoj graditeljskoj baštini sa statusom zaštićenoga kulturnog dobra.

Župa Donje Pazarište

Župna crkva sv. Jakova apostola u Donjem Pazarištu izgrađena je oko 1839. na temeljima pavlinskog samostana iz 15. stoljeća. Smještena je na uzvisini iznad sela tako da dominira cijelim prostorom. Pročeljem je okrenuta prema jugozapadu i iznad njega je zvonik. To je jednobrodna gradevina tlocrta u obliku latinskog križa s bočnim kapelama uz ladu koje su dogradene 1895. godine. Svetište je kvadratna tlocrta i uz njega je sakristija. Crkva je pojedinačno kulturno dobro s pravnim statusom zaštićenoga kulturnog dobra. Inventar u crkvi rad je majstora tirolske škole izrađen 1906. Župi pripada kapela sv. Jurja u Kalinovači.

Župa Aleksinica

Župna crkva sv. Ivana Krstitelja nalazi se u središtu sela na povišenom mjestu. To je jednobrodna gradevina pravokutna tlocrta. Svetište je također pravokutno ali uže i uz njega je sakristija. Pročelje je ukrašeno središnjim rizalitom iznad kojega se uzdiže zvonik. Opremljena je inventarom tirolske škole.

Kad je 1965. godine iseljeno selo Kruščica i potopljeno za potrebe HE Senj iz tamošnje crkve sv. Ilije prenesen je oltar u ovu crkvu, gdje se i danas nalazi.

Župa Perušić

Stari grad pod nazivom Vrhovina iz tadašnje buške župe sagraden je 1071. godine. Turci su ga zauzeli 1527., a 1555. godine obnavlja ga i utvrđuje Malkoč-beg. Godine 1685. grad zauzima Krajiška vojska. U 18. stoljeću je napušten i počinje propadati. U sjevernom dijelu grada, unutar zidina bila je glavna cilindrična kula, od koje je do danas ostao jedan kat. Prvotno je bila na tri kata.

Župna crkva Uznesenja Sv. Križa u Perušiću nalazi se malo izvan mjesta na povišenom položaju. Izvorno je srednjovjekovna gotička crkva. Nakon 1527. godine bila je preuređena u džamiju. Nadogradena je 1698. godine, što je vidljivo na izvornom donjem dijelu zvonika s gotičkim portalom iznad kojega je kamena ploča na kojoj je ukljesano: IN HOC SIGNO VINCES, što znači: U OVOM ČEŠ ZNAKU POBJEDITI. Ukljesan je i križ i ANO 1698. što simbolički govori i o pobradi križa nad polumjesecom, odnosno kršćanstva nad islamom. To je jednobrodna gradevina duljine 42 metra, koja ima sa svake strane po četiri bočne kapele iznad kojih su emporte. Svetište je poligonalno. Zvonik krasiti stare zagrebačke katedrale koja je izgorjela u požaru 1863. godine.

⁶² Mile Bogović, *Lika i njezina Crkva*, Državni arhiv u Gospicu, 2014.

Oltar sv. Ilike iz potopljene crkve u Kruščici prilikom izgradnje HE Kosinj, koji se danas nalazi u crkvi sv. Ivana Krstitelja u Aleksinici, foto A. Lemić, 18. siječnja 2019.

Župna crkva Sv. Križa u Perušiću, foto A. Lemić, 30. lipnja 2018.

Iznutra je oslikana 1931. godine. Posjeduje vrijedan kasnobarokni inventar koji se sastoji od 88 predmeta u koje pripadaju: glavni mramorni oltar iz 1827. godine, djelo M. Chiereginija, sedam oltara u bočnim kapelama, propovjedonica, krstionica, vitraji, klupa s rokoko motivima, nadgrobna ploča iz 1774. i orgulje⁶³ iz 1878. godine te mnogi vrijedni predmeti liturgijskog posuda kao i misnog ruha i knjiga, tako da je sav taj inventar po umjetničko-estetskoj vrijednosti najpotpunija i najvrjednija zbirka na području Like.

Crkva pripada sakralnoj graditeljskoj baštini i zaštićeno je kulturno dobro a inventar je također svrstan u zaštićeno kulturno dobro kao sakralni religijski predmeti.

Župa Kaluderovac

Prema povjesnim podatcima župna crkva sv. Nikole izgrađena je 1865. godine za vrijeme župnikovanja Andrije Trinajstića na mjestu starije crkve iz 1748. godine od koje je sačuvano pravokutno svetište s bačvastim svodom i su-svodnicama. U Drugom svjetskom ratu partizani su zapalili i crkvu i župni dvor. Inače, crkva je jednobrodna građevina. Lada joj je ravna stropa, osvijetljena je s dva para otvora polukružno oblikovanim s gornje strane. Zvonik je ispred glavnog pročelja.

Kako crkva posjeduje arhitektonsku vrijednost i povjesnu slojevitost te uklopljenost u prostor, uvrštena je u sakralnu građevinsku baštinu i zaštićeno je kulturno dobro.

Župa Gornji Kosinj

Župna crkva sv. Antuna Padovanskog smještena je na uzvisini tako da dominira selom. Podignuo ju je pop Marko Mesić 1692. godine nakon izgona Turaka. To je jednobrodna barokna građevina orijentirana glavnim pročeljem prema sjeverozapadu. Svetište joj je peterostrano, a sjeveroistočno od njega je dvoetažna sakristija. Strop lade je ravan i oslikan. Inventar u crkvi je djelo ljubljanskih majstora s kraja 19. stoljeća. Crkva ima i male orgulje mehaničkog tipa s jednom pedalam. Ograđena je cinkturom. Pripada sakralnoj graditeljskoj baštini s pravnim statusom zaštićenoga kulturnog dobra. U župi su kapele: u dijelu naselja Podjeljar je kapela sv. Ane i kapelica sv. Antuna. Toj župi pripada i kapela sv. Vida u Kosinjskom Bakovcu i kapelica na Kosaniku.

Župa Donji Kosinj

Izvjestitelj 1696. godine ne spominje ni jednu staru crkvu osim da se vide tragovi bivšega pavlinskog samostana. Tada su se katolici i pravoslavci koristili istom zgradom za bogoslužja i imali su istoga župnika, pravoslavnog svećenika Nikolu Uzelca, koji je priznavao grkokatoličkog biskupa Izaiju Popovića, što upućuje da je bilo provedeno sjedinjenje. Međutim, to je bilo samo privremeno jer vjernici nisu pristajali na mirni suživot.⁶⁴

Ranobarokna crkva sv. Ivana Krstitelja u Donjem Kosinju izgrađena je 1650. godine,⁶⁵ kada je osnovana i župa. Obnovljena je 1969. godine. Zidana je kamenom i opekom, a u kamenoj ogradi ima antičkih spolja. Pravokutna je tlocrta s višekutnim svetištem i sakristijom. Crkva je opremljena ranobaroknim i rokoko inventarom koji je sačuvan. Po

⁶³ Orgulje u župnoj crkvi Sv. Križa izgradila je 1888. godine glasovita tvrtka Gebruder Reiger. Bez obzira na starost, redovitim servisiranjem, osim za misna slavlja mogu poslužiti za održavanje raznih koncerata.

⁶⁴ Mile Bogović, *Lika i njezina crkva*, Gospić, 2014.

⁶⁵ Leksikon naselja Hrvatske, Zagreb, 2004.

klasifikaciji je sakralna graditeljska baština s pravnim statusom zaštićenoga kulturnog dobra. Župi pripadaju kapele: sv. Petra i Pavla na Kloštru i sv. Josipa na Rudinki.

Gospičkom dekanatu pripada i župa Baške Oštarije, ali kako je smještena na Velebitu prikazana je u I. dijelu po kriteriju koji je postavio UNESCO.

Otočki dekanat

Otočko-brinjski kraj je pripadao Senjskoj biskupiji od samog njezina osnutka. Kada su Krčki knezovi Frankopani od kralja Bele IV. 1234. dobili Otočac, sagradili su utvrđeni grad. Od crkvenih ustanova bila je najpoznatija opatija sv. Nikole, koja je poslije postala sjedištem Otočke biskupije, koju je 1460. osnovao knez Sigismund Frankopan.

U to vrijeme važan je i samostan u Brinju u kojem su bili augustinci još od 14. stoljeća, poslije u taj samostan dolaze pavlini, da bi u 16. stoljeću postao dominikanskim samostanom. Nakon turskih osvajanja Like i Krbave 1527. stanovništvo se otočkog i brinjskoga kraja jako prorijedilo tako da su u otočkom kraju ostali samo oni starosjedoci koji su branili otočki grad, a u brinjskom kraju ostalo je nešto poljoprivrednog stanovništva koje nije bilo vezano vojničkom dužnošću u obrani brinjske tvrdave. Kako je postupno opadala moć Frankopana Otočka biskupija, koja je bila na području Senjske biskupije, nikada nije u potpunosti zaživjela i 1530. godine je dokinuta i u samostanu više nije bilo redovnika.⁶⁶

Uz prastaru cestu prema Kapeli i Modrušu stoji kapela sv. Fabijana i Sebastijana izgrađena sredinom 14. stoljeća u kasnoromaničkom stilu.⁶⁷ U to doba, kad još nije izgrađen grad Sokolac, iznad starohrvatskog naselja Lučane nalaze se ostatci utvrdenog naselja *Staro Brinje*, danas poznato kao Vrlokup. U srednjovjekovno razdoblje Otočkog dekanata pripada i gotička kapela sv. Vida u groblju u Humcu s grbovima Frankopana i Devinskih iznad ulaznog portala. Među srednjovjekovne sakralne gradevine Ogulinskog dekanata pripadaju i kapele: u Holjevcima sv. Stjepana Prvomučenika i kapela Rodenja BDM (Sv. Nediljica) u Kamenici Brinjskoj.

Danas je Otočki dekanat drugi po površini u Gospičko-senjskoj biskupiji, odmah iza Gospičkoga. Sjedište mu je u Otočcu.

Župa Otočac

Prvi spomen Otočca je na Baščanskoj ploči (oko 1100. g.). U pisanim se dokumentima prvi put spominje 1316. godine. Svoje ime duguje riječnom otoku usred rijeke Gacke. Ostali žitelji gradili su sojenice na vodi u blizini utvrdenoga grada. Od 1527. do 1689. važna je granična utvrda u zaštiti od turskih prodora. Vojna krajiska uprava sagradila je 1619. iznad Otočca na istoimenom brežuljku utvrdu Forticu i time sprječila Turke da zauzmu Otočac i nastave prodore prema Primorju i Senju. Od 1746. Otočac je sjedište istoimeđe pukovnije Vojne krajine, a od 1881. do 1918. u sastavu je Ličko-krbavske županije. Tijekom Domovinskog rata je pretrpio mnoga stradanja.

Župna crkva Presvetog Trojstva u Otočcu smještena je u centru grada uz glavnu ulicu. Na Baščanskoj ploči spominje se crkva sv. Mikule (Nikole) u Otočcu. Osnivanjem Otočke biskupije 1461. pretvorena je u katedralnu crkvu. U požaru 1648. je izgorjela. Nova crkva izgrađena je 1684. godine. To je jednobrodna kasnobarokna i klasicistička gradevina pravo-

⁶⁶ Franjo Julije Fras, *Topografija Karlovačke vojne krajine*, 1835.

⁶⁷ Ante Glavičić, *Pregled starokršćanske i srednjovjekovne baštine Like, Podgorja i grada Senja*, 2003.

Župna crkva Sv. Trojstva u Otočcu, foto A. Lemić, 2. ožujka 2019.

kutna tlocrta. Imala tri bočne kapele sa svake strane s emporama iznad njih. Svetište je poligonalno. Sakristija je smještena sa zapadne strane svetišta. Zvonik je iznad glavnog pročelja. Za vrijeme Domovinskog rata je granatirana i zapaljena 15. rujna 1991. godine. Još tijekom rata počela je njezina obnova i danas crkva ima prvobitni izgled. Pripada sakralnoj graditeljskoj baštini i zaštićeno je kulturno dobro RH.

Otočkoj župi pripadaju crkve i kapele: crkva Bezgrješnog Začeća BDM u Poljicima (dio Otočca), Gospe Žalosne na Fortici, kapela sv. Josipa Radnika pri samostanu časnih sestara Presvetog Srca Isusova i sv. Josipa Zaručnika BDM na gradskom groblju.

Župa Brinje

Današnje Brinje razvilo se ispod zidina plemićkoga grada Sokolca, utvrde moćnih hrvatskih knezova Krčkih, smještenog između ograna Velebita i Kapele. Sokolac daje poseban pečat Brinju, jer su plemićki gradovi jedan od fenomena europskog srednjovjekovlja i bili su središta političkoga, gospodarskog i kulturnog života. Iako Brinje s okolicom ima bogatu pretpovijest, prvi se put spominje u povjesnim ispravama 1343. godine, a od 1411. bio je posjed Frankopana. Godine 1530. su ga Osmanlije zapalili. Fras je zapisao: *U samom gradu je stara kapela zidana u gotičkom stilu, nazvana Sveti Trojstvo. Od 1537. postaje tvrđava krajiske vojske. Izgradnjom Jozefinske ceste, Brinje dobiva prometno značenje. Dalje Fras piše: Brinje je kumpanijska postaja na Jozefinskoj cesti, katoličko župsko selo od 240 kuća s 5 kapela i 2.369 duša katoličke vjere.*

Kapela Presvetog Trojstva u burgu Sokolac

Dvorska kapela Sv. Trojice je gotička gradevina smještena unutar Sokolca i jedan je od najljepših kasnogotičkih sakralnih prostora u Hrvatskoj. Zbog strmine terena dvokatna kapela se izdiže iznad supstrukcije jednakog tlocrta. U prostoru supstrukcije postavljena je stalna izložba s podatcima o Sokolcu i ulozi knezova Krčkih u hrvatskoj povijesti, a dvokatna kapela s gotičkim portalom najbolje je očuvana dvorska kapela u Hrvatskoj. S južne strane kapele je prostor

Kapela Rođenja BDM u Brinjskoj Kamenici, foto A. Lemić, 1. travnja 2019.

Župna crkva sv. Antuna Padovanskog u Letincu, foto A. Lemić, 30. rujna 2019.

posvećen Gospi od sedam žalosti. Kapelu osvjetljavaju visoke monofore i bifore. U vrijeme turske najezde reprezentativni plemićki grad postaje protuturska utvrda te je pretrpio odredene izmjene. Nakon puna tri stoljeća vojska napušta Sokolac. Godine 1917. kapelu je ošteto potres, a u Drugom svjetskom ratu srušena je sakristija. Republički zavod za zaštitu spomenika kulture u Zagrebu i Hrvatski restauratorski zavod obnovili su dvorsku kapelu, jedinstveni gotički spomenik nulte kategorije.

Ostale kapele u župi Brinje: kapela sv. Vida u Letincu, kapela Rodenja BDM (Sv. Nediljice) u Brinjskoj Kamenici.

Župa Letinac

Letinac na brdu Škamnici je selo s 31 kućom i 430 katoličkih stanovnika, s katoličkom župnom crkvom i općinskim magazinom, zapisao je Fras,⁶⁸ dok tridesetak godina poslije Sabljar bilježi 64 kuće i 800 stanovnika sa župnom crkvom sv. Antuna Padovanskog. Tada mu je pripadala i skupina kuća Vičićsela.

Župna crkva sv. Antuna Padovanskog smještena je u naselju na uzvisini tako da dominira prostorom. Izgradena je 1907. godine kombinacijom kamena i opeke. Projektirao ju je arhitekt Vinko Rauscher. To je jednobrodna građevina pravokutna tlocrta. Svetište je uže, poligonalna oblika. Glavnim pročeljem dominira zvonik rizalitno izvučen na desnom dijelu pročelja. Na razini kora nalazi se okulus. Sakralna je i graditeljska baština i zaštićeno kulturno dobro RH.

U župi Letinac su i kapelice Sv. Duha i sv. Roka na uzvisini iznad sela, u šumi.

Župa Jezerane

Jezerane se nalaze podno planine Kapele na Jozefinskoj cesti i cesti prema Drežnici. U dokumentima se prvi put spominju 1476. godine pod imenom Jezerin. Danas su Jezerane naseljeno mjesto u sastavu općine Brinje u Ličko-senjskoj županiji.

⁶⁸ Franjo Julije Fras, *Topografija karlovačke vojne krajine*, 1835.

Župna crkva sv. Jurja Mučenika u Jezeranima izgradena je 1821. i obnovljena 1961. godine u istoimenoj župi osnovanoj 1790. godine.

Župa Križpolje

Župna crkva Našašća Sv. Križa u Križpolju nalazi se u naselju uz glavnu cestu. Sagradena je 1821. godine u slogu baroknoga klasicizma. To je jednobrodna građevina pravokutna tlocrta, užeg svetišta s polukružnom apsidom. Sakristija sa župnim stanom nalazi se južno uz svetište. Zvonik je iznad glavnog pročelja. Crkva je stradala u Drugom svjetskom ratu i nakon njega je obnovljena. Sakralna je građevinska baština i zaštićeno kulturno dobro.

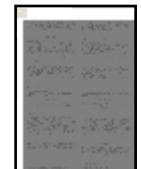
Župa Stajnica

Kapeljana u Stajnici počela je djelovati još 1737., dok je sadašnja crkva sv. Nikole Biskupa izgradena 1824. u kanobaroknom stilu, a 1920. je temeljito obnovljena kada je nadogradena lada i zamijenjen krov. To je jednobrodna građevina užega, poligonalnog svetišta. Glavno pročelje podijeljeno je s tri osi od kojih je središnji dio rizalitno istaknut i vijencima podijeljen u četiri etaže. Uz glavni oltar posvećen sv. Nikoli biskupu su i bočni oltari: oltar sv. Antuna Padovanskog i oltar Srca Isusova i propovjedaonica, tako da crkva svojom arhitekturom i inventarom čini umjetnički vrijednu cjelinu. Crkva posjeduje arhitektonske i povijesne vrijednosti. Sakralna je graditeljska baština i zaštićeno kulturno dobro.

Župi Stajnica pripadaju kapele: sv. Petra i Pavla u Petrovu Selu, Majke Božje u Tominac Dragi i sv. Marije Magdalene u Brdu.

Župa Lipice

Iz biskupskih vizitacija doznaje se da se župa prvi put spominje 1723., a crkva je sagradena 1873. godine. To je jednobrodna građevina pravokutna tlocrta s poligonalnim svetištem. Glavno pročelje vertikalno je podijeljeno u tri osi. Središnji dio je naglašen trakama u žbuci i boji i raščlanjena je ulaznim

portalom, okulusom u zoni kora, pravokutnim prozorom u zoni zabata i zvonikom s otvorima za zvona na sve četiri strane. Posjeduje ranobarokni i historistički inventar.

Sakralna je graditeljska baština i zaštićeno kulturno dobro.

Župa Brlog

Područje današnjeg Brloga i Gusić polja bilo je naseljeno još u pretpovijesnom razdoblju, o čemu svjedoče nalazi japodskih naselja, a ostaci zidova i opeka svjedokom su rimskog naselja Avendone.⁶⁹ U 15. st. Brlog dobiva na važnosti u obrani od Osmanlija, jer je smjer njihovih prodora prema Senju vodio kroz Drenov Klanac pa se tu nalazila utvrda Brlog. U srednjem vijeku Brlog je utvrđeni grad. Za vrijeme Senjske kapetanije Senjani su u Brlogu držali svoju posadu. Otočani i Senjani su 1657. u Gusić polju razbili tursku vojsku. U Brlogu je katolička crkva Pohodenja Blažene Djevice Marije Elizabeti.

Zupna crkva Pohodenja BDM u Brlogu smještena je u naselju. Izgrađena je 1885. godine na temeljima starije crkve. Glavnim pročeljem je okrenuta prema jugozapadu. Jednobrodna je građevina s peterostranim svetištem. Svodenja je češkom kapom, a osvijetljena trima lučnim otvorima. Zvonik je zabatni.

Pripada sakralnoj graditeljskoj baštini i zaštićeno je kulturno dobro.

Župni dvor je samostojeća zgrada »L« tlocrta jednostavne krajiške arhitekture, izgrađen sredinom 19. stoljeća. Uglovi su naglašeni lezenama. Kukuljević je zapisao da mjesto Brlog ima dvije crkve, rimsku, skoro sasvim podrtu, i grčku, koju uprav popravljuju.⁷⁰

Godine 1991. bila je zapaljena, a obnovljena je u vremenu od 1998. do 2005. godine.

Župa Dabar

Na uzvisini od 692 m nalaze se ruševine staroga frankopanskoga grada Dabara koji današnji ljudi zovu Sokolić grad. Prvi put se spominje u listini iz 1449. godine kada su sinovi hrvatskog bana Nikole Frankopana podijelili imanja tako da je Sigismund Frankopan dobio imanja Otočac, Prozor, Dabar i Vrhovine. Nakon Sigismundove smrti 1465. Dabar je zaposjeo njegov brat Martin Frankopan. Od godine 1486. Dabrom je zagospodario kralj Matija Korvin. Kad su Turci osvojili Krbavu 1527. i Dabru je zaprijetila opasnost.⁷¹ Godine 1563. kralj Ferdinand šalje na teren svoje povjerenstvo radi uvida u obrambene mogućnosti graničnih utvrda. Obranu senjskog zaleda činile su posade u utvrđama u Otočcu, Brinju, Brlogu i Dabru. Za Dabar je tada zapisano: *Dabar je čvrsto gradena utvrda, položena na brijeigu, dobru milju od Otočca. ... Utvrda ima čvrste zidine od kamena gradene, zatvorene, s četiri kružne kutne kule, od kojih je jedna, ona na zapadnoj strani, mnogo veća, jača i viša negoli ostale tri.*⁷²

Zupna crkva sv. Mihovila u Dabru nalazi se izvan naselja na uzvisini s koje se vidi cijela okolica. Iza crkve je mjesno groblje. To je jednobrodna građevina s užim pravokutnim svetištem na čijoj je južnoj strani prigradeno svetište.

⁶⁹ Avendone (Brlog) spominje se na Peutingerovojo tabli kao jedna od usputnih postaja na magistralnoj primorskoj cesti od Tatsatice (Trsata) do Salone (Solina) koja nije vodila stalno uz more, nego je skretala preko Velebita. Mirko Marković, *Descriptio Croatiae*, Zagreb, 1993.

⁷⁰ Ivan Kukuljević Sakcinski, *Izabrana djela*, 1997.

⁷¹ <https://forum.nasa-lika.com>

⁷² Milan Kruhek, *Krajiške utvrde hrvatskog kraljevstva*, 1995.

Gradena je 1730. a 1809. godine proširena je i povišena za jedan metar. Ogradena je cinkturom. U Drugom svjetskom ratu je zapaljena i 1970. obnovljena. U Domovinskom ratu oštećeno joj je kroviste i lukovica tornja.

Župa Kompolje

Kompolje je bilo naseljeno još u mladom brončanom i željeznom dobu. Na brdu Crkvini Japodi su imali svoju gradinu Avendo, o čemu svjedoče najbogatiji arheološki nalazi brončanih i staklenih ukrasa, jantarnih ogrlica i figurina nastalih pod etruskim kulturnim utjecajem. Dolaskom Rimljana, Japodi prihvataju njihovu vlast. Iz tog razdoblja pronađeni su štampati bogovi Jupiter i Minerva.

Danas je Kompolje naselje u Gradu Otočcu Ličko-senjske županije.

Crkva sv. Stjepana Prvomučenika u Kompolju nalazi se u mjestu, uz glavnu prometnicu. Sagradena je 1802. godine u klasicističkom slogu. To je jednobrodna građevina s kvadratnim svetištem i sakristijom zapadno uz svetište. Svodenja je bačvastim svodom sa susvodnicama. Opremljena je kasnobaroknim inventarom koji je djelomično očuvan. Istoči se barokni oltar s nimfama kao raritetni primjerak oltara, barokna propovjedaonica i krstionica. Na vrhu tornja je križ sa zagrebačke katedrale.

Pripada sakralnoj graditeljskoj baštini i zaštićeno je kulturno dobro.

Župa Švica

Crkva sv. Ivana Krstitelja u Švici sagradena je 1786., a od 1807. godine Švica je samostalna župa. Obnovljena je 1940. Dana 15. rujna 1991. godine raketirana je i jako oštećena a nakon Domovinskog rata obnovljena.

Župa Kuterevo

Kuterevo je smješteno u sjeverozapadnom dijelu Like na Kuterevskoj kosi, na 559 metara nad morem. U prošlosti je pripadalo Otočkoj satniji u Otočkoj pukovniji. Danas je naselje u Gradu Otočcu u Ličko-senjskoj županiji. Popisom stanovnika 2001. godine bilo ih je 634. U selu je župna crkva Majke Božje Karmelske.

U Spomenici Župe Kuterevo župnik Ivan Kolaković među ostalim je zapisao da su temelji kuterevske župe udareni 1724. godine pod vladanjem kralja Karla VI. i namjesnika Kristova Benedikta XIII. Novi župnički stan izgrađen je u vrijeme župnikovanja Matije Šimca, sedmog po redu kuterevskog župnika, a preuređeno ga je župnik Kolaković 1905. godine. Današnja crkva izgrađena je 1838. godine,⁷³ a istoimena župa je osnovana 1820. godine i pripadala je Otočkom dekanatu Senjske biskupije. Danas pripada Otočkom dekanatu Gospičko-senjske biskupije. Toj župi pripada kapela sv. Petra i Pavla u Crnom Jezeru.

Župa Prozor

Područje Prozora bilo je naseljeno još u željezno doba, o čemu svjedoči nekropola s mnoštvom grobova japodske kulture. Na sjevernim obroncima Gradine postoje tragovi rimskog municipija Arupiuma. Pronađeni su antički kamenolomi te više spomenika isklesanih u živom kamenu i dva mitreja.

Na brdu Prozorini su ruševine srednjovjekovnoga grada koji se prvi put spominje 1449. godine. Crkva Uzvišenja Sv.

⁷³ Gordana Fumić, *Monografija Krasno*, 2007.

Križa smještena je na blagoj uzvisini u mjestu, malo podalje od kuća. Gradena je od pravilno klesana kamena 1794., a župa je uspostavljena 1807. godine. To je jednobrodna građevina s pravokutnim svetištem i sakristijom na sjevernoj strani svetišta. U trijumfalni luk ugradene su antičke spolije. Zvonik u plitkom reljefu izlazi iz pročelja. U crkvi je sačuvan drveni polikromni glavni oltar iz prve polovice 19. stoljeća. Predstavlja sakralnu graditeljsku baštinu i zaštićeno je kulturno dobro. U župi je i kapelica sv. Jurja.

Župa Sinac

Prvotna crkva u Sincu izgrađena je 1707. godine, o čemu svjedoči ploča iznad ulaza u sakristiju. Posvećena je 1750. godine i izvana su bile uzidane pločice iz Vitlja s čudnovatim slikama. Oltarni sliki sv. Ilike izradio je Fortunat Bergant donacijom Simona Degoricije, a 1846. ju je popravio Warth. Nažlost, po Kukuljevićevu mišljenju izgubila je na izvornosti i kvaliteti.⁷⁴ Bočni oltari posvećeni Majci Božjoj Karmelskoj i sv. Franji Borgiji podignuti su 1762. godine. Današnja crkva sv. Ilike Proroka izgrađena je 1841. godine u klasicističkom stilu. To je jednobrodna građevina pravokutna tlocrta s užim polukružnim svetištem. Sakristija je s južne strane. Crkva je imala i orgulje ali su uništene u Domovinskom ratu.

Sakralna je gradevinska baština i zaštićeno kulturno dobro.

Župa Ličko Lešće

Danas je Ličko Lešće naselje u Gradu Otočcu u Ličko-senjskoj županiji. U mjestu je župna crkva Blažene Djevice Marije od svete Krunice (Lozarija, Rozarija). Crkva se nalazi u naselju blizu glavne prometnice. Za blagdan BDM od sv. Krunice ili Gospe od sv. Krunice župljani rabe romanizam Lozarija.⁷⁵

Sagradena je kamenom 1870. godine, a u 19. stoljeću je preoblikovana. Jednobrodna je gradevina pravokutna tlocrta s višekutnim svetištem. Sakristija je zapadno uza svetište. Zvonik je iznad pročelja. Glavni oltar je iz 19. st., a bočni su barokno klasicistički. Sakralna je graditeljska baština i zaštićeno kulturno dobro. Župi Ličko Lešće pripada kapela sv. Franje Paulskog.

Župa Ramljani

Ramljani su naselje u Gradu Otočcu Ličko-senjske županije. Smješteni su na jugoistočnom dijelu Gackog polja u mikroregiji Gacke zavale Gorske Hrvatske na nadmorskoj visini 811 m. Po popisu u 2011. godini bilo je 167 stanovnika.

Župna crkva sv. Mihovila Arhandela u Ramljanima izgrađena je 1730. godine u baroknom stilu i smještena je u naselju na maloj uzvisini. To je jednobrodna gradevina dimenzija 23,60 x 11,50 metara s peterostranom apsidom. Gradena je kamenom i drvenom stolarijom. Lada je od apside odijeljena trijumfalnim lukom. U ladi je kor rastvoren s trima polukružno zaključenim otvorima. Crkva je 1851. proširena i obogaćena kasnobaroknim inventarom. U crkvi je očuvan glavni kasnobarokni oltar posvećen sv. Mihovilu i dva bočna tirolske provenijencije s početka 20. stoljeća. Posvećeni su Bogorodici i sv. Antunu Padovanskom.

Sakralna je gradevinska baština i zaštićeno kulturno dobro.

⁷⁴ Ivan Kukuljević Sakcinski, *Izabrana djela*, 1997.

⁷⁵ Sanja Vulić, *Marijanska pučka blagdanska imena u Ogulinsko-mođurskoj udolini*, 2011.

Udbinski dekanat

Nakon osnutka Zadarske nadbiskupije 1154. hrvatsko-ugarski kralj Stjepan III. dodjeljuje splitskom nadbiskupu pravo na župe Krbavu, Bužane, Plase (Plaški), Vinodol, Modruš i Novigrad. Te su župe imale posebnu upravu iako su bile pod Splitom. Na Splitskoj sinodi 1185. osnovana je samostalna Krbavska biskupija kojoj su pripale upravo spomenute župe koje je Stjepan III. dodijelio splitskom nadbiskupu. Biskupom postaje Matej Marut, kojeg je izabrao lički i buški kler koji je bio nazočan na sinodi. Na toj sinodi je 1185. senjskom biskupu uz Senj pripala još oko polovica srednjovjekovne Like. Biskup je tada imao ne samo značajnu crkvenu nego i društvenu ulogu, jer je tada u Krbavi osnovan i kaptol, kao skup najučenijih ljudi toga vremena koji su Krbavi donijeli kulturnu renesansu. Stolna crkva bila je posvećena sv. Jakovu, čiji se temelji vide i danas. Tako Like i Krbava postaju snažna kulturna žarišta srednjovjekovne Hrvatske. Za naš prototip, glagoljski misal iz 1483. i brevirij iz 1491. najzaslužniji su glagoljaši iz Like i Krbave te je Krbava bila u srednjem vijeku jedno od značajnijih vjerskih i kulturnih središta hrvatskog naroda. U njoj je bila i katedrala krbavskih biskupa i biskupski dvori nedaleko od današnje Udbine. U vremenu turske vladavine (1527–1689) sve je poharan. Dobar dio stanovništva se iselio, a dio je prihvatio islam. O kontinuitetu katoličke prisutnosti u Lici i Krbavi za vrijeme turske vladavine još uvijek se istražuje u raznim turskim izvorima. Nakon oslobođenja od Turaka Like i Krbava su 1691. dane na upravu senjskom biskupu Sebastijanu Glaviniću kao najbližem biskupu. Glavinić je 1693. poslao misionare u te krajeve.

Pred Turcima i s njima doseljavaju se i pravoslavni Vlasi.

Kako se u nekim ispravama spominju »stari kršćani ili Hrvati«, znači da su neki sačuvali svoju vjeru i zavičaj. To potvrđuje i izvešće popa Marka Mesića od 24. veljače 1695. Zapravo, za obnovu Katoličke crkve u Lici i Krbavi najzaslužniji je brinjski župnik, pop Marko Mesić, koji od senjskog biskupa moli dozvolu 1689. da može ići u Liku poučavati i krstiti Turke.

Godine 1712. oslobođeno područje ušlo je u sastav Vojne krajine, odnosno Karlovačkoga generalata, koji će prema reformi 1746. imati četiri pukovnije: Ličku, Otočku, Slunjsku i Ogulinsku.⁷⁶

Župa Udbina

Udbina je 1857. imala 82 kuće i 1216 stanovnika, od čega 1187. katolika i župnu crkvu sv. Nikole i 29 pravoslavaca. Sličan omjer bio je sve do sredine Drugoga svjetskog rata, kada su četnici i partizani dio pobjijali a dio protjerali. Župna crkva sv. Nikole je srušena do temelja i na njezinu je mjestu izgrađen hotel. Slično stanje je bilo sve do Domovinskog rata. Krivci su pobjegli u susjednu državu da izbjegnu licu pravde.

Još izdaleka, na povisrenom terenu, iznad Krbavskog polja pogled se zaustavlja na Udbini, najčešće obasjanoj suncem, jer ima najviše sunčanih dana u godini. Ali, najviše se ističe Crkva hrvatskih mučenika, velebna kao što je velebna muka kojoj je namijenjena. Iznutra naoko jednostavna s Višeslavovom krstionicom na sredini i oltarnim reljefom na zidu iza oltara, koji je izradio kipar Kuzma Kovačić u vrsnom bračkom kamenu, poznatom po specifičnoj bijeloj boji, čvrstoći te nadasve po jedinstvenoj podatnosti za klesanje.

⁷⁶ Mile Bogović, *Lika i njezina crkva u prošlosti i sadašnjosti*, 2014.

Crkva hrvatskih mučenika na Udbini, foto A. Lemić, 30. travnja 2016.

Crkva Rođenja BDM u Buniću, foto A. Lemić, 10. lipnja 2015.

Spomendan na hrvatske mučenike u Crkvi na Udbini obilježava se zadnje subote u kolovozu.

Župa Plitvice

Župa na Plitvicama osnovana je 25. srpnja 2003. godine. Zaštitnica župe je Marija Majka Crkve koja se slavi na Duhovski ponедjeljak. Prvi župnik te mlade župe bio je Ilija Janjić. Danas župu vode salezijanci. Kako crkva još nije izgradena, sv. mise se održavaju u Pastoralnom centru u Mukinjama. Novoosnovanoj župi pripadaju naselja Mukinje, Jezerce i Pribor iz župe Korenica i Rastovača, Smoljanac, Korana i Poljanak iz župe Drežnik-Grad.

Župa Boričevac

Crkva Rođenja Blažene Djevice Marije sagrađena je 1844. godine u klasicističkom slogu. To je jednobrodna građevina pravokutna tlocrta s užim polukružnim svetištem i zvonikom iznad glavnog pročelja. Sakristija je na sjeveroistočnoj strani uza svetište. Lada je bila svodena češkim svodom i polukalotom nad zaključkom. Svetište je od lade odvojeno trijumfalnim lukom. Sakralna je graditeljska baština i preventivno zaštićeno kulturno dobro.

Župa Donji Lapac

Uz Mogoroviće Ličke i Kurjakoviće Krbaške starohrvatsko pleme Lapčana bilo je jedno od tri najveće plemenske zajednice na području između planina Velebita i Plješivice i rijeke Like i Une. Plemenski utvrđeni grad Lapac bio je na vrhu brijege Obljaj, na koti 666 m. Godine 1449. podjelom frankopanskih posjeda kastrum Rmanj (na brdu kod ušća Unca u Unu u lapačkom kotaru, danas u Bosni) i Lapac dodijeljeni su knezu Jurju Frankopanu.⁷⁷ Nakon turskog osvajanja Like Lapac ostaje u njihovo vlasti do Svištovskega

⁷⁷ Milan Kruhek, Zorislav Lukić, *Srednjovjekovne hrvatske župe Lika i Krbava*, Izvorni znanstveni rad, Hrvatski institut za povijest, Zagreb

mira 1791. godine, kada potпадa pod Vojnu krajинu. Fras 1835. godine spominje da je još prije na Obljaju bila rimska utvrda na kojoj se još uvijek uočavaju zidovi.⁷⁸

Župa Podlapača

Župna crkva posvećena sv. Juriju nalazi se u samom naselju uz cestovnu komunikaciju. Sagradena je 1897. pravilno kleštanim kamenom na mjestu prijašnje crkve iz 1718. godine. To je jednobrodna građevina s poligonalnim svetištem i sakristijom na začelju svetišta. Na pročelju crkve, iz zidne mase blago rizalitno ističe se zvonik. Unutrašnjost crkve je prizorima iz Starog i Novog zavjeta 1930. godine oslikao slikar Mirko Sertić, rodom iz Podlapače. Taj zidni oslik je 1988. godine restaurirao restaurator Perica Ivićić. U Domovinskom ratu crkva je bila znatno oštećena pa je oslik samo djelomično očuvan.

Crkva se odlikuje monumentalnošću, kvalitetom izrade i ambijentalnom vrijednošću vezanom uz povijest i identitet Podlapače. Sakralna je graditeljska baština i zaštićeno kulturno dobro.

Župa Bunić

Župna crkva BDM izgrađena je na mjestu stare crkve čija je gradnja započela 1852., a dovršena je 1864. godine. To je jednobrodna građevina dvoranskog tipa s užom polukružnom apsidom svodenom polukalotom i oblikovana u stilu ranoga historicizma. Visoko je valorizirana zbog specifičnog oblikovanja, kulturnopovijesnoga konteksta nastanka i položaja u vizuri Krbaškog polja. Pripada sakralnoj graditeljskoj baštini i zaštićeno je kulturno dobro.

Župa Lovinac

Župna crkva sv. Mihovila arkandela podignuta je 1704. godine u baroknom stilu s visokim zvonikom. Cijeli strop je bio

⁷⁸ Fras, *ibid.*

Župna crkva sv. Ivana Pavla II. u Donjem Lapcu, foto A. Lemić,
13. kolovoza 2018.

Crkva Rođenja BDM u Palanki, foto A. Lemić, 8. rujna 2016.

oslikan freskama: svod iznad svetišta oslikan je likovima četiri evangelista. Na pokrajnjoj stjeni bila je slika *Izakova žrtvovanja*, a na svodu crkvene lade su bile slike *raspetog Spasitelja, Blažene Djevice Marije i Mojsijevo primanje deset zapovijedi iz Božje ruke*. Godine 1921. u crkvi su bila postavljena tri oltara tirolske škole.⁷⁹ Na glavnom oltaru bio je kip sv. *Mihovila arkandela*, a sa strana su bili kipovi sv. *Cirila i Metoda*. Desni oltar bio je posvećen sv. *Antunu Padovanskom s njegovim kipom* a u unutrašnjosti oltara je izrezbareno *rođenje Isusovo*. Lijevi oltar bio je posvećen *Blaženoj Djevici Mariji* s njezinim kipom. Ispod menze bio je postavljen »Božji grob«.

Crkva je imala barokni toranj, koji se 1961. srušio. Obnovljena je 1985. Crkva pripada sakralnoj graditeljskoj baštini. Na samom početku Domovinskog rata je spaljena. Ostali su samo goli zidovi.

Župa sv. Rok

Župna crkva sv. Roka izgradena je 1763. godine u istoimenoj župi koja je osnovana 1790. godine. U 19. stoljeću crkva je proširena i produžena. To je bila jednobrodna građevina. Zbog dotrajalosti je izvorna kapa zvonika pala sredinom 20. stoljeća. Prilikom obnove izgled kape je u obliku piramide. Na sastavu lade i svetišta imala je za naše krajeve jedinstven trijumfalni luk. Glavni i pobočni oltari bili su od kamena. Na glavnom oltaru bio je kameni kip sv. Roka, a ispod kipa kameni tabernakul. Pobočni oltar bio je posvećen Gospu. Ograda je kamenom cinkturom. U Domovinskom ratu, 1991. godine četnici su zapalili crkvu. Nakon rata crkva je obnovljena u izvornom obliku uz pomoć Ministarstva kulture RH, Provincije Presvetog Otkupitelja, poduzeća ASTRA-Internacional d. d. iz Zagreba i darovima vjernika. Godine

⁷⁹ Tirolske drvorezbarske radionice javljaju se već u srednjem vijeku, čija se tradicija prenosila generacijama. Tijekom 18. stoljeća steklo su veliku popularnost izradom kipova svetaca po narudžbi diljem Europe. U 19. stoljeću Tirol je postao priznati centar sakralne skulpture na cijelom području Monarhije.

2005. postavljen je mramorni Gospin oltar. Crkva pripada sakralnoj graditeljskoj baštini.

Župa Ričice

Župna crkva sv. Marije Magdalene sagrada je 1811. godine u istoimenoj župi osnovanoj 1790. godine i bila je primjer kasnobarokne crkve krajiškog tipa. Zvonik je pokriven baroknom kapom »lukovicom«. Pod je popločan kamenim pločama. Crkva je imala tri oltara tirolske škole. Početkom Domovinskog rata crkva je pogodena s nekoliko topovskih granata, a potom spaljena. Nakon rata obnovljena je u izvornom obliku sredstvima Ministarstva kulture RH i Provincije Presvetog Otkupitelja. Crkva pripada sakralnoj graditeljskoj baštini.

Župa Gračac

Župna crkva sv. Jurja Mučenika nalazi se u samom mjestu na povиšenom položaju ispod gračačke Gradine. Duljine je oko 22 m, a širine 10 m. Izgrađena je 1715., a preuređena 1808. godine. To je jednobrodna građevina s rizalitno istaknutim zvonikom na zapadnom pročelju. Apsida je na istočnoj, a sakristija na južnoj strani. U Drugom svjetskom ratu je stradala, ali je osamdesetih godina prošlog stoljeća bila obnovljena, da bi ponovno u Domovinskom ratu bila porušena i nakon njega ponovno obnovljena.

Župa Rudopolje

U Sabljarovu *Miestopisnom riečniku* стоји да је Rudopolje село у Лиčkoј пуковнији, сатнија и римокатоличка жупа Bruvno. У мјесту је и католичка црква св. Petra i Pavla. Пописом становника 1857. године у Rudopolju је било 18 кућа и 200 становника. Уочи Drugoga svjetskог рата жупа Rudopolje имала је око 500 вјерника. Nakon rata су проганјани и највећи дио се иселио у Slavoniju.

Danas je u Rudopolju obnovljena crkva sv. Petra i Pavla i naseljena jedna kuća s troje žitelja, saznala sam od Davora

Jerkića, koji živi u Gračacu i bio mi je vodič do crkve jer ju je teško pronaći u davno raseljenom selu.

Župna crkva sv. Petra i Pavla izgradena je 1748. godine. To je kamera građevina izdužena pravokutnog oblika s polukružnom apsidom. Oko crkve je mjesno groblje.

U župi sv. Petra i Pavla u Rudopolju uoči Drugoga svjetskog rata bio je 451 katolik. Tijekom Drugoga svjetskog rata četnici su zapalili crkvu, dio stanovništva pobili a ostale protjerali. Najveći dio ih je u Bjelovaru i Slavonskom Brodu. Nakon Domovinskog rata crkva je obnovljena: stavljen je krov, prozori i vrata, obnovljen zvonik, a na Petrovo, 29. lipnja 2004. postavljeno je i blagoslovljeno zvono. Od tada se svake godine na Petrovo okupe raseljeni Rudopoljci i njihovi potomci.

Župa Palanka

Selo Palanka nalazi se na kraju gornje zrmanjske doline. Poznato je još iz rimskog doba jer je tuda prolazila stara rimska cesta. U vrijeme seobe naroda taj su prostor naselili Hrvati i sagradili starohrvatski grad Zvonigrad kao vojno uporište hrvatskih kraljeva. Nakon što su Turci zauzeli zrmanjsku dolinu srušen je i Zvonigrad.

Palanka je naselje u općini Gračacu Zadarske županije. Prema općem shematzizmu Katoličke crkve u Jugoslaviji iz 1939. godine u Palanci je uoči Drugoga svjetskog rata živjelo 125 Hrvata katolika. Za vrijeme Drugoga svjetskog rata četnici su ih dijelom pobili a dio protjerali. Prije Domovinskog rata u Palanci su živjele samo dvije sestre katolkinje. Jedna je umrla, a druga završila u domu za starije osobe. U posljednje vrijeme u Palanku se doselila jedna katolička obitelj.

Nakon izgona Turaka dio Hrvata se vraća te su sagradili rimokatoličku crkvu koja se u shematzizmu Senjske i Modruške biskupije spominje 1804. kao kapelacija. Godine 1807. dobila je status župe Palanka ili Zrmanja.⁸⁰ Novu crkvu u Palanki sagradio je 1830. godine župnik Marko Ivanović, koji je ondje boravio 50 godina. Titular je Rodenje Blažene Djevice Marije (Mala Gospa). Godine 1942. crkva je opljačkana i spaljena a stanovništvo dijelom pobijeno, a dijelom protjerano. Nadbiskup Josip Pavlišić i župnik Petar Butković obnovili su crkvu 1983. i stavljen je betonski krov. U Domovinskem ratu crkva je ponovno srušena. Nakon Domovinskog rata ponovno je obnovljena toliko da se zaštititi od propadanja. Stavljen je novi krov od crijeva. U povodu 200. obljetnice uspostave župe biskup Mile Bogović i župnik fra Jakov Prcela su 2007. godine u Palanci služili sv. misu.

Ogulinski dekanat

Ogulinski dekanat prostire se na području današnjih župa: Ogulin, Salopek Selo, Trošmarija, Zagorje, Tounj, Tržić Kamenica, Generalski Stol, Mrežnički Brest, Lipa, Lešće na Dobri, Oštarije, Josipdol, Cerovnik, Modruš, Plaški i Saborško. Iako su dijelovi toga područja bili naseljeni još od prapovijesti, crkvene prilike i sakralnu baštinu pratit ćemo od srednjeg vijeka pa do današnjih dana. Još i danas po cijelom ogulinskom kraju postoje ruševine mnogih srednjovjekovnih gradova. Gotovo čitav taj prostor obilježila je obitelj Krčkih knezova Frankopana. Među najstarije sakralne građevine današnjeg Ogulinskog dekanata svakako pripadaju:

Pavlinski samostan sv. Nikole na Gvozdru, koji je osnovao Ivan Frankopan sredinom 14. stoljeća, a tijekom 15. stoljeća

⁸⁰ Mile Bogović, *Lika i njezina Crkva*, 2014.

Župna crkva Gospe od Čudesa u Oštarijama Ogulinskim,
foto A. Lemić, 2. veljače 2020.

postao je najsnažnija pavljinska zajednica u Hrvatskoj šireći pismenost, promicanje glagoljice i hrvatskog jezika. Bio je središnji samostan Primorske, hrvatsko-istarske glagoljaške vikarije Hrvatske pavljinske provincije. Imanja je imao osim u modruškom kraju i u Lici i otoku Krku. Danas od njega stoe ruševine obrasle gustom šumom uza staru cestu Modruš-Senj, pa ga je tako teško pronaći. One upućuju na postojanje crkve i dva klaustra okružena gospodarskim zgradama. Prema izgledu tlocrta zaključuje se da je riječ o gotičkoj arhitekturi.

Ruševine crkve Sv. Duha u Modrušu svjedoče o velebnjoj crkvi i franjevačkom samostanu izgrađenima 1378. godine na molbu kraljice Elizabete i pape Grgura XI.

Vrijedna pozornosti je i frankopanska crkva koja se spominje u *Urbaru modruškom* 1486. godine. Spaljena je 1521. te se 1558. godine spominje kao crkva sv. Jakova i najstarija je crkva na ogulinskom području. Godine 1911. građevina je obnovljena i postavljene su slike sv. Antuna i sv. Ane, rad slikarske škole iz Zagreba, pod vodstvom slikara Otona Ivekovića.⁸¹

Južno od zidina stare modruške tvrdave Tržan stoji crkva sv. Antuna Pustinjaka. Izgrađena je nakon izgona Turaka na temeljima starije crkve izgrađene prije 1463., a obnovljena 1687. godine.⁸² Smatra se da je crkva pripadala dominikanском samostanu čiji se ostaci naiziru pokraj crkve pa se vjeruje da je bila posvećena sv. Antunu Pustinjaku.

Kada su Turci 1493. popalili i opljačkali Modruš, Frankopani su sagradili novi utvrđeni grad nad Đulinim ponorom na Dobri kao teško dostupan od novih turskih napada. Datacija nastanka toga grada, Ogulina, smještena je od 1493. pa do 1500. godine. Naselja oko tvrdave postupno su postala dijelovi današnjeg Ogulina. To su Bošt, Lomost, Prapuće i Sveti Jakov.

Kapela sv. Bernardina nalazi se pokraj palasa i ulaznoga kompleksa u stari frankopanski grad Ogulin. Imala je oblik kule jer je služila i u obrambene svrhe. Do kraja 18. stoljeća

⁸¹ Isto

⁸² Višnja Lipoščak (ur.), Stjepan Sučić (priр.), *Ogulin – povijesna i kulturna baština*, Matica hrvatska Ogulin, Matica hrvatska Slavonski Brod, 2002.

Župna crkva sv. Ivana Krstitelja u Tounju, foto A. Lemić

Kapela sv. Jurja u Mateškom Selu, foto A. Lemić, 17. travnja 2015.

bila je župnom crkvom. Od te stare župne crkve sv. Bernardina ostalo je samo istaknuto poligonalno svetište. Kapela je obnovljena i u njoj je izložena nadgrobna ploča Stjepana II. Frankopana Modruškog, oca Bernardina Frankopana.

Kapela sv. Petra nalazi se na groblju, na zapadnom dijelu grada zvanom po kapeli Sv. Petar i pripada najstarijim sakralnim gradevinama u ogulinskom kraju. Godine 1926. kapela je proširena i sagrađen je zvonik. To je jednobrodna gradevina s ladom pravokutna tlocrta. Tlocrt svetišta ima oblik nepravilnog trapeza. Zvonik je iznad glavnog pročelja. U crkvi je stari kameni pravokutni oltar i slika sv. Petra. U Kaševarima, u župi Zagorje, ispod obronaka brda Veljun postoji glagolska crkvica iz doba Stjepana Frankopana Ozaljskog koja se spominje u glagoljskoj ispravi iz 1550. Sačuvani dokument tiskan glagoljicom potvrđuje njezinu pripadnost slavnoj frankopanskoj povijesti. Obnovljena je nakon udara groma prije nekoliko desetljeća, a temeljito je obnovljena 1991. Drveni oltar ima kip okrunjene Majke Božje, a na zidovima je križni put blagoslovjen 1993.

Kapela je bila posvećena Presvetom Trojstvu, a kada je župnik Mate Kombol iz Bribira 1835. popravio crkvu promjenjen joj je titular na dan 8. rujna (Mala Gospa).

I danas se u toj kapeli s manjim zvonom zvoni za osobe iz mjesta i okolnih župa koje su u smrtnim mukama. O tome svjedoči zapis iz 1860. godine: *Ako tko preminuti ne može i sa smrtjum se bori, čeljad kuće njegove dojde tada kapeli i čini zvono ovo zvoniti kaoti u pomoći umirujućem, da puk il tko zvuk zvona čuje molitvum svojum, znajuci da se celade jedno s ovog sveta dieli, utiče Bl. Dj. Mariji za umirujućeg brata svoga.⁸³*

Na frankopansko doba podsjećaju ostaci staroga grada Tounja iz 1481. u vlasništvu Stjepana Frankopana. U 16. st. Turci su ga opustošili. U Tounju je i ranobarokna kapela sv. Ivana Nepomuka. I kapela sv. Jurja u Mateškom Selu preživjela je višestoljetna turska razaranja, ali u župi Lipa od Staroga grada nad rijekom Dobrom postoje samo neznatni ostaci. U Vodenoj Dragi, župa Lipa, sačuvala se samo uspomena na sv. Jelenu koja se spominje 1683. U istoj župi u Umolu je ranobarokna kapela svjedokom bogate crkve-

ne prošlosti toga kraja kao i kapela Sv. Križa u Grabrku u župi Lešće na Dobri koja se spominje u *Modruškom urbaru* 1481. U Oštarijama je na posjedu Stjepana II. Frankopana oko 1450. bila najveća trobrodna gotičko-renesansna crkva u tom dijelu Hrvatske. U susjednom Josipdolu, na brdu Viničica postojala je kapela sv. Katarine izgradena prije turskih osvajanja, a druga je izgradena 1689. Inače, na brdu Viničica je jedno od najvećih arheoloških nalazišta japodskе kulture na području Hrvatske, gdje je bio japodski grad Metulum. Crkva sv. Katarine izgradena je na temeljima toga grada prije turskih osvajanja. Na Plaškoj glavi kod Plaškog postoje ruševine staroga grada Plaškog koji se spominje 1401., kojim su gospodarili knezovi Krčki Frankopani. Turci su ga razorili 1592. U Saborskom početci župe datiraju iz 10 stoljeća kada se tu naseljavaju Hrvati. Do 1154. župa se nalazila unutar Krčke biskupije u sastavu Modruške županije. Godine 1440. postaje posjedom Stjepana Frankopana Ozaljskog. Sve to, samo kratko spomenuto daje nam sliku dobro naseljenog i u crkvenom pogledu bogatoga kraja.

Župe Ogulinskog dekanata

Župa Ogulin

Župna crkva Sv. Križa nalazi se u povijesnoj jezgri grada Ogulina. To je kasnobarokna gradevina sagradena 1781. godine, a oko 1900. godine obnovljena su pročelja i preoblikovana apsida. Crkva je jednobrodna s ladom pravokutna tlocrta i uzim polukružnim svetištem i sakristijom jugozapadno uz svetište. Zvonik je iznad glavnog pročelja. Orgulje tvrtke Heferer potječu iz 1901. godine. Pneumatskog su sistema s dva manuala, pedalam i 16 registara. Posebno je dojamljiv prospekt s dva tornja i dvije konzole, raščlanjen polustupovima i pozlaćenom dekoracijom. Svod crkve i propovjedaonicu oslikao je Ilija Ahmetov 1926. godine priozirima iz evandelja. Pripada sakralnoj graditeljskoj baštini i zaštićeno je kulturno dobro. Ogulinskoj župi pripadaju kapele: Sv. Jakov, Sv. Petar, Sv. Rok (Lomost), Sv. Bernardin, Sv. Antun (Hreljin), Kip Majke Božje (Lomost) i franjevački samostan.

⁸³ [Https://www.ogulin.hr](https://www.ogulin.hr)

Župa bl. Alojzija Stepinca u Salopek Selu

Kao samostalno naselje Salopek Selo postoji od 2001. godine. Nastalo je izdvajanjem dijela naselja Ogulin.

Dekretom od 11. listopada 2001. gospičko-senjski biskup mons. dr. Mile Bogović kanonski je u Ogulinu utemeljio novu župu Blaženog Alojzija Stepinca koja je povjerena franjevcima trećoredcima. Do gradnje crkve bogoslužje se obavljalo u Domu mjesne zajednice u Sabljak Selu.

Crkva je izgrađena na području Kučinić Sela.

Prvu sv. misu 7. veljače 2010. godine u novosagrađenoj crkvi pred mnogobrojnim vjernicima služio je mr. fra Žarko Relota, franjevac konventualac i vojni kapelan u vojnoj kapelani sv. Mihovila arkandela u Zagrebu u suslavlju mjesnog župnika fra Marijana Jelušića i fra Vice Blekića.

Na Uskrsni ponedjeljak, 5. travnja 2010. godine misno slavlje je predvodio gospičko-senjski biskup, mons. dr. Mile Bogović.

Župi Salopek Selo pripadaju kapele: Sv. Mihovil (Bošt), Sv. Duh (Salopeki), Sv. Antun (Dujmić Selo).

Župa Trošmarija

Trošmarija (ime izvedeno od njemačke riječi Maria Trost) u prošlosti je nosila ime Otok. Naselje je u Gradu Ogulinu, Karlovačka županija. Japodska nekropola i drugi arheološki nalazi svjedokom su naseljenosti toga kraja od davnih vremena.

Župna crkva BDM Utješiteljice u Trošmariji smještena je nad kanjonom rijeke Dobre. Izgrađena je 1775., a prezbiterij je dovršen 1776. godine. Tom svetištu je papa Pio VI. 1793. godine dao bulu za oprost grijeha. Uz pomoć župljana i mještana iseljenika te zauzimanjem župnika Željka Kutena temeljito je obnovljena 2000. godine.⁸⁴ To je barokna jednobrodna građevina pravokutna tlocrta. Svetište je izvana pravokutno, a iznutra polukružno. Sakristija je smještena iza svetišta. Zvonik je ispred glavnog pročelja. Sva tri oltara, propovjedaonica i dvije isповjedaonice nastali su u vrijeme gradnje crkve.

Župa Zagorje

Župna crkva sv. Jurja Mučenika u Gornjem Zagorju je jednobrodna barokna građevina izgrađena 1839. godine na mjestu starije građevine na povišenom mjestu tako da dominira nad cijelim naseljem. Lađa joj je pravokutna tlocrta s izduženim polukružnim svetištem. Svodovi su polukružni ukrašeni ornamentikom. Na svodu je freska s četiri evanđelista, Jagancem i Bogorodicom. Glavni oltar posvećen sv. Jurju dao je 1884. godine izgraditi župnik Jagatić sa slikom sv. Jurja i kipovima sv. Petra i Pavla. U medaljonu je slika Majke Božje. Bočni oltari su djelo tirolske škole izrađeni oko 1909. godine. Orgulje su tvrtke Heferer. Sakralna je graditeljska baština i zaštićeno kulturno dobro.⁸⁵

Župi Zagorje pripadaju kapele: Rodenje BDM (Kaševari), Sv. Ilija (Pamerija), kapelice: Srca Isusova (pri Mijaliću), sv. Nikole Tavelića (na Kipcu u Luketićima), sv. Roka (na Lišćevki u Veljunu), Gospe Lurdske (na Žagi), Raspela: Zagorje, Desmerice, Donji Puškarići.

⁸⁴ Draženko Tomić, *Popis crkava i kapela posvećenih Bl. Djevici Mariji na području gospičko-senjske biskupije*, Kršćanska sadašnjost, Hrvatski mariološki institut, 2011.

⁸⁵ <https://bus.hr/hrvatska/kulturna-dobra-grada-ogulin/>

Župa Tounj

Stari grad Tounj prvi se put spominje 1481. godine kao vlasništvo kneza Stjepana Frankopana i bio je u sastavu Modruške županije. U 16. stoljeću je opustio zbog turskih razaranja. Od 1577. pripada krajiskoj upravi kao predstraža karlovačkoj utvrdi.

Ruševine staroga grada Tounja nalaze se u blizini kamenoleta i kapele sv. Ivana Nepomuka. Od staroga grada djelomično je bila očuvana četverokutna kula na klisuri iznad izvora Tounjčice.

Danas od utvrde nije ostalo ništa, samo se od glavne kule naziru konture. Jedino se u samom središtu nalazi gradevina okrugla tlocrta koju nazivaju kapelicom ali je teško ustanoviti je li se nalazila unutar utvrde jer se zidine utvrde ne mogu prepoznati.

Profana je graditeljska baština i zaštićeno je kulturno dobro.

Danas je Tounj naseljeno mjesto i općina u Karlovačkoj županiji i Ogulinskom dekanatu. Smješten je istočno od rijeke Tounjčice uz odvojak državne ceste Karlovac–Josipdol te uz cestu prema Gerovu.

Župna crkva sv. Ivana Krstitelja sagrađena je na mjestu starije crkve, koja se spominje 1700. godine, od koje je sačuvan barokni zvonik koji je s crkvom povezan zatvorenim hodnikom iznad lučnog prolaza. Crkva je izgrađena 1897. godine po nacrtu Hermanna Bolléa, koji je projektirao i zagrebačku katedralu i mnoge druge gradevine. Inventar su projektirali Herman Bollé i Stjepan Podhorsky i vrijedno je djelo tih vodećih arhitekata. Zajedno s kurijom župnog dvora iz 1823. godine crkva dominira prostorom.

Pripada profano-sakralnoj baštini i zaštićeno je kulturno dobro.

Župi Tounj pripada kapela sv. Ivana Krstitelja.

Župa Tržić Kamenica

Župa Tržić utemeljena 1807. godine bila je u sastavu župe Tounj. Na uzvisini iznad ceste stoje zidine nekadašnje crkve sv. Mihovila arkandela izgrađene 1756. godine zaslugom Kazimira pl. Mullera, vrhovnog zapovjednika straže. U Drugom svjetskom ratu pogodeno je pročelje crkve pa se srušio toranj. Nakon pada Italije 1943. godine domicilno stanovništvo je protjerano pa je župa Tržić s više stotina katoličkih kućanstava ostala gotovo prazna i crkva je dodatno srušena, ostale su samo zidine oko kojih je ostalo groblje s tragovima oštećenja, ali je održavano. I župni stan koji je bio neoštećen srušen je do temelja.

Na području župe Tržić sagrađena je 1970. nova crkva posvećena sv. Mihovilu, ali oko 4 km dalje, u Kamenici Skradinskoj.

Kao uspomena na njih kod ostataka nekadašnje tržićke crkve organizirana je molitva za sve stradale koju je predvodio svećenik Tounja i Tržić-Kamenice dr. fra Ante Bekavac u suslavljumu popa Ante Luketića, župnika iz Oštarija.

Župa Generalski Stol

Župna crkva sv. Antuna Padovanskog u Generalskom Stolu nalazi se u središtu naselja na povišenom položaju uz Jozefinsku cestu. Gradena je od kamena i opeke 1829. godine i primjer je krajiske tipizirane sakralne gradevine u klasicističkom slogu. To je jednobrodna građevina pravokutna tlocrta s užim polukružnim svetištem koji je svoden češkom kapom.⁸⁶ Uz glavni drveni oltar posvećen sv. An-

⁸⁶ Češka kapa ili barokna kapa je kupola koja je dio kugline plohe

tunu Padovanskom kipovi su sv. Petra i Pavla. Crkva ima i dva bočna oltara posvećena Bogorodici i Srcu Isusovu. Uz propovjedaonicu je kamena krstionica, a kod ulaza je kip sv. Josipa. Župa ima svoje glasilo *Obraćenje*, koje je pokrenuo župnik Antun Luketić, kao i molitvenu zajednicu mlađih, ministrante, grupu čitača i crkveni zbor.

Sakralna je graditeljska baština i zaštićeno kulturno dobro.

Župi pripada kapela sv. Mihovila u Erdelju.

Župa Mrežnički Brest

Župa sv. Mihovila u Mrežničkom Brestu osnovana je 1802. godine. Do tada je bila u sastavu župe Erdelj. Novu crkvu sv. Mihovila blagoslovio je 1. srpnja 1892. godine senjsko-modruški biskup Juraj Posilović. Crkva je jednobrodna građevina s baroknim tornjem visokim 25 metara kroz koji se ulazi u crkvu. Na glavnom oltarju je slika sv. Mihovila s kipovima sv. Augustina i sv. Benedikta. Slike križnog puta su iz 1919. godine.

Župi sv. Mihovila u Mrežničkom Brestu pripada kapela sv. Jurja u Mateškom Selu.

Župa Lipa

Lipa se nalazi s desne strane rijeke Dobre nedaleko od stare Karolinske ceste i isto toliko od Jozefinske ceste Karlovac-Senj. Evo što je Lopašić zapisao 1895. godine: *Starom gradu Lipi koji je stajao na brežuljku obraslomu lipama nema traga, a samo neznatni ostaci tog grada raspoznaju se na strmoj pečini iznad rieke Dobre. Lipa je danas selo, a broji kojih 20 kuća s katoličkom župom senjske biskupije i vlastelinskim dvorom porodice Lovinčića, sagrađenim kojih prije dvjesto godina. Seljačke su kuće malene i drvene a nadkriti slamom, dosta kukavne.⁸⁷*

Zahvaljujući lipskom vlastelinu Alphonsusu Šibeniku sačuvano je mnogo starih fotografija s kraja 19. i prve polovice 20. stoljeća na kojima se vidi kako je nekad u Lipi živjela aristokracija a kako pučani.⁸⁸

Župna crkva sv. Nikole biskupa i župni dvor sagradeni su 1861. godine.⁸⁹ Crkva se nalazi na povisrenom mjestu u sredini naselja, nedaleko od mjesnoga groblja. U predtursko vrijeme bila je u sastavu Zagrebačke biskupije, a nakon toga pa do 1792. pripadala je Lešću, kada postaje samostalnom župom. To je jednobrodna građevina s ulazom ispod pročelnog zvonika koji ima tri zvona od kojih je srednje izliveno u čast 2000. godišnjice Kristova rođenja. Uz oltarnu sliku sv. Nikole su kipovi sv. Ćirila i Metoda, a kod ulaza su kipovi Srca Isusova i Marijina. Bočni oltar sv. Antuna je dar iseljnika iz Amerike s kipovima sv. Petra i Pavla i oltar Gospe Karmelske s kipovima sv. Lucije i sv. Apolonije. Desno od svetišta je sakristija.

Iznad ulaznog portala je Kristova slika oko koje je natpis: **DODITE K MENI SVI UMORNI I OPTEREĆENI JA ĆU VAS OKRIJEPITI.** Župi pripada kapela sv. Jelene u Vodenoj Dragi.

Župa Lešće na Dobri

Župna crkva sv. Jurja nalazi se u mjestu Gorinci (Lešće na Dobri). Crkva je jednobrodna barokna građevina s ulazom kroz pročelni zvonik s pjevalištem. Na glavnom oltaru je

izveden nad pravokutnim tlocrtom, od kojega je dijagonala pravokutnika manja od promjera polukugle.

⁸⁷ R. Lopašić, *Gradovi oko Kupe i Korane*, 1895.

⁸⁸ [Https://www.kafotka.net](https://www.kafotka.net)

⁸⁹ Isto

slika sv. Jurja koja se u lipnju zamjenjuje slikom sv. Antuna. Uz glavni oltar su oltari posvećeni sv. Josipu s baroknom slikom sveca i oltar Milosrdnog Isusa. U desnoj kapeli je oltar posvećen sv. Valentinu s kipovima sv. Blaža i sv. Antuna, a u lijevoj kapeli je oltar posvećen sv. Roku s kipovima sv. Petra i Pavla. U prostoru crkve se nalaze još kipovi Bogorodice i blaženoga Alojzija Stepinca. Važno je spomenuti i lijepu staru propovjedaonicu i crkvene zastave sv. Jurja i sv. Valentina. Kapele: Sv. Ivan Krstitelj (Umol), Sv. Križ (Grabrk), Srce Isusovo (Mateše).

Župa Oštarije

U dijelu Oštarija, starog imena Otočce nalazi se župna crkva Uznesenja Blažene Djevice Marije – Gospa od Čudesa. To je trobrodna crkva izgradena na posjedu Stjepana II. Frankopana oko 1450. godine i bila je najveća trobrodna gotičko-renesansna crkva u ovom dijelu Hrvatske. Lade su odijeljene mramornim stupovima, a osmerokutni toranj visoko se ističao iznad pročelja crkve. Nalazi upućuju da je izgradena na mjestu starije crkve. Papa Pio II. izdao je bulu 31. ožujka 1459. godine kojom obdaruje oprostima crkvu BDM, nazvanu Čudotvornom jer je od davnine bila poznata po uslišenjima koje Svevišnji čini na zagovor Gospe. Crkvu su darivali svećenici i pojedinci vrijednim darovima, među kojima se ističu glagolski misali i brevijari. Kako je svetište posjećivao velik broj vjernika, u njegovoj blizini izgradivane su mnoge gostonice (osterie) pa se ime Otočce postupno izgubilo i dobilo ime Oštarije.

Godine 1521. Turci su zapalili crkvu te je godinama propadala. U 16. stoljeću ostaci crkve pretvoreni su u krajisku utvrdu kao obrana prijelaza preko Mrežnice. U 18. stoljeću započelo je njezino preuređenje. Više nema velikih mramornih stupova koji su dijelili lade. Očuvani su vanjski zidovi i tek u 19. stoljeću dobila je crkva Uznesenja BDM – Gospe od Čudesa današnji izgled.

Župi Oštarije pripada kapela sv. Marka Križevčanina u Skradniku.

Župa Josipdol

Župna crkva sv. Josipa u Josipdolu je prostrana jednobrodna građevina u klasicističkom stilu s češkim svodovima. Budući da je sačuvala izvorne karakteristike sakralne gradnje baroknoga klasicizma, uz povijesno značenje ima i arhitektonsku vrijednost. Iz vremena gradnje sačuvani su propovjedaonica i isповjedni ormar. Glavni oltar sv. Josipa je neobarokni iz 1895. i na njemu su uz sv. Josipa kipovi malog Isusa i sv. Petra i Pavla. Desni bočni oltar je posvećen Majci Božjoj, a lijevi sv. Valentinu. Na bočnim prozorima su vitraji sv. Katarine i sv. Antuna. Zvonik je na istočnom pročelju. Svetište je pravokutno. Izgradena je 1785. godine, nakon posjeta cara Josipa II. hrvatskoj Vojnoj krajini.

Nalazi se u Registru kulturnih dobara Ministarstva kulture Republike Hrvatske kao zaštićeno kulturno dobro.⁹⁰ Župi Josipdol pripada kapela sv. Katarine na brdu Viničici.

Župa Cerovnik

Cerovnik je selo u općini Josipdol u Karlovačkoj županiji. Smješten je u mikroregiji Ogulinske zavale Gorske Hrvatske u kotlini ispod padina planine Kapele. U prošlosti, 1857. godine imao je ukupno 26 kuća i 510 stanovnika, od toga 387 rimokatolika. Prema popisu stanovnika 2001. godine u Cerovniku je bilo 167 žitelja.

⁹⁰ [Https://tz-o-josipdol.hr](https://tz-o-josipdol.hr)

Župna crkva Uzašašća Isusova u Cerovcu izgradena je 1843. godine s pravokutnim tlocrtom i polukružnim svetištem. Zvonik je u osi pročelja. Bila je zapaljena 1941. zajedno s obližnjom kapelicom Majke Božje. Na mjestu kapele su nakon Drugoga svjetskog rata mještani nekoliko puta postavljali križ, koji su komunističke vlasti svaki put uklonile. Crkva je obnovljena 1964. i ponovno 1996. godine. Na glavnom oltaru je slika Uzašašća. Svetište je odvojeno lukom i popločano mramorom. Ispred svetišta su kipovi Majke Božje i sv. Ane. Kod ulaza je drveni kip sv. Antuna i raspelo.

Župni Cerovnik pripadaju kapele: Presveto Srce Isusovo i Sv. Antun Padovanski (Vojnovac).

Slunjski dekanat

Područje današnjega Slunjskog dekanata u srednjem vijeku, u vrijeme kad su njime gospodarili Frankopani, bilo je podijeljeno tako da su se današnje župe sjeverno od Slunja (Cvitović, Cetingrad i Hrvatski Blagaj) nalazile u Panonskoj Hrvatskoj i Zagrebačkoj biskupiji, a Slunj i župe južno od njega (Ladevac, Rakovica, Drežnik-Grad, Vaganac i Zavalje) bili su u Dalmatinskoj Hrvatskoj i u sastavu Krbavske biskupije, osim Zavalja, koje je pripadalo Kninskoj biskupiji. Dakle, preko Slunja išla je meda između sjeverne i južne Hrvatske, a slunjsko područje bilo je između triju biskupija. Stanovništvo toga područja tada je bilo isključivo katoličko. Tijekom 16. stoljeća na tom području nestaje hrvatska srednjovjekovna država i crkvena organizacija. Mnogo je stanovnika izginulo u borbama s Turcima, mnogi su odvedeni u zarobljeništvo, a velik dio potražio utočište u sigurnijim krajevima, tako da u 17. stoljeću na području današnjega Slunjskog dekanata nije bilo ni jedne katoličke župe. Tek nakon Bečkog rata (1683–1699) i mirom u Srijemskim Karlovcima 1699. granica s Turskom znatno se odmakla, a Svištovskim mirom oslobođena su i ostala područja današnjeg dekanata. Pred Turcima, ili zajedno s njima, doselilo se dosta i pravoslavnog stanovništva pa su osnivane i pravoslavne parohije. Uspostavom Vojne krajine granice dekanata poklapale su se s granicama pukovnija. I ponovno su se osnivale župe: prva je osnovana slunjska 1720., kojoj su tada pripala područja Blagaja, Cvitovića i Ladevca, a oko 1750. osnovana je i rakovička župa. Nakon toga uspostavljene su 1794. župe Drežnik-grad i Zavalje. U 18. stoljeću Slunj je s okolnim župama i župama današnjeg Ogulinskog dekanata pripao Podkapelskom dekanatu. Nakon 1833. godine razgraničene su Senjska i Modruška ili Krbavska biskupija te je nakon nekoliko godina Podkapelski dekanat razdijeljen na Slunjski i Ogulinski.

Slunj-sjedište dekanata

Arheološki nalazi na području današnjeg Slunja upućuju da je taj prostor bio naseljen još u antičko doba, ali se slunjski kraj pouzdano može pratiti tek od srednjeg vijeka, od kada je pripadao Krčkim knezovima Frankopanima. Stari frankopanski grad sagrađen je na kamenoj uzvisini iznad rijeke Slunjčice, u blizini njezina ušća u rijeku Koranu. Pod današnjim imenom spominje se 1390. godine, ali stari frankopanski grad nastao je znatno prije.⁹¹ Dio grada na desnoj obali Korane bio je unutar tadašnje Zagrebačke biskupije, dok je dio na lijevoj obali potpadao pod Krbavsku biskupiju. Tu se razvija naselje i osniva franjevački samostan na drugoj obali Slunjčice. Od 1561. do 1578. je u kraljevskoj

Župna crkva u Slunju, foto A. Lemić, 1. veljače 2020.

vlasti, a od 1578. je pod vlašću Osmanlija. Od 1778. do 1790. je sjedište vojne komande u Hrvatskoj. Potkraj 17. stoljeća Slunj se razvija u današnji grad Slunj smješten na obalama rijeke Korane i Slunjčice. Kratkotrajno (od 1809. do 1813. godine) je bio najistočniji granični dio Napoleona imperija. U to vrijeme izgradene su ceste, mostovi preko rijeka i žitni magazini za vojne potrebe. U Domovinskom ratu najprije je bio tri mjeseca u neprijateljskom okruženju, da bi 16. studenoga 1991. brojnija i bolje naoružana okupatorska četnička i jugoslavenska vojska ušla u grad. Od 1991. do 1995. u slunjskom kraju ubijeno je 297 osoba, od čega 175 žena, staraca i djece. Oko 16 000 Hrvata je protjerano. Župna crkva je spaljena a kuće porušene i spaljene.

Danas je Slunj naselje u istoimenom gradu Karlovačke županije. Kroz grad prolazi magistralna cesta koja vodi prema Plitvičkim jezerima i srednjem i južnom Jadranu. Sjedište je Slunjskog dekanata s crkvom Presvetog Trojstva.

Putujući slunjskim krajem 1856. godine Kukuljević je u svojim *Putnim uspomenama*⁹² zapisao: *Bijaše jur noćni mrak podobro prihvatio svu okolicu, kada uljezoh u mjesto Slunj, gdje odsjedoh kod mjestnoga župnika i kanonika Plešea, vriedna gostoljuba, a još vrijednija domoljuba. Istu još večer razgledasmo župnu crkvu Sv. Trojice, koja pripadaše njegda fratrom, dok su župljani imali još svoju crkvu sv. Magdalene, ponajprije porušenu od Turaka, a zatim obraćenu u kapelu. Crkva je sagradena u novijem slogu na tri razdjela, ne ima zlatnih umotvorina, osim liepe slike glavnoga oltara Sv. Trojice, koja bijaše njegda u staroj crkvi. Slikarija od Hamerlica ne valja mnogo. Grobni spomenik nekoga Frankopana, razlupan je, te mu se sačuva komad napisa: IACET TUMBA MAGNIFICUS. Znamenita je stara krajiska zastava, s orlom austrijskim i trofejami vezenimi zlatom i svilom, što se u crkvi čuva. Čudan je na njoj nadpis: RETRACTATA NITESCUNT – IOVIANI HERCULIANI. ...*

⁹¹ Mile Bogović, *Slunjski kraj i njegova Crkva u prošlosti i sadašnjosti*, 2015.

⁹² Ivan Kukuljević Sakcinski, *Putne uspomene iz Hrvatske, Dalmacije, Albanije, Krfa i Italije* (Izabrana djela, 1997).

Još ima župna crkva slunjska jednu znamenitost, a to je u zvoniku staro zvono od god. 1422.

Slavi se u prvu nedjelju poslije Duhova, nedjelja prije Tijelova.

Na starom groblju u Slunju je kapela sv. Marije Magdalene. Pretpostavlja se da je tu bilo staro naselje s crkvom. Današnja kapela je izgradena 1859. godine. U Domovinskom ratu je bila devastirana, a nakon rata je obnovljena, kada je otkriven stećak na pročelju kapele desno od ulaza.

Kapela blaženog Ivana Merza na vojnom poligonu Eugen Kvaternik u Slunju

Dana 10. svibnja 2005. godine položen je temeljni kamen na vojnem poligonu kod Slunja za kapelu posvećenu Ivanu Merzu, kojega je Papa Ivan Pavao II. proglašio blaženim 22. lipnja 2003. godine u Banjoj Luci. U nazočnosti predstavnika Ministarstva obrane i Glavnog stožera OS RH i zapovjednika vojnog poligona, pukovnika Hrvoja Papsta, temeljni kamen blagoslovio je vojni biskup Juraj Jezerinac uz sudjelovanje generalnog vikara mons. Josipa Šantića i vojnih kapelana i svećenika Slunjskog dekanata.

Dana 8. prosinca 2017. godine, na dan Bezgrješnog začeća BDM, a dvanaest godina nakon polaganja temeljnoga kamena blagoslovljena je kapelica izgradena na vojnem poligonu Eugen Kvaternik u Slunju. Kapelica je s razlogom posvećena baš blaženom Ivanu Merzu, koji je i sam bio vojni časnik završivši vojnu akademiju. Preživjevši strahote rata shvatio je da je život neprocjenjiv i da živjeti znači izgraditi sebe, a to je najteži rat, jer se vodi u vlastitom srcu, rat protiv zla u sebi i oko sebe, zapisao je u svom *Dnevniku*.

Hrvatski svećenik, redovnik iz reda isusovaca, teolog i profesor pedagogike, katolički pjesnik i prevoditelj crkvenih pjesama, Milan Pavelić, posvetio mu je pjesmu *Lovac Srca Isusova*⁹³ a uglazbio ju je Mato Leščan.

Sve radeve izveli su pripadnici postrojbi, djelatne vojne osobe i namještени, a u zahtjevnijim radovima pomagali su pripadnici Središta za borbenu obuku.

Slunjskoj župi pripadaju još kapele Majke Božje u Glavici i sv. Mihovila u Šušnjari.

Župa Blagaj

Još i danas stoje ruševine staroga grada Blagaja na Korani, poznatog i kao Blagajski Turanj, koji su početkom 15. stoljeća sagradili knezovi Blagajski. Godine 1574. utvrđen je za obranu od Turaka. Spominje ga i Ivan Lenković u svome izvješću o stanju utvrda iz 1563., gdje navodi: *Turanj (Blagajski na Korani) čuva ga njegov vlasnik grof Blagajski sa svojim vojnicima*.⁹⁴ Obnovljen je ponovno pod krajiskom upravom 1669. godine. Još donekle je bio sačuvan 1865., kada je u njemu stanovao krajiski vojni časnik.

Blagajski stari grad izgledao je kao podugačak četverokut u zavodu Korane.⁹⁵

Nakon Karlovačkog mira u Blagaj je 1600. godine doseljeno oko 50 obitelji iz Riječke županije.⁹⁶

Današnji Blagaj je naselje u Gradu Slunjku u Karlovačkoj županiji na brdu iznad rijeke Korane u mikroregiji koran-

⁹³ Kalendar Srca Isusova, 1938. (pjesma je objavljena u zbirci Milana Pavelića pod naslovom *Pod okom Gospodnjim*, Zagreb, 1939).

⁹⁴ Milan Kruhek, *Krajiske utvrde hrvatskog kraljevstva tijekom 16. stoljeća*, Institut za suvremenu povijest, 1995.

⁹⁵ Radoslav Lopašić, *Gradovi oko Kupe i Korane: mjestopisne i povjesne crtice*, Matica hrvatska, 1895.

⁹⁶ Mile Bogović, *Slunjski kraj i njegova crkva u prošlosti i sadašnjosti*, 2015.

Župna crkva u Cetingradu, foto A Lemić, 15. studenoga 2019.

sko-slunjskih ravnjaka i kosa središnje Hrvatske. Do 1997. godine nosio je imo Hrvatski Blagaj. Po popisu stanovnika iz 1857. godine Hrvatski Blagaj je imao u 28 kuća 333 stanovnika rimokatoličke vjere.⁹⁷ Popisom stanovnika 2001. godine ondje je bilo 38 stanovnika.

Blagaj se kao župa spominje već u 14. stoljeću. Za vrijeme turskih napada starosjedilačko stanovništvo se raselilo, a novo se pučanstvo naselilo nakon Bečkog rata. Godine 1776. sagradena je kapela Sv. Duha, ali tek 1806. Blagaj postaje ponovno župom.

Stara župna crkva sv. Duha bila je nedaleko od grada gdje su dvije crkve jedna pored druge. Jedan sat dalje prema Veljunu na Korani ima i treća crkva sv. Ivana, koju zovu u narodu Svetinjom, piše Radoslav Lopašić.

Današnja župna crkva Sv. Duha izgradena je 1807. godine. To je jednobrodna građevina s polukružnom apsidom. U Drugom svjetskom ratu, 1942. godine partizani su je zapalili, ali je nakon rata obnovljena. U Domovinskom ratu, 24. listopada 1991. godine minirali su je pripadnici Jugoslavenske vojske i pobunjeni Srbi. Nakon rata je obnovljena.

Blagajskoj župi pripada i kapela sv. Ane u Pavlovcu.

Župa Cetingrad

Iako postoje naznake da je stari grad Cetin postojao još za Rimskog Carstva, svoj najveći procvat doživljava u srednjem vijeku kada je bio u vlasti Frankopana. Njegovi ostaci nalaze se južno oko pet kilometara od današnjeg Cetingrada, iznad naselja Podcetin. Pokraj tvrdave nalazio se franjevački samostan i nekoliko crkava. Iz bogate prošlosti Cetina važno je spomenuti da se nakon poraza u Mohačkoj bitki 1526. u Cetinu sastalo hrvatsko plemljstvo na Cetinskem saboru 1. siječnja 1527. godine izabравši nadvojvodu Ferdinanda I. Habsburškog za svojega kralja. Cetingradska

⁹⁷ Vinko Sabljar, *Mjestopisni riečnik kraljevinah Dalmacije, Hrvatske i Slavonije*, 1866.

povelja koju su potpisali hrvatski velikaši važan je dokument hrvatske državotvornosti.

Župna crkva Uznesenja Blažene Djevice Marije u Cetingradu započeta je s gradnjom 1891. godine za župnikovanja Ernesta Krainčevića. Pred sam Domovinski rat je obnovljena, ali su su pobunjeni Srbi 4. studenoga 1991. zapalili, a 1. prosinca minirali ono što je od nje ostalo.

Godine 1999. je ponovno izgradena. Blagoslovio ju je riječki nadbiskup Antun Tamarut.⁹⁸

Župi Cetingrad pripadaju kapele: Sv. Ivan u Kruškovači, Sv. Vinko Paulski u Bilo-Kosici, Kraljica Mira u Batnogi-Žuti Put, Srce Marijino u Batnogi-Križ, Sv. Josip u Kestenovcu.

Župa Cvitović

Cvitović je naselje u Gradu Slunj Karlovačke županije na 361 metru nadmorske visine. Godine 1857. u Cvitoviću je bilo 38 naseljenih kuća i 442 stanovnika katoličke vjere.

Župa Cvitović spominje se u 14. stoljeću na čijem je području u ranom srednjem vijeku živjelo pleme Ladihovića koji su imali svoju crkvu na mjestu današnje crkve sv. Nikole. Tada se spominje i crkva sv. Marije u Gnojnicama.⁹⁹ Godine 1582. Osmanlije su razorili crkvu u Cvitoviću. Ostao je samo zvonik koji je služio kao stražarnica. Istovremeno su porušene i kapele Majke Božje u Glini i sv. Bernarda u Kremenu. Zasebnom župom Cvitović postaje 1790., kada je starom tornju nadozidana lada. Današnja župna crkva sv. Nikole sagradena je 1905. godine. To je prostrana jednobrodna građevina s dvije bočne kapele tako da ima tlocrt latinskog križa. Građena je u neogotičkom i neoromaničkom stilu. Dana 19. ožujka 1992. crkvu su zapalili pripadnici Jugoslavenske armije i krajiske vojske. Ipak su žitelji Cvitovića uspjeli spasiti kipove sv. Roka i sv. Nikole. Nakon Domovinskog rata crkva je obnovljena od 1996. do 2001. godine.¹⁰⁰

Župi Cvitović pripadaju i kapele: sv. Valentina u Cvitoviću, sv. Mihovila u Gornjoj Glini, Kraljica Mira u Tatar Varošu, Srce Marijino u Kremenu i kapela Gospe Snježne u Gnojnicama. Sadašnja kapela na čast Majke Božje Snježne u Gnojnicama izgrađena je zauzimanjem Ante Trgovčevića. Blagoslovio ju je gospičko-senjski biskup Mile Bogović 5. kolovoza 2007. godine. U blizini današnje kapele još i danas su vidljivi temelji crkve posvećene Gospu iz predturskog doba. Na njih me upozorio međenjar koji mi je bio vodič.

Župa Lađevac

Već poslije 1700. godine u Lađevcu je postojala stara crkva sv. Jurja za koju župnik Radočaj 1768. piše da je crkva zidana, ali stara i treba joj popravak. Povećanjem broja stanovnika crkva postaje tjesna pa se u Lađevcu gradi 1776. godine veća crkva koja je postala lokalna kapelacija, a od 1777. Lađevac ima samostalnoga kapelana i već 1790. postaje župnom crkvom. I ona s vremenom postaje premalena tako da je 1840. godine sagradena današnja crkva sv. Jurja mučenika.¹⁰¹

Ladevačka crkva je jednobrodna građevina s polukružnim svetištem i voltanim stropom. Zvonik je u glavnoj osi pročelja koje ima odlike klasicizma. Glavni oltar je izgraden

⁹⁸ Draženko Tomić, *Beata virigo de miraculus*, 2011.

⁹⁹ Mile Bogović, *Slunjski kraj i njegova crkva u prošlosti i sadašnjosti*, 2015.

¹⁰⁰ Filip Škiljan, *Kulturno-historijski spomenici Korduna*, 2007.

¹⁰¹ Mile Bogović, *Slunjski kraj i njegova crkva u prošlosti i sadašnjosti*, 2015.

1877., u kojemu je slika sv. Jurja, dar biskupa Josipa Jurja Strossmayera.

U Domovinskom ratu, u proljeće 1992. godine crkva je zapaljena. Odmah nakon rata, 1995. započela je njezina obnova.¹⁰²

U Ladevačkoj župi su i kapele: Majke Božje u Lađevcu, sv. Mihovila u Salopeku Luki i Majke Božje u Barić Selu.

Župa Rakovica

Ime joj potječe od potoka Rakovice. U srednjem vijeku pripadala je Drežničkoj župi. U 16. stoljeću tu su se vodile žestoke bitke s Turcima, a nakon pada Bihaća pod tursku vlast domaće se stanovništvo raselilo u mirnije krajeve. Tek Karlovačkim mrim kraj se ponovno naseljavao i potpao pod Vojnu krajinu. Reorganizacijom Krajine 1746. Rakovica je postala sjedište 9. kumanjije Slunjske regimente.¹⁰³

Župna crkva sv. Jelene Križarice postojala je još u srednjem vijeku, a 1751. osnovan je u Rakovici vikariat i od tada se vode crkvene matice. Nakon obilaska biskupije, njezin biskup Vuk Čolić je naredio da se stara crkva popravi. Tek 1788. postaje župno središte. Međutim, crkva je popravljena, odnosno izgrađena nova tek 1843. kao jednobrodna, a 1909. dozidane su dvije pobočne lađe.

Župa Drežnik-Grad

Kako se Drežnik nalazio u najsjevernijem dijelu Krbavske biskupije osnovane 1185. sa sjedištem u Gradu Krbavi, to golemo područje podijeljeno je tako da je Drežnik potkraj 11. ili početkom 12. stoljeća postao sjedištem nove župe. U to vrijeme župe su bile ne samo crkvene oblasti nego su župe (zvane još i županije) predstavljale državni okrug ili kotar. Pretpostavlja se, budući je u Drežniku i crkva sv. Martina, franaka sveca, da je ta crkva datirala prvom polovicom 9. st.

Godine 1323. župa Drežnik pripala je Krčkim knezovima Frankopanima koji su sjeverno od Drežnika utvrđili grad Slunj, a južno od njega grad Tržac.

Godine 1578. Drežnik su osvojili Turci te je stanovništvo izbjeglo pa su Turci na tom području imali samo posade u Drežniku i Furjanu, gdje su se razvila muslimanska naselja. Tek Svištovskim mrim 1791. oslobođen je Drežnik i krajiska uprava je odmah naseljavala te krajeve katoličkim i pravoslavnim stanovništvom.

U to vrijeme izgrađena je i crkva, ali je 1809. potpuno uništena provalom Turaka te je sagradena nova crkva koja je bila premalena za povećani broj župljana i konačno je izgrađena nova, o čemu župnik Ivan Kostelac javlja Ordinarijatu 1920. da je crkva izgrađena i posvećena sv. Antunu Padovanskom.

Župi Drežnik-Grad pripada kapela Marije Pomoćnice u Selištu Drežničkom.

Župa Vaganac

Vaganac je naselje u općini Plitvička Jezera u Ličko-senjskoj županiji. Smješten je u istočnoj Lici, u mikroregiji Koreničke zavale Gorske Hrvatske. Oko jedan kilometar udaljenosti je dio sela nazvan Gornji Vaganac.

Prva župna crkva Uzvišenja Sv. Križa u Vagancu sagrada je 1810. godine. U Drugom svjetskom ratu, 1945. partizani su je razorili. Od godine 1961. do 1963. zauzimanjem svećenika Vlade Pezelja izgrađena je na drugom mjestu

¹⁰² Filip Škiljan, *Kulturno-historijski spomenici Korduna*, 2007.

¹⁰³ Mile Bogović, *Slunjski kraj i njegova crkva*, 2015.

nova crkva također posvećena Uzvišenju Sv. Križa. I ta je crkva stradala u Domovinskom ratu. Srpski pobunjenici su razorili crkvu i svaku kuću a starije stanovništvo koje je ostalo u svome selu poubijali. Nakon rata i povratka dijela preživjelih stanovnika započela je obnova crkve. Blagoslovljena je na dan Sv. Križa 14. rujna 2002.

Župa Zavalje

Zavaljski kraj pripada srednjem Pounju, sjeveroistočno od ličke planine Plješivice na uskoj unsko-koranskoj zaravni. Činila ga je zapravo bivša općina Zavalje koja je u svom sastavu imala katastarske općine Zavalje, Baljevac, Malinovac, Mali i Veliki Skočaj, Mali i Veliki Baljevac i Vučjak. Na planu Bihaća iz 1690. godine vidi se zavaljska kula kao fortifikacijski objekt od kojega je vodio put s jedne strane prema Bihaću, a s druge prema klancu Škipini na Plješivici u Lici. Nakon Svištvanskog mira 1791. zavaljsko područje priključeno je vojnokrajiškoj Bjelopoljskoj kumpaniji br. 5 u sastavu Otočke pukovnije.¹⁰⁴ Stoga je u Zavalju kao pograničnom mjestu Krajiška uprava 1795. godine sagradila raštel a 1819. je nadozidana još jedna etaža i oko objekta je postavljena zidana ograda s puškarnicama.¹⁰⁵

Zavaljski kraj naseljavaju je između 1791. i 1795., kada je (1795) utemeljena u Zavalju župa sv. Franje Asiškog.

Fras u svojoj *Topografiji* navodi da je Zavalje katoličko župno selo s 24 kuće i 361 stanovnikom katoličke vjere, s raštelom, kontumačnim uredom i tridesetnicom, sjedište kordunskog zapovjednika,¹⁰⁶ dok dvadesetak godina poslije Sabljar piše da u Zavalju Gornjem u 33 kuće živi 453 stanovnika katoličke vjere, a u Zavalju Donjem i jednoj kući živi 13 stanovnika.

Političkom odlukom nakon Drugoga svjetskog rata, ne poštujući avnojske granice, lička župa Zavalje je jednostavno pripojena tadašnjoj republici Bosni i Hercegovini s mjestima Mali i Veliki Skočaj, Mali i Veliki Baljevac, Medudražje i Vučjak naseljenim hrvatskim življem, dok su srpska sela Bušević, Kestenovac i Donji Štrbci koji su bili u BiH pripojeni Hrvatskoj.¹⁰⁷

Župi Zavalje pripadaju kapele: Majke Božje Lurdske u Velikom Skočaju i sv. Ilike u Velikom Baljevcu.

Senjski dekanat

Senjski dekanat opisan je u poglavljaju o sakralnoj baštini na Velebitu, jer se gotovo cijeli nalazi u Podgorju i na samoj planini. Ali, Senjskom dekanatu pripada i područje u primorskom dijelu od Sv. Jurja do Sv. Jelene, koje ne pripada Podgorju kao i župa Krivi Put i župa Sv. Križa u Senjskoj Dragi.

Po crkvenoj prošlosti i sakralnoj baštini u Gospičko-senjskoj biskupiji svakako je najpoznatiji grad Senj, nekad biskupijski grad, koji je danas sjedište Senjskog dekanata.

Spominje se još u Pseudoskilakovu *Periplusu* iz IV. stoljeća prije Krista i smješten je bio na brdu Kuk iznad današnjeg Senja. U prapovijesti bio je nastanjen Ilirima. Nakon rata s Rimljanim i romanizacije ilirskog stanovništva grad se seli na more, na obalu Velebitskog kanala na 45. paraleli sjeverne zemljopisne širine. Opasan je gradskim bedemima.

¹⁰⁴ *Podplješivički graničari*, Zbornik radova. Urednici Prša, Brlić, Horjevac, 2017.

¹⁰⁵ Radoslav Lopašić, *Lika i Krbava*, II. dio, 1993.

¹⁰⁶ Franjo Julije Fras, *Topografija Karlovačke vojne krajine*, 1835.

¹⁰⁷ *Podplješivički graničari*, Zbornik radova: Povijesni prikaz podplješivičkih sela, 2017.

Unutrašnjost senjske katedrale, foto A. Lemić, 2. veljače 2016.

ma. Bogat je spomenicima kulture iz različitih razdoblja. Nakon pada Zapadnoga Rimskog Carstva širom okolicom Senja vladaju Goti, pa Bizant i Avari. U VII. stoljeću naseljavaju se Hrvati i podižu novo naselje, današnji Senj. Godine 1169. središte je obnovljene Senjske biskupije. Kralj Bela III. darovao je grad Senj crkveno-viteškom redu templara. Nakon velikog požara templari napuštaju Senj pa njime upravljaju Krčki knezovi Frankopani, koji su proširili grad izgradivši mnoge sakralne gradevine i znatno je razvijena trgovina i brodogradnja. Posebno mjesto u povijesti Senja imaju uskoci. Odjeveni u raskošne nošnje, odani vjeri i tradiciji hrabro su se suprotstavljali Turcima i Mlečanima te ih je kralj Matija prozvao predzidem Dalmacije. Opjevali su ih mnogi pjesnici i narodna pjesma spominje mnoge senjske uskoke.

Da ne bi pao u mletačke ruke Matija Korvin preko svoga kapetana preuzima Senj od Mlečana i proglašava »kraljevskim slobodnim gradom«. Dobiva stalnu vojnu posadu i osniva se Senjska kapetanija. Bila je posebna vojna oblast koja je zauzimala cijelo Primorje, Brlog, Otočac i Brinje. Car Josip II. potiče gospodarski i trgovački napredak Senja, osobito nakon izgradnje Jozefinske ceste. Nakon 277 godina postojanja ukinuta je Senjska kapetanija i Senj ulazi u sastav Otočke regimente. Od 1871. Senju su vraćene sve povlastice i uključen je u civilnu Hrvatsku te je došao pod vlast Hrvatskog sabora.

Nakon Prvoga svjetskog rata i nepovoljne političke klime Senj postaje sve siromašniji te se mnogi Senjani raseljavaju u prekomorske zemlje. Takva sudbina se nastavlja i dalje te se cijelo Primorje i Podgorje sve više raseljava.

U Domovinskom ratu grad Senj je dao velik doprinos braneci mnoge naše krajeve. Posebno su se Senjani istaknuli u obrani Gospića od samih početaka.

Pretpostavlja se da je Senj imao biskupiju već početkom petog stoljeća i opstala je do velike seobe naroda. Također se pretpostavlja da je i katedrala postojala na mjestu današnje katedrale. Sredinom 12. stoljeća ponovno je uspostavljena biskupija. Smatra se da je iz toga vremena i današnja katedrala s mnogim nadogradnjama i preinakama. U sred-

njovjekovnim spisima prvi put se spominje 1169. godine. Njezin toranj na kome je pisala 1000. godina stajao je do 1889. godine. Od te crkve sačuvan je dio pročelja jer je crkva stradala 1239. godine u borbama s templarima. Obnovljena je za biskupa Filipa 1248. i ponovno u 15. stoljeću. Temeljito je obnovljena u prvoj polovici 15. stoljeća u vremenima biskupa Bedekovića (produljeno svetište), Ratkaja (uzidani novi zidovi koji nisu nosili svod) i Benzonija (izgradena pobočna lada s desne strane s četiri pomoćna oltara), a za vrijeme biskupa Čolića izgradena je lijeva lada s još četiri nova oltara te je katedrala postala trobrodna. Tako obnovljena katedrala ponovno je posvećena 1752. Glavni oltar dao je izgraditi biskup Ivan Krstitelj Ježić. I kasniji biskupi dali su svoj doprinos izgledu i uredenju katedrale, posebno biskup Ožegović. Stari toranj dao je srušiti biskup Maurović i 1900. godine izgrađen je toranj-zvonik koji je projektirao J. Vančaš.

Današnji izgled katedrale krasí glavni oltar od bijelog bračkoga kamena prema nacrtu arhitekta Harolda Bilinića. U bočnim ladama su barokni oltari. Postaje križnog puta izradio je akademski kipar Ivan Kožarić. Sav ostali inventar katedrale su vrijedni umjetnički radovi. Pripada u sakralnu graditeljsku baštinu i zaštićeno je kulturno dobro kojemu pripada i crkva sv. Marije na Artu koja je izvan gradskih zidina i zavjetna je crkva mornara. Njezino postojanje kontinuirano se može pratiti iz starih karata i mapa župa Senjskog dekanata.

Crkva je jednobrodna građevina s polukružnom apsidom i zvonikom na preslicu. U 18. stoljeću dograđeno joj je predvorje. U svetištu je mramorni oltar Blažene Djevice Marije. U ladi su dva oltara; s lijeve strane sv. Nikole i desno sv. Roka. Klupe su drvene, kasnobarokne.

Po klasifikaciji pripada sakralnoj kulturnoj baštini i zaštićeno je kulturno dobro.

Sadašnja senjska crkva sv. Vida izgrađena je 1849. godine. Oko nje je uspostavljeno novo senjsko groblje s nazivom Sv. Vid. Sastoji se od pravokutne lade s apsidom i predvorjem. Slika sv. Vida koja se nalazi u crkvi prenesena je iz stare crkve.¹⁰⁸

Crkva sv. Martina na Mundarićevcu u Senju je jednoprostorna građevina sa svetištem. Ispred je zatvoreni predprostor. Zvonik je preslica. Nema podataka kada je izgrađena. Ograda je visokim zidom. Obnovljena je 1864. i 1934. godine. Nakon Drugoga svjetskog rata bila je sekularizirana, sve do 1968. godine, kada je došla u vlasništvo Crkve. Odmah je započela i njezina restauracija.

Pretpostavlja se da je na tome mjestu bila prvobitna crkva sv. Martina, o čemu svjedoči glagoljski natpis iz 1330. godine i pripada najstarijim hrvatskim glagoljskim natpisima. I reljef s likom sv. Martina i glagoljskim natpisom na njemu: SVETI MARTIN.

S kopnene strane, u Senjskoj Dragi je crkva Sv. Križa u selu Sv. Križ. Smještena je s lijeve strane uza samu cestu idući od Senja prema Vratniku na nadmorskoj visini 292 metra.

Podignuta je u drugoj polovici 18. stoljeća na mjestu starije kapelice izgradene 1700. godine u kojoj se također štovalo raspolo. Vinko Sabljar spominje selo Sv. Križ (Draga, Senjska Draga) sa župnom crkvom Sv. Spasovo u mjestu.¹⁰⁹ Kip sv. Mihovila koji se nalazi iznad propovjedaonice prenijet je iz stare crkvice na Majoriji.¹¹⁰ Župa je pripadala Senjskom dekanatu Senjske biskupije, a danas pripada Senjskom dekanatu Gospičko-senjske biskupije. Inače, križ je najvažniji i najrašireniji simbol kršćanstva jer je to zapravo bila »sprava« za mučenje na kojoj je Krist umro te tako postao Spasiteljem čovječanstva. Stoga je križ od simbola poniženja postao simbolom slave.

Blagdan je 14. rujna, kada je sv. Jelena pronašla *pravi križ* na kojem je Krist bio raspet.

Kapelicu sv. Mihovila u Majoriji u Senjskoj Dragi izgradio je 1838. godine cestovni inženjer Josip Kajetan Knežić kao klasicističku rotondu. Kupola joj je zaključena malim tamburom. Crkvicu je blagoslovio senjski biskup Mirko Ožegović 8. svibnja 1838. godine. Obnovljena je 2006., kada ju je blagoslovio mons. dr. Mile Bogović, gospičko-senjski biskup. Kapela sv. Mihovila s fontanom i grobnicom pripada sakralno-profanoj graditeljskoj baštini sa statusom zaštićenoga kulturnog dobra.

Župa Krivi Put

Krivi Put je naselje u Gradu Senju, smješten 12 kilometara sjeveroistočno od grada Senja Ličko-senjske županije. Nalazi se na križištu županijske ceste Klenovica–Krivi Put–Prokike. Popisom stanovnika 2001. godine imao je u 23 domaćinstva i 58 stanovnika.

Župna crkva sv. Marije Snježne je jednobrodna građevina s poligonalnim svetištem i zabatnim zvonikom na pročelju koje je raščlanjeno lezenama na tri polja s pravokutnim otvorima. Sagradena je 1856. godine na mjestu gdje je prije postojala manja crkva. Župa je osnovana 1794. Crkva je obnovljena 1968. godine.¹¹¹

Sakralna je graditeljska baština i zaštićeno kulturno dobro.

Ovo je kratki pregled sakralne baštine na Velebitu i u Gospičko-senjskoj biskupiji. Naime, na Velebitu su spomenute i kapele koje je vrijeme davno razgradilo, jer su s njega davnno otišli oni koji su ih gradili i tražili zagovor svetaca kojima su bile posvećene. Na cijelom području biskupije, osim onog dijela koji obuhvaća Velebit, kratko su opisane samo župne crkve. Malo je onih župa kojima ne pripada poneka kapela. Zbog ograničenog opsega nisu opisivane, a i tekako to zaslužuju. Neke zbog svoje starosti i vremena u kojem su nastale, neke zbog stila u kojem su gradene i mjesta na kojem se nalaze. Često udaljene od naselja, poneke na uzvisinama i u šumi pa je i sam dolazak do njih, uz molitvu, žrtva prinosena svecu kojemu su posvećene. Ali, svoje mjesto dobit će u knjizi istoga naslova. ■

¹⁰⁸ Pavao Tijan, »Senjsko groblje sv. Vida«, *Senjski zbornik*, 1992.

¹⁰⁹ Vinko Sabljar, *Miestopisni riečnik kraljevinah Dalmacije, Hrvatske i Slavonije*, 1866.

¹¹⁰ Lara Černicki, Stašo Forenbaher, *Starim cestama preko Velebita*, 2016.

¹¹¹ Leksikon naselja Hrvatske, Mozaik knjiga, 2004.